คัณฐีธัมมปทัฏฐกถา
ยกศัพท์แปล ภาค ๔

เรื่องพระราธเถระ

๑. ๒/๑๖ ตั้งแต่ อเถกทิวสํ ธมฺมสภายํ ภิกฺขู กถํ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าวว่า กิร ได้ยินว่า สารีปุตฺตตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าสารีบุตร กตญฺญู เป็นผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นกระทำแล้ว กตเวที เป็นผู้รู้ซึ่งอุปการะตอบอันตนกระทำแล้วโดยปกติ (หุตฺวา) เป็น สริตฺวา ระลึกได้แล้ว อุปการํ ซึ่งอุปการะ กฏจฺฉุภิกฺขามตฺตํ อันมีภิกษุอันบุคคลพึงถือเอาด้วยทัพพีเป็นประมาณ ทุคฺคตพฺราหฺมณํ ยังพราหมณ์ผู้ถึงแล้วซึ่งทุกข์ ปพฺพาเชสิ ให้บวชแล้ว ราธตฺเถโรปิ แม้ อ. พระเถระชื่อว่าราธะ โอวาทกฺขโม เป็นผู้อดทนต่อการโอวาท (หุตฺวา) เป็น ลภิ ได้แล้ว โอวาทกฺขมํเอว อาจริยํ ซึ่งอาจารย์ ผู้อดทนในการสั่งสอนนั่นเทียว อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เตสํ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท.เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (สารีปุตฺโต) อ. ภิกษุชื่อสารีบุตร (กตญฺญู) เป็นผู้รู้อุปการะอันบุคคลอื่นกระทำแล้ว (กตเวที) เป็นผู้รู้ซึ่งอุปการะตอบอันตนกระทำแล้วโดยปกติ (โหติ) ย่อมเป็น อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ สารีปุตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตร กตญฺญู เป็นผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นกระทำแล้ว กตเวที เป็นผู้รู้ซึ่งอุปการะตอบอันตนกระทำแล้วโดยปกติ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ วิตฺถาเรตฺวา กเถสิ ตรัสให้พิสดารแล้ว อลีนจิตฺตชาตกํ ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยพระกุมารพระนามว่าอลีนจิต ทุกนิปาเท ในทุกนิบาต อิมํ นี้ว่า

จมู อ. เสนา มหตี หมู่ใหญ่ นิสฺสาย อาศัยแล้ว
อลีนจิตฺตํ ซึ่งพระกุมารพระนามว่าอลีนจิต ปหฏฺฐา
ร่าเริงทั่วแล้ว อคาหยิ ได้ยังช้างให้จับเอาแล้ว
โกสลํ ซึ่งพระราชาพระนามว่าโกศล อสนฺตุฏฺฐํ
ผู้ไม่ทรงยินดีด้วยดีแล้ว เสน รชฺเชน ด้วยความ
เป็นแห่งพระราชา อันเป็นของพระองค์ ชีวคฺคาหํ
จับเอาด้วยความเป็นอยู่ ภิกฺขุ อ. ภิกษุ นิสฺสย-
สมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยนิสัย เอวํ อย่างนี้
อารทฺธวีริโย ผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว ธมฺมํ

ยังธรรม กุสลํ อันเป็นกุศล ภาวยํ ให้เป็นอยู่
ปตฺติยา เพื่ออันบรรลุ โยคกฺเขมสฺส ซึ่งธรรม
อันเป็นแดนเกษม จากกิเลสเป็นเครื่องประกอบ
ปาปุเณ พึงบรรลุ สพฺพสํโยชนกฺขยํ ซึ่งความ
สิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวง อนุปุพฺเพน ตามลำดับ
อิติ ดังนี้

ปกาเสตุํ เพื่ออันทรงประกาศ ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ฯ

กิร ได้ยินว่า หตฺถี อ. ช้าง เอกจาริโก ตัวเที่ยวไปตัวเดียว วฑฺฒกีหิ ปาทสฺส อโรคกรณภาเวน กตํ อตฺตโน อุปการํ ญตฺวา สพฺพเสตสฺส หตฺถิโปตกสฺส ทายโก ตัวรู้ซึ่งอุปการะ อันนายช่างไม้ ท. กระทำแล้ว แก่ตน โดยความเป็นคืออันกระทำซึ่งเท้า ให้เป็นเท้าไม่มีโรค แล้วจึงให้ ซึ่งลูกแห่งช้าง ตัวมีอวัยวะทั้งปวงขาว ตทา ในกาลนั้น สาริปุตฺตเถโร เป็นพระเถระชื่อว่าสารีบุตร อโหสิ ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา กเถตฺวา ครั้นตรัสแล้ว ชาตกํ ซึ่งชาดก อารพฺภ ทรงพระปรารภ เถรํ ซึ่งพระเถระ เอวํ อย่างนี้ อารพฺภ ทรงพระปรารภ ราธตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าราธะ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ภิกฺขุนา นาม ชื่ออันภิกษุ สุวเจน พึงเป็นผู้อันบุคคลว่ากล่าวได้โดยง่าย ราเธน วิย พึงเป็นผู้เพียงดังว่าภิกษุชื่อว่าราธะ ภวิตพฺพํ พึงเป็น (อาจริเยน) โทสํ

ทสฺเสตฺวา โอวทิยมาเนนปิ ผู้แม้อันอาจารย์ แสดงแล้ว ซึ่งโทษ กล่าวสอนอยู่ น กุชฺฌิตพฺพํ ไม่พึงโกรธ ปน อนึ่ง โอวาททายโก ปุคฺคโล อ. บุคคล ผู้ให้ซึ่งโอวาท (ภิกฺขุนา) อันภิกษุ ทฏฺฐพฺโพ พึงเห็น นิธิอาจิกฺขนโก วิย (หุตฺวา) เป็นเป็นผู้เพียงดังว่าผู้บอกซึ่งขุมทรัพย์ อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล ปสฺเส พึงเห็น ยํ อาจริยํ
ซึ่งอาจารย์ใด วชฺชทสฺสินํ ผู้มีปกติแสดงซึ่งโทษ
นิคฺคยฺหวาทึ ผู้มีปกติกล่าวข่ม เมธาวึ ผู้มีปัญญา
(กตฺวา) กระทำ ปวตฺตารํ อิว ให้เป็นผู้เพียงดัง
ว่าผู้บอก นิธีนํ ซึ่งขุมทรัพย์ ท. ภเช พึงคบ
(ตํ) อาจริยํ ซึ่งอาจารย์นั้น ตาทิสํ ผู้เช่นนั้น
ปณฺฑิตํ ผู้เป็นบัณฑิต (หิ) เพราะว่า (ปุคฺคลสฺส)
เมื่อบุคคล ภชมานสฺส คบอยู่ ตาทิสํ อาจริยํ
ซึ่งอาจารย์ ผู้เช่นนั้น เสยฺโย คุโณ อ. คุณ
อันประเสริฐกว่า โหติ ย่อมมี ปาปิโย โทโส
อ. โทษอันลามกกว่า น (โหติ) ย่อมไม่มี
อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิธิกุมฺภีนํ ซึ่งหม้อแห่งขุมทรัพย์ ท.

หิรญฺญสุวณฺณาทิปูรนํ อันเต็มด้วยวัตถุมีเงินและทองเป็นต้น นิทหิตฺวา
ฐปิตานํ อันบุคคลฝังตั้งไว้แล้ว ตตฺถ ตตฺถ ฐเน ในที่นั้นนั้น (อิติ)
ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า
นิธีนํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กิจฺฉชีวิเก ทุคฺคตมนุสฺเส อนุกมฺปํ
กตฺวา เอหิ สุเขน เต ชีวิตุปายํ ทสฺเสสฺสามิ อิติ นิธิฏฺฐานํ เนตฺวา
หตฺถํ ปสาเรตฺวา อิมํ ธนํ คเหตฺวา สุขํ ชีว อิติ อาจิกฺขนฺตารํ
วิย ให้เป็นผู้เพียงดังว่าผู้กระทำแล้ว ซึ่งความอนุเคราะห์ ในมนุษย์ผู้
ถึงแล้วซึ่งทุกข์ ผู้มีความเป็นอยู่โดยยาก กล่าวแล้วว่า อ. ท่าน จงมา
อ. เรา จักแสดง ซึ่งอุบายแห่งชีวิต ตามสบาย แก่ท่าน ดังนี้ นำไป
แล้ว สู่ที่แห่งขุมทรัพย์ เหยียดออกซึ่งมือ แล้วบอกว่า อ. ท่าน จง
ถือเอา ซึ่งทรัพย์นี้ จงเป็นอยู่ เป็นสุขเถิด ดังนี้ (อิติ) ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบทว่า ปวตฺตารํ อิติ ดังนี้ ฯ

(วินิจฺฉโย) อ. วินิจฉัย (ปเท) ในบทว่า วชฺชทสฺสินํ อิติ
ดังนี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ วชฺชทสฺสิโน
ชนา อ. ชน ท. ผู้แสดงซึ่งโทษโดยปกติ เทฺว ๒ อิมินา นํ ปุคฺคลํ
อสารูปฺเปน วา ขลิเตน วา สงฺฆมชฺเฌ นิคฺคณฺหิสฺสามิ อิติ
(จินฺตเนน) รนฺธคเวสโก ชโน จ คือ อ. ชน ผู้แสวงหาซึ่งโทษ
ด้วยอันคิดว่า อ. เรา จักข่มขี่ ซึ่งบุคคลนั้น ในท่ามกลางแห่งสงฆ์
ด้วยมารยาทอันไม่สมควรหรือ หรือว่าด้วยความพลั้งพลาดนี้ ดังนี้ด้วย
อญฺญาตญฺญาปนตฺถาย ญาตํ ธมฺมํ อนุคฺคณฺหนตฺถาย สีลาทีนํ คุณานํ

อสฺ ปุคฺคลสฺส (อตฺตโน) วุฑฺฒิกามตาย ตํ ตํ วชฺชํ โอโลกเนน อุลฺลุมฺปนวเสน สภาวสณฺฐิโต ชโน จ คือ อ.ชน ผู้ตั้งอยู่ด้วยดีแล้วตามสภาพ ด้วยอำนาจแห่งการอุ้มชู ด้วยการแลดู ซึ่งโทษนั้นนั้น เพื่อประโยชน์แก่อันยังบุคคลให้รู้ ซึ่งธรรมอันตนไม่รู้แล้ว เพื่อประโยชน์แก่อันถือเอาตาม ซึ่งธรรมอันตนรู้แล้ว เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ใคร่ซึ่งความเจริญแห่งคุณ ท. มีศีลเป็นต้น แก่บุคคลนั้นด้วย อยํ สภาวสณฺฐิโต ชโน อ. ชน ผู้ตั้งอยู่ด้วยดีแล้วตามสภาพนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า อธิปฺเปโต ทรงพระประสงค์เอาแล้ว อิธ ปเท ในบทนี้ว่า (วชฺชทสฺสินํ) อิติ ดังนี้ ฯ

ทุคฺคตมนุสฺโส อ. มนุษย์ผู้ถึงแล้วซึ่งทุกข์ (ปรปุคฺคเลน) ตชฺเชตฺวาปิ โปเถตฺวาปิ นิธึ ทสฺสิโต ผู้อันบุคคลอื่น คุกคามแล้วก็ดี โบยแล้วก็ดี แสดงแล้ว ซึ่งขุมทรัพย์ (วจเนน) ด้วยคำว่า ตฺวํ อ. ท่าน คณฺหาหิ จงถือเอา อิมํ ธนํ ซึ่งทรัพย์นี้เถิด อิติ ดังนี้ น กโรติ ย่อมไม่กระทำ โกปํ ซึ่งความโกรธ ปมุทิโต ว เป็นผู้บันเทิงทั่วแล้วเทียว โหติ ย่อมเป็น ยถา ฉันใด โกโป อ. ความโกรธ (ชเนน) อันชม ปุคฺคเล ครั้นเมื่อบุคคล เอวรูเป ผู้มีรูปอย่างนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว อสารูปฺปํ วา ซึ่งมารยาทอันไม่สมควรหรือ ขลิตํ วา หรือว่าซึ่งความพลั้งพลาด อาจิกฺขนฺเต บอกอยู่ น กาตพฺโพ ไม่พึงกระทำ (เตน ชเนน) อันชนนั้น ตุฏฺฐจิตฺเตเนว พึงเป็นผู้ยินดีแล้วนั่นเทียว ภวิตพฺพํ พึงเป็น ปวาเรตพฺพํเอว ซึ่งปวารณานั่นเทียวว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กมฺมํ อ. กรรม มหนฺตํ อัน

ใหญ่ โว อันท่าน ท. มยฺหํ อาจริยุปชฺฌายฏฺฐาเน ฐตฺวา โอวทนฺเตหิ ผู้ดำรงอยู่แล้ว ในฐานะเพียงดังว่าอาจารย์และอุปัชฌายะของกระผม กล่าวสอนอยู่ กตํ กระทำแล้ว ตุมฺเห อ. ท่าน ท. โอวเทยฺยาถ พึง กล่าวสอน มํ ซึ่งกระผม ปุนปิ แม้อีก อิติ ดังนี้ เอวํเอว ฉันนั้น นั่นเทียว ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ ก็ เอกจฺโจ อาจริโย อ. อาจารย์ บางคน ทิสฺวา เห็นแล้ว อสารูปฺปํ วา ซึ่งมารยาทอันไม่สมควรหรือ ขลิตํ วา หรือว่าซึ่งความพลั้งพลาด สทฺธิวิหาริกาทีนํ สิสฺสานํ ของ ศิษย์ ท มีสัทธิวิหาริกเป็นต้น อวิสหนฺโต ไม่อาจอยู่ วตฺตุํ เพื่ออัน กล่าว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อยํ สิสฺโส อ. ศิษย์นี้ อุปฏฺฐหติ ย่อมบำรุง เม ซึ่งเรา มุโขทกทานาทีหิ กิจฺเจหิ ด้วยกิจ ท. มีการ ถวายซึ่งน้ำเป็นเครื่องล้างซึ่งหน้าเป็นต้น สกฺกจฺจํ โดยเคารพ สเจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา วกฺขามิ จักว่ากล่าว ตํ สิสฺสํ ซึ่งศิษย์นั้นไซร้ (โส สิสฺโส) อ. ศิษย์นั้น น อุปฏฺฐหิสฺสติ จักไม่บำรุง มํ ซึ่งเรา เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ (สนฺเต) มีอยู่ ปริหานิ อ.ความ เสื่อมรอบ ภวิสฺสติ จักมี เม แก่เรา อิติ ดังนี้ นิคฺคยฺหวาที นาม ชื่อว่าเป็นผู้มีปกติกล่าวข่มขี่ โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ โส อาจริโย อ. อาจารย์นั้น อากิรติ ย่อมเรียราย กจวรํ ซึ่งหยากเยื่อ อิมสฺมึ สาสเน ในศาสนานี้ ปน ส่วนว่า โย อาจริโย อ. อาจารย์ใด ทิสฺวา เห็นแล้ว วชฺชํ ซึ่งโทษ ตถารูปํ อันมีรูปอย่างนั้น ตชฺเชนฺโต คุกคามอยู่ ปณาเมนฺโต ประณามอยู่ กโรนฺโต กระทำอยู่ ทณฺฑกมฺมํ

ซึ่งทัณฑกรรม นีหรนฺโต นำออกไปอยู่ วิหารา จากวิหาร วชฺชานุรูปํ ตามสมควรแก่โทษ สิกฺขาเปติ ยังศิษย์ให้ศึกษาอยู่ อยํ (โส) อาจริโย อ. อาจารย์นี้นั้น นิคฺคยฺหวาที นาม ชื่อว่าเป็นผู้มีปกติกล่าวข่มขี่ (โหติ) ย่อมเป็น สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น เสยฺยถาปิ แม้ฉันใด (เอวํ) ฉันนั้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า นิคฺคยฺหวาที อิติ ดังนี้ ฯ

หิ จริงอยู่ เอตํ วจนํ อ. พระดำรัสนี้ว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ อหํ อ. เรา นิคฺคยฺห นิคฺคยฺห วกฺขามิ จักข่มขี่แล้ว ข่มขี่แล้ว ว่ากล่าว อานนฺท ดูก่อนอานนท์ อหํ อ. เรา ปคฺคยฺห ปคฺคยฺห วกฺขามิ จักยกย่องแล้ว ยกย่องแล้ว ว่ากล่าว โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด สาโร จักเป็นผู้เป็นสาระ (ภวิสฺสติ) จักเป็น โส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั้น ฐสฺสติ จักดำรงอยู่ได้ อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมนฺนาคตํ ผู้มาตามพร้อมแล้ว ธมฺโมชปญฺญาย ด้วยปัญญาอันมีโอชะเกิดแต่ธรรม (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เมธาวึ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ภเชยฺย พึงคบ คือว่า ปยิรูปาเสยฺย พึงเข้าไปนั่งใกล้ (ตํ อาจริยํ) ซึ่งอาจารย์นั้น ปณฺฑิตํ ผู้เป็นบัณฑิต เอวรูปํ ผู้มีรูปอย่างนี้ หิ เพราะว่า อนฺเตวาสิกสฺส เมื่ออันเตวาสิก ภชมานสฺส คบอยู่ อาจริยํ ซึ่งอาจารย์ ตาทิสํ ผู้เช่นนั้น เสยฺโย อ. คุณอันประเสริฐกว่า โหติ ย่อมมี ปาปิโย

อ. โทษอันลามกกว่า น (โหติ) ย่อมไม่มี คือว่า วุฑฺฒิเอว อ. ความเจริญนั่นเทียว โหติ ย่อมมี ปริหานิ อ. ความเสื่อมรอบ น (โหติ) ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตาทิสํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะ

๒. ๕/๔ ตั้งแต่ เต กิร กิญฺจาปิ อคฺคสาวกานํ สทฺธิวิหาริกา เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า เต เทฺว ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ๒ เหล่านั้น สทฺธิวิหาริกา เป็นสัทธิวิหาริก อคฺคสาวกนํ ของพระอัครสาวก ท. (โหนฺติ) ย่อมเป็น กิญฺจาปิ แม้ก็จริง ปน ถึงอย่างนั้น (เต ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ ท. เหล่านั้น อสชฺชิโน เป็นผู้ไม่มีความละอาย (เต ภิกฺขุ) เป็นภิกษุผู้ลามก อเหสุํ ได้เป็นแล้ว ฯ เต เทฺว ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ๒ เหล่านั้น วิหรนฺตา อยู่ กิฏาคิริสฺมึ ในกิฏาคิรี สทฺธึ พร้อม ภิกฺขุสเตหิ ด้วยร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญฺจหิ ๕ ปริวาเรหิ ผู้เป็นบริวาร อตฺตโน ของตน ปาปเกหิ ผู้ลามก กโรนฺตา กระทำอยู่ อนาจารํ ซึ่งอนาจาร นานปฺปการํ อันมีประการต่าง ๆ อันมีคำว่า (เต ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท.เหล่านั้น โรเปนฺติปิ ย่อมปลูกบ้าง โรปาเปนฺตํปิ ย่อมยังบุคคลให้ปลูกบ้าง มาลาวจฺฉํ ซึ่งกอแห่งดอกไม้ อิติอาทิกํ ดังนี้เป็นต้น กตฺวา กระทำแล้ว กุลทูสกกมฺมํ ซึ่งกรรมของบุคคลผู้ประทุษร้ายซึ่งตระกูล กปเปนฺตา สำเร็จอยู่ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต ปจฺจเยหิ ด้วยปัจจัย ท. อปฺปนฺเนหิ อันเกิดขึ้นแล้ว ตโต กมฺมโต แต่กรรมนั้น อกํสุ ได้กระทำแล้ว ตํ อาวาสํ ซึ่งอาวาสนั้น อนาวาสํ ให้เป็นที่

ไม่เป็นที่อยู่ ภิกฺขูนํ แห่งภิกษุ ท. เปสลานํ ผู้มีศีลเป็นที่รัก ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปนั้น อามนฺเตตฺวา ทรงเรียกมาแล้ว อคฺคสาวเก ซึ่งพระอัครสาวก ท. เทฺว ๒ สปริวาเร ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร ปพฺพาชนียกมฺมกรณตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อันกระทำซึ่งกรรมอันสงฆ์พึงขับไล่ เตสํ ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า สารีปุตฺตา ดูก่อนสารีบุตรและโมคคัลลานะ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. คจฺฉถ จงไป เตสุ ภิกฺขูสุ ในภิกษุ ท.เหล่านั้นหนา เย ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่าใด น กโรนฺติ ย่อมไม่กระทำ วจนํ ซึ่งคำ ตุมฺหากํ ของเธอ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กโรถ จงกระทำ ปพฺพาชนียกมฺมํ ซึ่งกรรมอันสงฆ์พึงขับไล่ เตสํ ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปน ส่วนว่า เย ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่าใด กโรนฺติ ย่อมกระทำ (วจนํ) ซึ่งคำ (ตุมฺหากํ) ของเธอ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. โอวทถ จงกล่าวสอน อนุสาสถ จงพร่ำสอน เต ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น หิ ก็ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล โอวทนฺโต ผู้กล่าวสอนอยู่ อนุสาสนฺโต ผู้พร่ำสอนอยู่ อปฺปิโย เป็นผู้ไม่เป็นที่รัก อปณฺฑิตานํเอว ชนานํ ของชน ท. ผู้มิใช่บัณฑิตนั่นเทียว โหติ ย่อมเป็น ปน แต่ว่า (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น (โอวทนฺโต) ผู้กล่าวสอนอยู่ (อนุสาสนฺโต) ผู้พร่ำสอนอยู่ ปิโย เป็นผู้เป็นที่รัก มนาโป เป็นผู้เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ ปณฺฑิตานํ ชนานํ ของชน ท. ผู้เป็นบัณฑิต โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห

ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด โอวเทยฺย จ พึง
กล่าวสอนด้วย อนุสาเสยฺย จ พึงพร่ำสอนด้วย
อสพฺภา นิวารเย จ พึงห้าม จากธรรมอันเป็น
ของสัตบุรุษหามิได้ด้วย โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น
ปิโย เป็นผู้เป็นที่รัก สตํ หิ ของสัตบุรุษ ท. เล
โหติ ย่อมเป็น อปฺปิโย เป็นผู้ไม่เป็นที่รัก อสตํ
ของอสัตบุรุษ ท. โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล วตฺถุสฺมึ ครั้นเมื่อเรื่อง อุปฺปนฺเน เกิดขึ้นแล้ว วทนฺฌต กล่าวอยู่ โอวทติ นาม ชื่อว่าย่อมกล่าวสอน วตฺถุสฺมึ ครั้นเมื่อเรื่อง อนุปฺปนฺเน ไม่เกิดขึ้นแล้ว ทสฺเสนฺโต แสดงอยู่ วชฺชํ ซึ่งโทษ อนาคตํ อันไม่มาแล้ว อยโสปิ โทโส เต สิยา อติอาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งคำมีคำว่า อ. โทษแม้อันมิใช่ยศ พึงมี แก่ท่าน ดังนี้เป็นต้น อนุสาสติ นาม ชื่อว่าย่อมพร่ำสอน วทนฺโต กล่าวอยู่ สมฺมุขา ต่อหน้า โอวทติ นาม ชื่อว่าย่อมกล่าวสอน เปเสนฺโต ส่งไปอยู่ ทูตํ วา ซึ่งทูตหรือ สาสนํ วา หรือว่าซึ่งสาส์น ปรมฺมุขา ลับหลัง อนุสาสติ นาม ชื่อว่าย่อมพร่ำสอน วทนฺโตปิ แม้กล่าวอยู่ สกึ คราวเดียว โอวทติ นาม ชื่อว่าย่อมกล่าวสอน วทนฺโต กล่าวอยู่ ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ อนุสาสติ นาม ชื่อว่าย่อมพร่ำสอน วา อีกอย่างหนึ่ง (ปุคฺคโล)

อ. บุคคล โอวทนฺโตเอว กล่าวอยู่นั่นเทียว อนุสาสติ นาม ชื่อว่า ย่อมพร่ำสอน (โย ปุคฺคโล) อ. บุคคลใด โอวเทยฺย พึงกล่าวสอน อนุสาเสยฺย พึงพร่ำสอน เอวํ อย่างนี้ อิติ ด้วยประการฉะนี้ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า โอวเทยฺย อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า นิวาเรยฺย พึงห้าม อกุสลธมฺมา จากธรรมอันเป็นอกุศล คือว่า ปติฏฺฐาเปยฺย พึงให้ตั้งอยู่เฉพาะ กุสลธมฺเม ในธรรมอันเป็นกุศล อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อสพฺภา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปุคฺคโล อ. บุคคล โส นั้น คือว่า เอวรูโป ผู้มีรูปอย่างนี้ ปิโย เป็นผู้เป็นที่รัก สปฺปุริสานํ ของสัตบุรุษ ท. พุทฺธาทีนํ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น โหติ ย่อมเป็น ปน แต่ว่า เย ชนา อ. ชน ท. เหล่าใด อทิฏฺฐธมฺมา เป็นผู้มีธรรมอันไม่เห็นแล้ว วิติณฺณปรโลกา เป็นผู้มีโลกในเบื้องหน้าอันข้ามวิเศษแล้ว อามิสจกฺขุกา เป็นผู้เห็นซึ่งอามิส ปพฺพชิตา เป็นผู้บวชแล้ว ชีวิตตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่ชีวิต (โหนฺติ) ย่อมเป็น โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น โอวาทโก ผู้กล่าวสอน อนุสาสโก ผู้พร่ำสอน อปฺปิโย เป็นผู้ไม่เป็นที่รัก เตสํ ชนานํ ของชน ท.เหล่านั้น อสตํ ชื่อว่าผู้เป็นอสัตบุรุษ วิชฺฌนฺตานํ ผู้ทิ่มแทงอยู่ มุขสตฺตีหิ ด้วยหอกคือปาก ท. เอวํ อย่างนี้ว่า ตฺวํ อ. ท่าน อุปชฺฌาโย เป็นพระอุปัชฌายะ อมฺหากํ ของข้าพเจ้า ท. (อสิ) ย่อมเป็น น หามิได้ อาจริโย เป็นอาจารย์

(อมฺหากํ) ของข้าพเจ้า ท. (อสิ) ย่อมเป็น น หามิได้ ตฺวํ
อ. ท่าน โอวาสิ ย่อมกล่าวสอน อมฺเห ซึ่งข้าพเจ้า ท. กสฺมา
เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สตํ
อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระฉันนเถระ

๓. ๗/๔ ตั้งแต่ โส กิรายสฺมา อมฺหากํ อยฺยปุตฺเตน เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า โส อายสฺมา ฉนฺนตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าฉันนะ ผู้มีอายุนั้น อกฺโกสติ ย่อมด่า อคฺคสาวเก ซึ่งพระอัครสาวก ท. เทฺว ๒ ว่า อหํ อ. เรา นิกฺขมนฺโต เมื่อออกไป มหาภินิกฺขมนํ สู่มหาภิเนษกรมณ์ สทฺธึ กับ อยฺยปุตฺเตน ด้วยพระลูกเจ้า อมฺหากํ ของเรา ท. น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น อญฺญํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลอื่น เอกํปิ แม้คนหนึ่ง ตทา ในกาลนั้น ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาลนี้ อิเม ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านี้ วตฺวา วิจรนฺติ ย่อมเที่ยวไปกล่าว ว่า อหํ อ. เรา สารีปุตฺโต นาม ชื่อว่าเป็นพระสารีบุตร (อมฺหิ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา โมคฺคลฺลาโน นาม ชื่อว่าเป็นพระโมคคัลลานะ (อมฺหิ) ย่อมเป็น มยํ อ. เรา ท อคฺคสาวกา เป็นพระอัครสาวก อมฺห ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปนั้น สนฺติกา จาก สำนัก ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. ปกฺโกสาเปตฺวา ทรงยังบุคคลให้ร้องเรียกมาแล้ว ฉนฺนตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าฉันนะ โอวทิ ตรัสสอนแล้ว ฯ โส ฉนฺนตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าฉันนะนั้น ตุณฺหี เป็นผู้นิ่ง ตํขณํ-

เอว ในขณะนั้นนั่นเทียว หุตฺวา เป็น ปุน คนฺตฺวา เถเร อกฺโกสติ-
เอว ไปแล้ว ด่าอยู่ ซึ่งพระเถระ ท. อีกนั่นเทียว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ปกฺโกสาเปตฺวา ทรงยังบุคคลให้ร้อง
เรียกมาแล้ว (ฉนฺนตฺเถรํ) ซึ่งพระเถระชื่อว่าฉันนะ อกฺโกสนฺตํ ผู้
ด่าอยู่ เอวํ อย่างนี้ ยาวตติยํ ฉนฺน ดูก่อนฉันนะ อคฺคสาวกา นาม
ชื่อ อ. พระอัครสาวก ท. เทฺว ๒ กลฺยาณมิตฺตา เป็นมิตรผู้ดีงาม
อุตฺตมปุริสา เป็นบุรุษผู้สูงสุด ตุยฺหํ ของเธอ (โหนฺติ) ย่อมเป็น
ตฺวํ อ. เธอ เสวสฺสุ จงเสพ ภชสฺสุ จงคบ กลฺยาณมิตฺเต ซึ่ง
กัลยาณมิตร ท. เอวรูเป ผู้มีรูปอย่างนี้ อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา
ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห
ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ปุคฺคโล) องบุคคล น ภเช ไม่พึงคบ มิตฺเต
ซึ่งมิตร ท. ปาปเก ผู้ลามก น ภเช ไม่พึงคบ
ปุริสาธเม ซึ่งบุรุษผู้ต่ำทราม ท. ภเชถ พึงคบ
มิตฺเต ซึ่งมิตร ท. กลฺยาเณ ผู้ดีงาม ภเชถ พึง
คบ ปุริสุตฺตเม ซึ่งบุรุษผู้สูงสุด ท. อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า (ชนา) อ. ชน ท. กายทุจฺจริตาทิ-
อกุสลกมฺมาภิรตา ผู้ยินดียิ่งแล้วในกรรมอันเป็นอกุศลมีการะประพฤติชั่ว
ด้วยกายเป็นต้น ปาปมิตฺตา นาม ชื่อว่าเป็นมิตรผู้ลามก (โหนฺติ)

ย่อมเป็น (ชนา) อ.ชน ท. นิโยชกา ผู้ชักชวน อฏฺฐาเน ในฐานะ
อันไม่ควร สนฺธิจฺเฉทนาทิเก วา อันมีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้นหรือ
เอกวีสติอเนสนาปเภเท วา หรือว่าอันมีการแสวงหาอันไม่ควร ๒๑
เป็นประเภท ปุริสาธมา นาม ชื่อว่าเป็นบุรุษผู้ต่ำทราม (โหนฺติ)
ย่อมเป็น เอเต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั่น อุโภปิ แม้ทั้งสอง
ปาปมิตฺตา จเอว เป็นมิตรผู้ลามกด้วยนั่นเทียว ปุริสาธมา จ เป็น
บุรุษผู้ต่ำทรามด้วย (โหนฺติ) ย่อมเป็น (ปุคฺคโล) อ. บุคคล น
ภเชยฺย ไม่พึงคบ คือว่า น ปยิรูปาเสยฺย ไม่พึงเข้าไปนั่งใกล้ เต
ชเน ซึ่งชน ท. เหล่านั้น ปน แต่ว่า (ชนา) อ. ชน ท. วิปริตา
ผู้ผิดแล้วตรงข้าม กลฺยาณมิตฺตา จเอว ชื่อว่าเป็นมิตรผู้ดีงามด้วยนั่น
เทียว สปฺปุริสา จ ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษด้วย (โหนฺติ) ย่อมเป็น
(ปุคฺคโล) อ. บุคคล ภเชถ พึงคบ คือว่า ปยิรูปาเสถ พึงเข้าไป
นั่งใกล้ เต ชเน ซึ่งชน ท. เหล่านั้น อิติ ดังนี้ ตสฺส คาถา-
วจนสฺส แห่งคำอันเป็นพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต
(เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องพระมหากัปปินเถระ

๔. ๑๑/๖ ตั้งแต่ อเถกทิวสํ วิหาเร ธมฺมสฺสวนํ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ธมฺมสฺสวนํ อ. การฟังซึ่งธรรม วิหาเร ในวิหาร (ชเนหิ) อันชน ท. สงฺฆุฏฺฐํ ป่าวประกาศแล้ว น เต กุฏุมฺพิกา อ. กุฎุมพี ท. เหล่านั้น สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง สุตฺวา ฟังแล้วว่า สตฺถา อ. พระศาสดา เทเสติ จะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อิติ ดังนี้ (มนฺเตตฺวา) ปรึกษากันแล้วว่า มยํ อ. เรา ท. สุณิสฺสาม จักฟัง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อิติ ดังนี้ อคมํสุ ได้ไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร สทฺธึ พร้อม ภริยาย ด้วยภรรยา ฯ เตสํ กุฏุมฺพิกานํ วิหารมชฺฌํ ปวิฏฺฐกฺขเณ ในขณะแห่งกุฎุมพี ท. เหล่านั้นเข้าไปแล้ว สู่ท่ามกลางแห่งวิหาร วสฺสํ อ. ฝน อุฏฺฐหิ ตั้งขึ้นแล้ว ฯ สาม-เณราทโย ปพฺพชิตา อ. บรรพชิต ท. มีสามเณรเป็นต้น กุลุปกา วา ผู้เป็นกุลุปกะหรือ ญาตี วา หรือว่าผู้เป็นญาติ เยสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่าใด อตฺถิ มีอยู่ เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น ปวิสึสุ เข้าไปแล้ว ปริเวณานิ สู่บริเวณ ท. เตสํ ปพฺพชิตานํ ของบรรพชิต ท. เหล่านั้น ฯ ปน ส่วนว่า เต กุฏุมฺพิกา อ. กุฎุมพี ท. เหล่านั้น อวิสหนฺตา ไม่อาจอยู่ ปวิสิตุํ เพื่ออันเข้าไป กตฺถจิ ฐาเน ในที่ไหน ๆ ตถารูปานํ ปพฺพชิตานํ นตฺถิตาย เพราะความที่แห่งบรรพชิต ท. ผู้มี

รูปอย่างนั้นไม่มีอยู่ อฏฺฐึสุ ได้ยืนอยู่แล้ว วิหารมชฺเฌเอว ในท่ามกลางแห่งวิหารนั่นเทียว ฯ

อถ ครั้งนั้น เชฏฺฐกกุฏุมฺพิโก อ. กุฎุมพีผู้เจริญที่สุด อหา กล่าวแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ปสฺสถ จงดู วิปฺปการํ ซึ่งประการอันแปลก อมฺหากํ ของเรา ท.เถิด กุลปุตฺเตหิ นาม เอตฺตเกน การเณน ลชฺชิตุํ อ. อันชื่ออันกุลบุตร ท. ละอาย ด้วยเหตุอันมีประมาณเท่านี้ ยุตฺตํ สมควรแล้ว อิติ ดังนี้ เน ปริวารกุฏุมฺพิเก กะกุฎุมพีผู้เป็นบริวาร ท. เหล่านั้น ฯ (ปริวารกุฏุมฺพิกา) อ. กุฎุมพีผู้เป็นบริวาร ท. (อาหํสุ) กล่าวแล้วว่า อยฺย ข้าแต่นายเจ้า มยํ อ. เรา ท. กโรม จะกระทำ กึ ซึ่งอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (เชฏฺฐกกุฏุมฺพิโก) อ. กุฎุมพีผู้เจริญที่สุด (อาห) กล่าวแล้วว่า มยํ อ. เรา ท. ปตฺตา เป็นผู้ถึงแล้ว วิปฺปการํ ซึ่งประการอันแปลก อิมํ นี้ อภาเวน เพราะความไม่มี วิสฺสาสิกฏฺฐานสฺส แห่งที่อันมีความคุ้นเคย (อมฺห) ย่อมเป็น สพฺเพ มยํ อ.เรา ท. ทั้งปวง สํหริตฺวา รวบรวมแล้ว ธนํ ซึ่งทรัพย์ กโรม จงกระทำ ปริเวณํ ซึ่งบริเวณเถิด อิติ ดังนี้ ฯ (ปริวารกุฏุมฺพิกา) อ. กุฎุมพีผู้เป็นบริวาร ท. (อาหํสุ) กล่าวแล้วว่า อยฺย ข้าแต่นายเจ้า สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ ฯ เชฏฺฐโก อ. กุฎุมพีผู้เจริญที่สุด อทาสิ ได้ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ เสสา กุฏุมฺพิกา อ. กุฎุมพี ท. ผู้เหลือ (อทํสุ) ได้ให้แล้ว สตานิ ซึ่งร้อยแห่งทรัพย์ ท. ปญฺจ ๕ ปญฺจ ๕ อิตฺถิโย อ. หญิง ท. (อทํสุ) ได้ให้แล้ว สตานิ ซึ่งร้อยแห่งทรัพย์ ท. อฑฺฒเตยฺยานิ ที่สามทั้งกึ่ง

อฑฺฒเตยฺยานิ ที่สามทั้งกึ่ง ฯ

เต กุฏุมฺพิกา อ. กุฏุมพี ท. เหล่านั้น สํหริตฺวา รวบรวมแล้ว ตํ ธนํ ซึ่งทรัพย์นั้น อารภึสุ เริ่มแล้ว มหาปริเวณํ นาม ชื่อซึ่งบริเวณอันใหญ่ สหสฺสกูฏาคารปริวารํ อันมีเรือนยอดอันมีพันเป็นประมาณเป็นบริวาร วสนตฺถาย เพื่อต้องการแก่ที่เป็นที่ประทับอยู่ สตฺถุ แห่งพระศาสดา ฯ ธเน ครั้นเมื่อทรัพย์ อปฺปโหนฺเต ไม่เพียงพออยู่ นวกมฺมสฺส มหนฺตตาย เพราะความที่แห่งนวกรรมเป็นกรรมใหญ่ (กุฏุมฺพิกา) อ. กุฏุมพี ท. อทํสุ ได้ให้แล้ว อุปฑฺฒุปฑฺฒํ ธนํ ซึ่งทรัพย์ อันเข้าไปทั้งกึ่งและเข้าไปทั้งกึ่ง ทินฺนธนโต จากทรัพย์อันตนให้แล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน ปุน อีก ฯ ปริเวเร ครั้นเมื่อบริเวณ นิฏฺฐิเต สำเร็จแล้ว (กุฏุมฺพิกา) อ. กุฏุมพี ท. กโรนฺตา เมื่อจะกระทำ วิหารมหํ ซึ่งการฉลองซึ่งวิหาร ทตฺวา ถวายแล้ว มหาทานํ ซึ่งทานอันใหญ่ ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมุขสฺส อันมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน สตฺตาหํ ตลอดวัน ๗ สชฺชยึสุ จัดแจงแล้ว จีวรานิ ซึ่งจีวร ท. ภิกฺขุสหสฺสานํ เพื่อพันแห่งภิกษุ ท. วีสติยา ๒๐ ฯ

ปน ฝ่ายว่า ภริยา อ. ภรรยา เชฏฺฐกกุฏุมฺพิกสฺส ของกุฏุมพีผู้เจริญที่สุด อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว สมภาคิกํ ให้มีส่วนอันเสมอ สพฺเพหิ กุฏุมฺพิเกหิ ด้วยกุฏุมพี ท. ทั้งปวง ฐิตา ตั้งอยู่แล้ว ปญฺญาย ในปัญญา อตฺตโน ของตน (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา ปูเชสฺสามิ จักบูชา สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา กตฺวา กระทำ อติเรกตรํ

ให้เป็นของยิ่งกว่า อิติ ดังนี้ คเหตฺวา ถือเอาแล้ว อโนชปุปฺผจงฺโคฏกํ ซึ่งผอบแห่งดอกไม้ ชื่อว่าอังกาบ สทฺธึ พร้อม สาฏเกน ด้วยผ้า สาฏก สหสฺสมูเลน อันมีพันเป็นมูลค่า อโนชปุปฺผวณฺเณน อันมีสี เพียงดังว่าสีของดอกไม้ชื่อว่าอังกาบ ปูเชตฺวา บูชาแล้ว สตฺถารํ ซึ่ง พระศาสดา อโนชปุปฺเผหิ ด้วยดอกไม้ชื่อว่าอังกาบ ท. อนุโมทนกาเล ในกาลอันเป็นที่อนุโมทนา ฐเปตฺวา วางไว้แล้ว ตํ สาฏกํ ซึ่งผ้า สาฏกนั้น ปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งพระบาท สตฺถุ ของพระศาสดา ฐเปสิ ตั้งไว้แล้ว ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนาว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ สรีรํ อ. สรีระ เม ของหม่อมฉัน อโนชปุปฺผวณฺณํเอว จง เป็นสรีระมีสีเพียงดังว่าสีแห่งดอกไม้ชื่อว่าอังกาบนั่นเทียว โหตุ จงเป็น เถิด (เม) นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน ในที่แห่งข้าพระองค์บังเกิดแล้ว และบังเกิดแล้ว จ อนึ่ง อโนชาเอว อ. อโนชานั่นเทียว นามํ จง เป็นชื่อ เม ของหม่อมฉัน โหตุ จงเป็นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งอันอนุโมทนา ว่า เอวํ ตยา วุตฺตวจนํ อ. คำอันเธอกล่าวแล้วอย่างนี้ โหตุ จงมีเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

๕. ๒๐/๑๐ ตั้งแต่ ตตฺร สุทํ อายสฺมา มหากปฺปิโน เป็นต้นไป.

สุทํ ได้ยินว่า ตตฺร ภิกฺขูสุ ในภิกษุ ท. เหล่านั้นหนา มหากปฺปิโน อ. พระเถระชื่อว่ามหากัปปินะ อายสฺมา ผู้มีอายุ อุทาเนนฺโต วิจรติ ย่อมเที่ยวไปเปล่งอยู่ อุทานํ ซึ่งอุทานว่า อโห โอ สุขํ อ. ความสุข อโห โอ สุขํ อ. ความสุข อิติ ดังนี้ รตฺติฏฺฐานทิวาฏฺฐานาทีสุ ฐาเนสุ ในที่ ท. มีที่เป็นที่พักในกลางคืนและที่เป็นที่พักในกลางวันเป็นต้น ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อาโรเจสุํ กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหากปฺปิโน อ. พระเถระชื่อว่ามหากัปปินะ อุทาเนนฺโต วิจรติ ย่อมเที่ยวไปเปล่งอยู่ อุทานํ ซึ่งอุทานว่า อโห โอ สุขํ อ. ความสุข อโห โอ สุขํ อ. ความสุข อิติ ดังนี้ (มหากปฺปิโน) อ. พระเถระชื่อว่ามหากัปปินะ กเถติ มญฺเญ ชะรอยจะกล่าว อารพฺภ ปรารภ รชฺชสุขํ ซึ่งความสุขในความเป็นแห่งพระราชา อตฺตโน ของตน อิติ ดังนี้ ภควโต แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ปกฺโกสาเปตฺวา ทรงยังบุคคลให้ร้องเรียกมาแล้ว ตํ มหากปฺปินํ ซึ่งพระเถระชื่อว่ามหากัปปินะนั้น (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า กปฺปิน ดูก่อนกัปปินะ กิร ได้ยินว่า ตฺวํ อ. เธอ อุทาเนสิ เปล่งแล้ว อุทานํ ซึ่งอุทาน อารพฺภ ปรารภ กามสุขํ ซึ่งความสุขในกาม รชฺชสุขํ ซึ่งความสุขในความเป็นแห่งพระราชา สจฺจํ จริงหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (มหากปฺปิโน) อ. พระเถระชื่อว่ามหากัปปินะ (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ. พระ

ผู้มีพระภาคเจ้า ชานาติ ย่อมทรงทราบ ตํ กามสุขํ วชฺชสุขํ อารพฺภ อุทานภาวํ วา ซึ่งความเป็นคืออันเปล่ง ปรารภ ซึ่งความสุขในกาม ซึ่งความสุขในความเป็นแห่งพระราชานั้นหรือ ตํ (กามสุขํ รชฺชสุขํ อารพฺภ) อนุทานภาวํ วา หรือว่าซึ่งความเป็นคืออันไม่เปล่ง ปรารภ ซึ่งความสุขในกาม ซึ่งความสุขในความเป็นแห่งพระราชานั้น เม แห่งข้าพระองค์ อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปุตฺโต อ. บุตร มม ของเรา น อุทาเนติ ย่อมไม่เปล่ง อุทานํ ซึ่งอุทาน อารพฺภ ปรารภ กามสุขํ ซึ่งความสุขในกาม รชฺชสุขํ ซึ่งความสุขในความเป็นแห่งพระราชา ปน แต่ว่า ธมฺมปีติ อ.ความเอิบอิ่มในธรรม อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ปุตฺตสฺส แก่บุตร เม ของเรา โส มม ปุตฺโต อ. บุตรของเรานั้น อุทาเนติ ย่อมเปล่ง อุทานํ ซึ่งอุทาน เอวํ อย่างนี้ อารพฺภ ปรารภ อมตมหานิพฺพานํ ซึ่งอมต-มหานิพพาน อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ปุคฺคโล) อ. บุคคล ธมฺมปีติ ผู้เอิบอิ่มในธรรม
เจตสา มีใจ วิปฺปสนฺเน อันผ่องใสวิเศษแล้ว
เสติ ย่อมนอน สุขํ เป็นสุข ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต
รมติ ย่อมยินดี ธมฺเม ในธรรม อริยปฺปเวทิเต

อันพระอริยเจ้าประกาศแล้ว สทา ในกาลทุก

เมื่อ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ธมฺมปายโก ผู้เอิบอิ่มในธรรม (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ธมฺมปีติ อิติ ดังนี้ อตฺโถ อ. อธิบายว่า ปิวนฺโต ผู้ดื่มอยู่ ธมฺมํ ซึ่งธรรม อิติ ดังนี้ ฯ

จ ก็ ธมฺโม นาม ชื่อ อ. ธรรม เอโส นั่น (เกนจิ) อันใคร ๆ น สกฺกา ไม่อาจ ปาตุํ เพื่ออันดื่ม ภาชเนน ยาคุอาทีนิ วตฺถูนิ (ปิวนฺโต ปุคฺคโล) วิย ราวกะ อ. บุคคล ดื่มอยู่ ซึ่งวัตถุ ท. มีข้าวยาคูเป็นต้น ด้วยภาชนะ ปน แต่ว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ผุสนฺโต ถูกต้องอยู่ โลกุตฺตรธมฺมํ ซึ่งธรรมอันเป็นโลกุตระ นววิธํ อันมีอย่าง ๙ นามกาเยน ด้วยนามกาย สจฺฉิกโรนฺโต กระทำให้แจ้งอยู่ อารมฺมณโต โดยความเป็นอารมณ์ ปฏิวิชฺฌนฺโต แทงตลอดอยู่ อริยสจฺจานิ ซึ่งอริยสัจ ท. ทุกฺขาทีนิ มีทุกข์เป็นต้น ปริญฺญาภิสมยาทีหิ กิจฺเจหิ ด้วยกิจ ท. มีการตรัสรู้พร้อมเฉพาะด้วยการกำหนดรู้เป็นต้น ปิวติ นาม ชื่อว่า ย่อมดื่ม ธมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

เอตํ สุขํ เสติ อิติ วจนํ อ. คำว่า สุขํ เสติ ดังนี้นั่น เทสนาสีสมตฺตํ เป็นคำสักว่าหัวข้อแห่งเทศนา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า วิหรติ ย่อมอยู่ สุขํ เป็นสุข อิริยาปเถหิ ด้วยอิริยาบถ ท. จตูหิ ๔ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อนาวิเลน อันไม่ขุ่นมัว คือว่า นิรูปกฺกิเลเสน อันไม่มีอุปกิเลส (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า วิปฺปสนฺเนน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โพธิปกฺขิยธมฺเม ในธรรมอันมีใจฝัก ฝ่ายแห่งพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ สติปฏฺฐานาทิเภเท อันต่างด้วย ธรรมมีสติปัฏฐานเป็นต้น พุทฺธาทีหิ อริเยหิ ปเวทิเต อันพระ อริยเจ้า ท. มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ประกาศแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อริยปฺปเวทิเต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต ธมฺมปีติ ผู้ เอิบอิ่มในธรรม เอวรูโป ผู้มีรูปอย่างนี้ เจตสา มีใจ วิปฺปสนฺเนน อันผ่องใสวิเศษแล้ว วิหรนฺโต อยู่ สมนฺนาคโต ผู้มาตามพร้อม แล้ว ปณฺฑิจฺเจน ด้วยความเป็นแห่งบุคคลผู้ฉลาด รมติ ย่อมยินดี คือว่า อภิรมติ ย่อมยินดียิ่ง สทา ในกาลทุกเมื่อ อิติ ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า สทา รมติ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องบัณฑิตสามเณร

๖. ๒๒/๑๕ ตั้งแต่ โส คามํ ปวิสิตฺวา อมฺมตาตา เสฺว เป็นต้นไป.

โส ปณฺฑิตปุริโส อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิตนั้น ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว คามํ สู่บ้าน อาโรเจตฺวา วิจรนฺโต เที่ยวไปบอกอยู่ว่า อมฺมตาตา ข้าแต่คุณแม่และคุณพ่อ ท. เสฺว วันพรุ่ง ภิกฺขุสงฺโฆ อ. หมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมุโข อันมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน มยา อันข้าพเจ้า นิมนฺติโต นิมนต์แล้ว ตุมฺเห อ. ท่าน ท. สกฺโกม ย่อมอาจ (ทาตุํ) เพื่ออันถวาย ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. ยตฺตกานํ ผู้มีประมาณเท่าใด เทถ จงถวาย ตตฺตกานํ ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. ผู้มีประมาณเท่านั้นเถิด อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า มยํ อ. เรา ท. ทสฺสาม จักถวาย ทสนฺนํ ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. ๑๐ มยํ อ. เรา ท. (ทสฺสาม) จักถวาย วีสติยา ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. ๒๐ มยํ อ. เรา ท. (ทสฺสาม) จักถวาย สตฺสฺส แก่ร้อยแห่งภิกษุ มยํ อ. เรา ท. (ทสฺสาม) จักถวาย สตานํ แก่ร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญฺจนฺนํ ๕ อิติ ดังนี้ (มนุสฺเสหิ) อันมนุษย์ ท. สลฺลกฺเขตฺวา กำหนดแล้ว พลํ ซึ่งกำลัง อตฺตโน ของตน วุตฺเต กล่าวแล้ว อาโรเปสิ ยกขึ้นแล้ว วจนํ ซึ่งคำ สพฺเพสํ มนุสฺสานํ ของมนุษย์ ท. ทั้งปวง ปณฺเณ ในหนังสือ ปฏฺฐาย จำเดิม อาทิโต แต่เบื้องต้น ฯ

จ ก็ เตน สมเยน โดยสมัยนั้น เอโก ปุริโส อ. บุรุษคนหนึ่ง ปญฺญาโต ผู้อันบุคคลรู้ทั่วแล้วว่า มหาทุคฺคโต อ. นายมหาทุคคตะ อิติ ดังนี้ (อตฺตโน) อติทุคฺคตภาเวนเอว เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความลำบากอย่างยิ่งนั่นเทียว อตฺถิ มีอยู่ ตสฺมึ นคเร ในพระนครนั้น ฯ โส ปณฺฑิตปุริโส อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิตนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํปิ มหาทุคฺคตํ ซึ่งนายมหาทุคคตะแม้นั้น สมฺมุขาคตํ ผู้มาแล้วต่อหน้า (อาห) กล่าวแล้วว่า มหาทุคฺคต แน่ะนายมหาทุคคตะ สมฺม ผู้สหาย ภิกฺขุสงฺโฆ อ. หมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมุโข อันมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน มยา อันเรา นิมนฺติโต นิมนต์แล้ว สฺวาตนาย เพื่ออันฉันในวันพรุ่ง เสฺว วันพรุ่ง นครวาสิโน ชนา อ. ชน ท.ผู้มีปกติอยู่ในเมือง ทสฺสนฺติ จักถวาย ทานํ ซึ่งทาน ตฺวํ อ. ท่าน ภิกฺขู ยังภิกษุ ท. กตี กี่รูป โภเชสฺสติ จักให้ฉัน อิติ ดังนี้ ฯ (มหาทุคฺคโต) อ. นายมหาทุคคติ (อาห) กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร มยฺหํ ของผม ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. อตฺโถ อ. ความต้องการ ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. (โหติ) ย่อมมี สธนานํ ชนานํ แก่ชน ท. ผู้เป็นไปกับด้วยทรัพย์ ปน ก็ ตณฺฑุลนาฬิมตฺตํปิ วตฺถุ อ. วัตถุแม้อันมีทะนานแห่งข้าวสารเป็นประมาณ ยาคุอตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่ข้าวยาคู เสฺว ในวันพรุ่ง นตฺถิ ย่อมไม่มี มยฺหํ แก่เรา อหํ อ. ข้าพเจ้า กตฺวา กระทำแล้ว ภตึ ซึ่งการรับจ้าง ชีวามิ ย่อมเป็นอยู่ กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร เม ของข้าพเจ้า ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. อิติ ดังนี้ ฯ

สมาทปเกน นาม ปุคฺคเลน อันบุคคล ชื่อว่าผู้ยังบุคคลอื่นให้ถือเอาด้วยดี พฺยตฺเตน พึงเป็นผู้ฉลาด ภวิตพฺพํ พึงเป็น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น โส ปณฺฑิตปุริโส อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิตนั้น (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (กิญฺจิ วตฺถุ) อ. วัตถุอะไร ๆ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ เตน มหาทุคฺคเตน อันนายมหาทุคคตะนั้น วุตฺเตปิ แม้กล่าวแล้ว ตุณฺหีภูโต อหุตฺวา ไม่เป็นเป็นผู้นิ่งเป็นแล้ว อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า มหาทุคฺคต แน่ะนายมหาทุคคตะ สมฺม ผู้สหาย ชนา อ. ชน ท. พหู มาก อิมสฺมึ นคเร ในพระนครนี้ สุขุมวตฺถนิวตฺถา ผู้มีผ้าอันละเอียดอันนุ่งแล้ว นานาภรณปฺปฏิมณฺฑิตา ผู้ประดับแล้วด้วยเครื่องอาภรณ์ต่าง ๆ ภุญฺชิตาวา บริโภคแล้ว สุโภชนํ ซึ่งโภชนะอันดี สยมานา นอนอยู่ สิริสยเน บนที่เป็นที่นอนอันเป็นสิริ อนุภวนฺติ เสวยอยู่ สมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติ ปน ส่วนว่า ตฺวํ อ.ท่าน กตฺวา กระทำแล้ว ภตึ ซึ่งการรับจ้าง ทิวสํ ตลอดวัน น ลภสิ ย่อมไม่ได้ กุจฺฉิปูรมตฺตํปิ อาหารํ ซึ่งอาหาร แม้สักว่าเป็นเครื่องยังท้องให้เต็ม เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเตปิ แม้มีอยู่ ตฺวํ อ. ท่าน น ชานาสิ ย่อมไม่รู้ว่า อหํ อ. เรา น ลภามิ ย่อมไม่ได้ กิญฺจิ ซึ่งอะไร ๆ กิญฺจิ ปุญฺญํ (มยา) อกตตฺตา เพราะความที่แห่งบุญอะไร ๆ เป็นบุญอันเราไม่กระทำแล้ว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ (มหาทุคฺคโต) อ. นายมหาทุคคตะ (อาห) กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย อหํ อ. ข้าพเจ้า ชานามิ ย่อมรู้ อิติ ดังนี้ ฯ (ปณฺฑิตปุริโส) อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต (อาห) กล่าวแล้วว่า อถ ครั้นเมื่อความเป็น

อย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ ตฺวํ อ. ท่าน น กโรสิ ย่อมไม่กระทำ ปุญฺญํ ซึ่งบุญ อิทานิ ในกาลนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ตฺวํ อ. ท่าน ยุวา เป็นคนหนุ่ม พลสมฺปนฺโน เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยกำลัง (อสิ) ย่อมเป็น ตยา ภตึ กตฺวาปิ ยถาพลํ ทานํ ทาตุํ อ. อันท่าน แม้กระทำแล้ว ซึ่งการรับจ้าง ถวายซึ่งทาน ตามกำลัง น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร กึ หรือ อิติ ดังนี้ ฯ

โส มหาทุคฺคโต อ. นายมหาทุคคตะนั้น ตสฺมึ ปณฺฑิตปุริเส ครั้นเมื่อบุรุษผู้เป็นบัณฑิตนั้น กเถนฺเต กล่าวอยู่ สํเวคปฺปตฺโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสังเวช หุตฺวา เป็น อาห กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน อาโรเปหิ จงยกขึ้น เอกํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุรูปหนึ่ง ปณฺเณ ในหนังสือ มยฺหํปิ แม้แก่ข้าพเจ้า อหํ อ. ข้าพเจ้า กตฺวา จักกระทำแล้ว ภตึ ซึ่งการรับจ้าง กญฺจิเอว อะไร ๆ นั่นเทียว ทสฺสามิ จักถวาย ภิกฺขํ ซึ่งภิกษุ เอกสฺส ภิกฺขุโน แก่ภิกษุรูปหนึ่ง อิติ ดังนี้ ฯ อิตโร ปณฺฑิต-ปุริโส อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิตนอกนี้ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร เอเกน ภิกฺขุนา ด้วยภิกษุรูปหนึ่ง อาโรปิเตน ผู้อันเรายกขึ้นแล้ว ปณฺณณ ในหนังสือ อิติ ดังนี้ น อาโรเปสิ ไม่ยกขึ้นแล้ว ฯ มหาทุคฺคโตปิ แม้ อ. นายมหทุคคตะ คนฺตฺวา ไปแล้ว เคหํ สู่เรือน อาห กล่าวแล้วว่า ภทฺเท แน่ะนางผู้เจริญ เสฺว วันพรุ่ง นครวาสิโน ชนา อ.ชน ท. ผู้มีปกติอยู่ในเมือง กโรนฺติ จะกระทำ ภตฺตํ ซึ่งภัต สงฺฆสฺส เพื่อสงฆ์ อหํปิ แม้ อ. ฉัน สมาทปเกน ปุคฺค-เลน วุตฺโต เป็นผู้อันบุคคล ผู้ยังบุคคลอื่นให้ถือเอาด้วยดี กล่าวแล้ว

ว่า ตฺวํ อ. ท่าน เทหิ จงถวาย ภิกฺขํ ซึ่งภิกษา เอกสฺส ภิกฺขุสฺส แก่ภิกษุรูปหนึ่งเถิด อิติ ดังนี้ (อสิ) ย่อมเป็น เสฺว วันพรุ่ง มยํ อ. เรา ท. ทสฺสาม จักถวาย ภิกฺขํ ซึ่งภิกษา เอกสฺส ภิกฺขุสฺส แก่ภิกษุรูปหนึ่ง อิติ ดังนี้ ภริยํ กะภรรยา ฯ

อถ ครั้งนั้น ภริยา อ. ภรรยา อสฺส มหาทุคฺคตสฺส ของนาย มหาทุคคตะนั้น อวตฺวา ว ไม่กล่าวแล้วว่า มยํ อ. เรา ท. ทลิทฺทา เป็นคนขัดสน (อมฺห) ย่อมเป็น (ตํ วจนํ) อ. คำนั้น ตยา อัน ท่าน ปฏิสฺสุตํ ฟังตอบแล้ว กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้เทียว วตฺวา กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย ภทฺทกํ กมฺมํ อ. กรรมอันเจริญ เต อันท่าน กตํ กระทำแล้ว มยํ อ. เรา ท. อทตฺวา ไม่ให้แล้ว กิญฺจิ ซึ่งอะไร ๆ ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน ทุคฺคตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่ง ความลำบาก ชาตา เกิดแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ (อมฺห) ย่อมเป็น มยํ อ. เรา ท. อุโภปิ แม้ทั้งสอง กตฺวา จักกระทำแล้ว ภตึ ซึ่งการ รับจ้าง ทสฺสาม จักถวาย ภิกฺขํ ซึ่งภิกษุ เอกสฺส ภิกฺขุสฺส แก่ภิกษุ รูปหนึ่ง อิติ ดังนี้ อุโภปิ ชายปติกา อ. เมียและผัว ท. แม้ทั้งสอง นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว อคมํสุ ได้ไปแล้ว ภติฏฺฐานํ สู่ที่เป็นที่กระทำ ซึ่งการรับจ้าง ฯ มหาเสฏฺฐี อ. มหาเศรษฐี ทิสฺวา เห็นแล้ว มหา-ทุคฺคตํ ซึ่งนายมหาทุคคตะ ปุจฺฉิ ถามแล้วว่า มหาทุคฺคต แน่ะนาย มหาทุคคตะ สมฺม ผู้สหาย ตฺวํ อ. เธอ กริสฺสสิ จักกระทำ ภตึ ซึ่ง การรับจ้างหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (มาทุคฺคโต) อ. นายมหาทุคคตะ (อาห) กล่าวแล้วว่า อยฺย ข้าแต่ท่านเจ้าพระคุณ อาม ขอรับ อหํ

อ. กระผม (กิรสฺสามิ) จักกระทำ (ภตึ) ซึ่งการรับจ้าง อิติ ดังนี้ ฯ (มหาเสฏฺฐี) อ. มหาเศรษฐี (ปุจฺฉิ) ถามแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ กริสฺสสิ จักกระทำ กึ กมฺมํ ซึ่งการงานอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (มหาทุคฺคโต) อ. นายมหาทุคคตะ (อาห) กล่าวแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. กาเรสฺสถ จักยังกระผมให้กระทำ ยํ กมฺมํ ซึ่งการงานใด (อหํ) อ. กระผม (กริสฺสามิ) จักกระทำ (ตํ กมฺมํ) ซึ่งการงานนั้น อิติ ดังนี้ ฯ (มหาเสฏฺฐี) อ. หมาเศรษฐี (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่างนั้น มยํ อ. เรา ท. ภิกฺขุสตานิ ยังร้อยแห่งภิกษุ ท. เทฺว ๒ ตีณิ ๓ โภเชสฺสาม จักให้ฉัน เสฺว วันพรุ่ง ตฺวํ อ. เธอ เอหิ จงมาเถิด ผาเลหิ จงผ่า ทารุนิ ซึ่งฟืน ท. เถิด อิติ ดังนี้ นีหริตฺวา นำออกแล้ว ทาเปสิ ยังบุคคลให้ให้แล้ว วาสีผรสุํ ซึ่งมีดและขวาน ฯ

มหาทุคฺคโต อ. นายมหาทุคคตะ พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว กจฺฉํ ซึ่งชายกระเบน พาฬฺหํ อันมั่น อุสฺสาหปฺปตฺโต ผู้ถึงแล้วซึ่งความอาจหาญขึ้น ปหาย ละแล้ว วาสึ ซึ่งมีด คณฺหนฺโต ถือเอาอยู่ ผรสุํ ซึ่งมีด ผาลติ ผ่าอยู่ ทารูนิ ซึ่งฟืน ท. ฯ อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐี อ. เศรษฐี อาห กล่าวแล้วว่า สมฺม แน่ะสหาย ตฺวํ อ. เธอ อุสฺสาหปฺปตฺโต ผู้ถึงแล้วซึ่งความอาจหาญขึ้น อติวิย เกินเปรียบ กโรสิ กระทำอยู่ กมฺมํ ซึ่งการงาน อชฺช ในวันนี้ กึ นุ โข การณํ อ. เหตุอะไรหนอแล (ภิวสฺสติ) จักมี อิติ ดังนี้ นํ มหาทุคฺคตํ กะนายมหาทุคคตะนั้น ฯ (มหาทุคฺคโต) อ. นายมหาทุคคตะ (อาห) กล่าวแล้วว่า สามิ ข้า-

แต่นาย อหํ อ. กระผม เอกํ ภิกฺขุํ ยังภิกษุรูปหนึ่ง โภชสฺสามิ จัก ให้ฉัน อิติ ดังนี้ ฯ เสฏฺฐี อ. เศรษฐี สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่ง คำนั้น ปสนฺนมานโส ผู้มีฉันทะอันมีในใจอันเลื่อมใสแล้ว จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อโห โอ ทุกฺกรํ กมฺมํ อ. กรรมอันบุคคลกระทำได้โดย ยาก อิมินา มหาทุคฺคเตน อันนายมหาทุคคตินี้ กตํ กระทำแล้ว (อยํ มหาทุคฺคโต) อ. นายมหาทุคคตะนี้ อนาปชฺชิตฺวา ไม่ถึงทั่วแล้ว ตุณฺหีภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้นิ่ง (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา ทุคฺคโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความลำบาก (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ วทติ ย่อมกล่าวว่า อหํ อ. กระผม กตฺวา จักกระทำแล้ว ภตึ ซึ่งการรับจ้าง เอกํ ภิกฺขุํ ยังภิกษุรูปหนึ่ง โภเชสฺสามิ จักให้ฉัน อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

เสฏฺฐิภริยาปิ แม้ อ. ภรรยาของเศรษฐี ทิสฺวา เห็นแล้ว ภริยํ ซึ่งภรรยา ตสฺส มหาทุคฺคตสฺส ของนายมหาทุคคตะนั้น ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้วว่า อมฺม ดูก่อนแม่ ตฺวํ อ. เธอ กริสฺสสิ จักกระทำ กึ กมฺมํ ซึ่งการงานอะไร อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. กาเรถ จะยังดิฉันให้กระทำ ยํ กมฺมํ ซึ่งการงานใด (อหํ) อ. ดิฉัน (กริสฺสามิ) จักกระทำ (ตํ กมฺมํ) ซึ่งการงานนั้น อิติ ดังนี้ (ตาย มหาทุคฺคตภริยาย) อันภรรยาของนายมหาทุคคตะนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว ปเวเสตฺวา ยังภรรยาของนายมหาทุคคตะให้เข้าไปแล้ว อุทุกฺขลสาลํ สู่โรงแห่งกระเดื่อง ทาเปสิ ยังบุคคลให้ให้แล้ว สุปฺปมุส-ลาทีนิ วตฺถูนิ ซึ่งวัตถุ ท. มีกระด้งและสากเป็นต้น ฯ สา มหาทุคฺคต

ภริยา อ. ภรรยาของนายมหาทุคคตะนั้น ตุฏฺฐหฏฺฐา ยินดีแล้วและร่าเริงแล้ว วีหี โกฏฺเฏฺติ จเอว ซ้อมอยู่ ซึ่งข้าวเปลือก ท. ด้วยนั่นเทียว โอผุนาติ จ ฝัดอยู่ด้วย นจฺจนฺตี วิย ราวกะว่าฟ้อนอยู่ ฯ

๗. ๓๗/๒๑ ตั้งแต่ ภิกฺขู อุชฺฌายึสุ ฉายา อธิกปฺปมาณา เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อุชฺฌายึสุ โพนทนาแล้วว่า ฉายา อ. เงา อธิกปฺปมาณา เป็นธรรมชาติมีประมาณยิ่ง ชาตา เกิดแล้ว สุริโย อ. พระอาทิตย์ คลิตฺวา คโต คล้อยไปแล้ว มชฺฌฏฺฐานโต จากที่ในท่ามกลาง จ อนึ่ง (ภตฺตํ) อ. ภัต สามเณเรน อันสามเณร ภุตฺตํ ฉันแล้ว อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว เอตํ การณํ อ. เหตุนั่น กึ นุ โข อะไรหนอแล อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา ญตฺวา ทรงทราบแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว กึ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (กเถม) ย่อมกล่าว อิทํ นาม วตฺถุํ ซึ่งเรื่องชื่อนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เอม (เอวํ) อ. อย่างนี้ กรณกาเล ในกาล

อันเป็นที่กระทำ สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม ปุญฺญวโต แห่งบุคคลผู้มีบุญ เทวปุตฺโต อ. เทพบุตร จนฺโท ชื่อว่าพระจันทร์ (อากฑฺฒิตฺวา) คร่ามาแล้ว จนฺทมณฺฑลํ ซึ่งมณฑลแห่งพระจันทร์ (คณฺหิ) ยึดเอาแล้ว เทวปุตฺโต อ. เทพบุตร สุริโย ชื่อว่าพระอาทิตย์ สุริยมณฺฑลํ อากฑฺฒิตฺวา ว คร่ามาแล้ว ซึ่งมณฑลแห่งพระอาทิตย์เทียว คณฺหิ ยึดเอาแล้ว มหาราชา อ.ท้าวมหาราช ท. จตฺตาโร ๔ คณฺหึสุ ยึดเอาแล้ว อารกฺขํ ซึ่งอันอารักขา จตุทฺทิสํ อันมีในทิศ ๔ วิหารูปวเน ในป่าใกล้ต่อวิหาร เทวราชา อ. เทวดาผู้พระราชา สกฺโก พระนามว่าสักกะ อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว คณฺหิ ทรงยึดเอาแล้ว อารกฺขํ ซึ่งอันเอารักขา อาวิญฺชนเก ที่สายโยง อหํปิ แม้ อ. เรา อปฺโปสฺสุกฺโก ผู้มีความขวนขวายอันน้อย (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ.เรา พุทฺโธ เป็นพระพุทธเจ้า อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ น อลตฺถํ ไม่ได้แล้ว นิสีทตุํ เพื่ออันนั่ง คนฺตฺวา ไปแล้ว อคฺคเหสึ ได้ยึดเอาแล้ว อารกฺขํ ซึ่งอันอารักขา ปุตฺตสฺส เพื่อบุตร มม ของเรา ทฺวารโกฏฺฐเก ที่ซุ้มแห่งประตู ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว เนตฺติเก มาติกาย อุทกํ หรนฺเต จ ซึ่งชนผู้ไขน้ำ ท. ผู้นำไปอยู่ซึ่งน้ำ ด้วยเหมืองด้วย อุสุกาเร อุสุํ อุชุํ กโรนฺเต จ ซึ่งนายช่างศร ท. ผู้กระทำอยู่ ซึ่งลูกศรให้เป็นของตรงด้วย ตจฺฉเก ทารูนิ ตจฺฉนฺเต จ ซึ่งนายช่างถาก ท. ผู้ถากอยู่ ซึ่งไม้ ท. ด้วย คเหตฺวา ถือเอาแล้ว เอตฺตกํ การณํ ซึ่งเหตุอันมีประมาณเท่านี้ (กตฺวา) กระทำ อารมฺมณํ ให้เป็นอารมณ์ ทเมตฺวา ทรมานแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน อรหตฺตํ คณฺหนฺติเอว ย่อม

ยึดเอา ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์นั่นเทียว อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

หิ ก็ เนตฺติกา อ. ชนผู้ไขน้ำ ท. นยนฺติ ย่อม
นำไป ย่อมดัด เตชนํ ซึ่งลูกศร ตจฺฉกา
อ. ช่างถาก ท. นมยนฺติ ย่อมดัด ทารุํ ซึ่งไม้
ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. ทมยนฺติ ย่อมฝึก อตฺตานํ
ซึ่งตน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ชนา) อ. ชน ท. ขนิตฺวา ขุดแล้ว ถลฏฺฐานํ ซึ่งที่อันเป็นบก ปถวิยา แห่งแผ่นดิน อาวาฏฏฺฐานํ ยังที่อันเป็นหลุม ปูเรตฺวา ให้เต็มแล้ว มาติกํ กตฺวา วา กระทำแล้วซึ่งเหมืองหรือ รุกฺขโทณึ ฐเปตฺวา วา หรือว่าวางไว้แล้ว ซึ่งรางแห่งต้นไม้ เนนฺติ ย่อมนำไป อุทกํ ซึ่งน้ำ อตฺตนา อิจฺฉิติจฺฉิตฏฺฐานํ สู่ที่อันตนปรารถนาแล้วและปรารถนาแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ. ชน ท. เหล่านั้น เนตฺติกา ชื่อว่าผู้ไขน้ำ (อิติ) ดังนี้ ตฺตถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อุทกํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กณฺฑํ ซึ่งลูกศร (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เตชนํ อิติ ดังนี้ ฯ

อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถรูปนี้ว่า เนตฺติกา อ. ชนผู้ไขน้ำ ท. นยนฺติ ย่อมนำไป อุทกํ ซึ่งน้ำ รุจิยา ตามความชอบใจ อตฺตโน แห่งตน อุสุการาปิ แม้ อ. นายช่างศร ท. ตาเปตฺวา ยังลูกศรให้ร้อนแล้ว นมยนฺติ ย่อมดัด เตชนํ ซึ่งลูกศร คือว่า กโรนฺติ ย่อมกระทำ อุชุํ ให้ตรง ตจฺฉกาปิ แม้ อ. ช่างถาก ท. ตจฺฉนฺตา เมื่อจะถาก อตฺถาย เพื่อประโยชน์ เนมิอาทีนํ วตฺถูนํ แก่วัตถุ ท. มีดุมเป็นต้น นมยนฺติ ชื่อว่าย่อมดัด ทารูนิ ซึ่งไม้ ท. คือว่า กโรนฺติ ย่อมกระทำ อุชุํ วา ให้ตรงหรือ วงฺกํ วา หรือว่าให้คด รุจิยา ตามความชอบใจ อตฺตโน แห่งตน ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. กตฺวา กระทำแล้ว เอตฺตกํ การณํ ซึ่งเหตุอันมีประมาณเท่านี้ อารมฺมณํ ให้เป็นอารมณ์ เอวํ อย่างนี้ โสตาปตฺติมคฺคาทีนิ คุณชาตานิ ยังคุณชาต ท. มีโสดาปัตติมรรคเป็นต้น อุปฺปาเทนฺตา ให้เกิดขึ้นอยู่ ทเมนฺติ ชื่อว่าย่อมฝึก อตฺตานํ ซึ่งตน ปน แต่ว่า อรหตฺเต ครั้นเมื่อความเป็นแห่งพระอรหันต์ (ปณฺฑิเตหิ) อันบัณฑิต ท. ปตฺเต บรรลุแล้ว (เต ปณฺฑิตา) อ. บัณฑิต ท.เหล่านั้น เอกนฺตทนฺตา นาม ชื่อว่าเป็นผู้ฝึกแล้วโดยส่วนเดียว โหนฺติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

เรื่องมารดานางกาณา

๘. ๔๐/๑๕ ตั้งแต่ ตทา ปน กาณมาตรา อตฺจฺฉหตฺถํ
เป็นต้นไป.

ปน ก็ ตทา ในกาลนั้น กาณมาตรา อตฺจฺฉหตฺถํ ธีตรํ ปติกุลํ เปเสตุํ ปกฺเกสุ ปูเวสุ จตุกฺขตฺตุํ จตุนฺนํ ภิกฺขูนํ (เตสํ ปฺวานํ) ทินฺนกาเล ในกาลแห่งขนม ท.เหล่านั้น อันมารดาของนางกาณา ครั้นเมื่อขนม ท. อันมารดาของนางกาณา ทอดแล้ว เพื่ออันส่งไป ซึ่งธิดาผู้มีมืออันไม่เปล่า สู่ตระกูลแห่งผัว ถวายแล้ว แก่ภิกษุ ท. ๔ ๔ ครั้ง สิกฺขาปเท ครั้นเมื่อสิกขาบท สตฺถารา อันพระศาสดา ปญฺญตฺเต ทรงบัญญัติแล้ว ตสฺสมึ วตฺถุสฺมึ ในเพราะเรื่องนั้น ปชาปติยา เมื่อปชาบดี อญฺญาย คนอื่น สามิเกน อันสามี กาณาย ของนางกาณา อานีตาย นำมาแล้ว กาณา อ. นางกาณา สุตฺวา สดับแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น อกฺโกสติ ย่อมด่า ปริภาสติ ย่อมบริภาษ ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. (อตฺตนา) ทิฏฺจทิฏฺเจ ผู้อันตนเห็นแล้วและเห็นแล้ว (วจเนน) ด้วยคำว่า ฆราวาโส อ. การอยู่ครองซึ่งเรือน เม แห่งเรา อิเมหิ ภิกฺขูหิ อันภิกษุ ท. เหล่านี้ นาสิโต ให้ฉิบหายแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. น วิสหึสุ ไม่อาจแล้ว ปฏิปชฺชิตุํ เพื่ออันดำเนินไป ตํ วิถึ สู่ถนนสายนั้น ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา ญตฺวา ทรง

ทราบแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว ตตฺถ ฐาเน ในที่นั้น ฯ กาณมาตา อ. มารดาของนางกาณา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา นิสีทาเปตฺวา ยังพระศาสดา ให้ประทับนั่งแล้ว ปญฺญตฺตาสเน บนอาสนะอันตนปูลาดแล้ว อทาสิ ได้ถวายแล้ว ยาคุขชฺชกํ ซึ่งข้าวยาคูและวัตถุอันบุคคลพึงเคี้ยว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา กตปาตราโส ผู้มีพระกระยาหารอันบุคคลพึงกินแต่เช้าอันทรงกระทำแล้ว ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้วว่า กาณา อ. นางกาณา (คตา) ไปแล้ว กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ ฯ (กาณ-มาตา) อ. มารดาของนางกาณา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอสา กาณา อ. นางกาณานั่น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตุมฺเห ซึ่งพระองค์ ท. มงฺกุภูตา ผู้เป็นคนเก้อเป็นแล้ว โรทนฺตี ฐิตา ยืนร้องไห้อยู่แล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า (กาณา) อ. นางกาณา (ทิสฺวา) เห็นแล้ว (มํ) ซึ่งเรา (มงฺกุภูตา) ผู้เป็นคนเก้อเป็นแล้ว (โรทนฺตี ฐีตา) ยืนร้องไห้อยู่แล้ว กึการณา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (กาณมาตา) อ. มารดาของนางกาณา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอสา กาณา อ. นางกาณานั่น อกฺโกสติ ย่อมด่า ปริภาสติ ย่อมบริภาษ ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (เอสา กาณา) อ. นางกาณานั่น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตุมฺเห ซึ่งพระองค์ ท. มงฺกุ เป็นผู้เก้อ หุตฺวา เป็น โรทมานา ฐิตา ยืนร้องไห้อยู่แล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ปกฺโกสาเปตฺวา ทรงยัง มารดาของนางกาณาให้ร้องเรียกมาแล้ว นํ กาณํ ซึ่งนางกาณานั้น (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า กาเณ ดูก่อนกาณา ตฺวํ อ. เธอ ทิสฺวา เห็นแล้ว มํ ซึ่งเรา มงฺกภูตา ผู้เป็นคนเก้อเป็นแล้ว นิสีทิตฺวา แอบแล้ว โรทสิ ร้องไห้อยู่ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น มาตา อ. มารดา อสฺสา กาณาย ของนางกาณานั้น อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตาย กาณาย กตกิริยํ ซึ่งกิริยาอันนางกาณานั้นกระทำแล้ว ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า กาณมาเต ดูก่อนมารดาของนางการณา ปน ก็ สาวกา อ. สาวก ท. มม ของเรา คณฺหึสุ รับเอาแล้ว ตยา ทินฺนกํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุอันเธอถวายแล้ว (กึ) หรือ (อุทาหุ) หรือว่า (สาวกา) อ. สาวก ท. (มม) ของเรา (คณฺหึสุ) รับเอาแล้ว (ตยา) อทินฺนกํ วตถุํ ซึ่งวัตถุอันเธอไม่ถวายแล้ว อิติ ดังนี้ นํ กาณมาตรํ กะมารดาของนางกาณานั้น ฯ (กาณมาตา) อ. มารดาของนางกาณา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (สาวกา) อ. สาวก ท. (ตว) ของพระองค์ (คณฺหึสุ) รับเอาแล้ว (มยา) ทินฺนกํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุอันหม่อมฉันถวายแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า สเจ ถ้าว่า สาวกา อ. สาวก ท. มม ของเรา จรนฺตา เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ปตฺวา ถึงแล้ว เคหทฺวารํ ซึ่งประตูแห่งเรือน ตว ของเธอ คณฺหึสุ รับเอาแล้ว ตยา ทินฺนกํ วตฺถุํ ซึ่งวัตถุอันเธอถวายแล้ว

ไซร้ โทโส อ. โทษ โก อะไร (ภวิสฺสติ) จักมี เตสํ สาวกานํ แก่สาวก ท. เหล่านั้น อิติ ดังนี้ ฯ (กาณมาตา) อ. มารดาของนางกาณา (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทโส อ. โทษ นตฺถิ ย่อมไม่มี อยฺยานํ แก่พระผู้เป็นเจ้า ท. โทโส อ. โทษ เอติสฺสาเอว กาณาย ของนางกาณานั้นนั่นเทียว (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า กาเณ ดูก่อนกาณา กิร ได้ยินว่า สาวกา อ. สาวก ท. มยฺหํ ของเรา จรมานา เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต อาคตา มาแล้ว เคหทฺวารํ สู่ประตูแห่งเรือน อิมํ นี้ อถ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่ ปูวา อ. ขนม ท. มาตรา อันมารดา ตว ของเธอ ทินฺนา ถวายแล้ว เนสํ สาวกานํ แก่สาวก ท. เหล่านั้น โทโส อ. โทษ โก นาม ชื่ออะไร (ภวิสฺสติ) จักมี สาวกานํ แก่สาวก ท. มม ของเรา เอตฺถ วตฺถุมฺหิ ในเรื่องนี้ อิติ ดังนี้ กาณํ กะนางกาณา ฯ

๔. ๔๒/๑๒ ตั้งแต่ อเถโก สพฺพตฺถกมหามตฺโต อหํ เทวสฺส เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น สพฺพตฺถกมหามตฺโต อ. มหาอำมาตย์ผู้มีประโยชน์ในกิจทั้งปวง เอโก คนหนึ่ง (วตฺวา) กราบทูลแล้วว่า อหํ อ. ข้าพระองค์ โปเสสฺสามิ จักเลี้ยงดู ธีตรํ ซึ่งพระธิดา เทวสฺส ของสมมติเทพ อิติ ดังนี้ เนตฺวา นำไปแล้ว ตํ กาณํ ซึ่งนางกาณานั้น

เคหํ สู่เรือน อตฺตโน ของตน ปฏิจฺฉาเปตฺวา ยังนางกาณาให้รับแล้ว อิสฺสริยํ ซึ่งความเป็นใหญ่ สพฺพํ ทั้งปวง อาห กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ กโรหิ จงกระทำ ปุญฺญานิ ซึ่งบุญ ท. ยถารุจึ ตามความชอบใจเถิด อิติ ดังนี้ ฯ กาณา อ. นางกาณา ฐเปตฺวา ตั้งไว้แล้ว ปุริเส ซึ่งบุรุษ ท. ทฺวาเรสุ ที่ประตู ท. จตูสุ ๔ น ลภติ ย่อมไม่ได้ ภิกฺขู จ ซึ่งภิกษุ ท. ด้วย ภิกฺขุนิโย จ ซึ่งภิกษุณี ท. ด้วย อตฺตนา อุปฏฺฐาตพฺเพ ผู้อันตนพึงบำรุง ปฏฺฐาย จำเดิม ตโต กาลโต แต่กาลนั้น ฯ ขาทนียโภชนียํ อ. วัตถุอันบุคคลพึงเคี้ยวและวัตถุอันบุคคลพึงบริโภค กาณาย เคหทฺวาเร ปฏิยาเทตฺวา ฐปิตํ อันนางกาณา จัดแจงแล้ว ตั้งไว้แล้ว ที่ประตูแห่งเรือน ปวตฺตติ ย่อมเป็นไป มโหโฆ วิย ราวกะ อ. ห้วงน้ำอันใหญ่ ฯ

(ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า อาวุโส ดูก่อนผู้มีอายุ ท. ปุพฺเพ ในกาลก่อน มหลฺลกตฺเถรา อ. พระเถระผู้แก่ ท. จตฺตาโร ๔ กรึสุ กระทำแล้ว วิปฺปฏิสารํ ซึ่งความเดือดร้อน กาณาย แก่นางกาณา สา กาณา อ. นางกาณานั้น วิปฺปฏิสารินี หุตฺวาปิ แม้เป็นเป็นผู้มีความเดือดร้อน เอวํ อย่างนี้ อาคมฺม อาศัยแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ลภิ ได้แล้ว สทฺธาสมฺปทํ ซึ่งความถึงพร้อมด้วยศรัทธา เคหทฺวารํ อ. ประตูแห่งเรือน ตสฺสา กาณาย ของนางกาณานั้น สตฺถารา อันพระศาสดา กตํ ทรงกระทำแล้ว อุปสงฺกมนารหํ ให้เป็นที่ควรแก่การเข้าไป ภิกฺขูนํ แห่งภิกษุ ท. ปุน อีก อิทานิ ในกาลนี้

(สา กาณา) อ. นางกาณานั้น ปริเยสมานาปิ แม้แสวงหาอยู่ ภิกฺขู วา ซึ่งภิกษุ ท. หรือ ภิกฺขุนิโย วา หรือว่าซึ่งภิกษุณี ท. (อตฺตนา) อุปฏฺฐาตพฺเพ ผู้อันตนพึงบำรุง น ลภติ ย่อมไม่ได้ อโห โอ พุทฺธา นาม ชื่อ อ. พระพุทธเจ้า ท. อจฺฉริยคุณา ทรงเป็นผู้มีพระคุณอันน่าอัศจรรย์ (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. วิปฺปฏิสาโร อ. ความเดือดร้อน เตหิ มหลฺลกภิกฺขูหิ อันภิกษุผู้แก่ ท. เหล่านั้น กโต กระทำแล้ว กาณาย แก่นางกาณา อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ (เต มหลฺลกภิกฺขู) อ. ภิกษุผู้แก่ ท. เหล่านั้น (กาณาย วิปฺปฏิสารํ) กรึสุเอว กระทำแล้ว ซึ่งความเดือดร้อน แก่นางกาณานั่นเทียว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน จ อนึ่ง กาณา อ. นางกาณา มยา อันเรา กตา กระทำแล้ว วจนการิกา

ให้เป็นผู้กระทำซึ่งคำ มม ของเรา อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ (กาณา) อ. นางกาณา (มยา) อันเรา (มม วจนการิกา) กตาเอว กระทำแล้ว ให้เป็นผู้กระทำซึ่งคำ ของเรานั่นเทียว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ ตํ อตฺถํ โสตุกาเมหิ ภิกฺขูหิ ยาจิโต ผู้อันภิกษุ ท. ผู้ใคร่เพื่ออันสดับ ซึ่งเนื้อความนั้น ทูลอาราธนาแล้ว กเถตฺวา ตรัสแล้ว พพฺพุชาตกํ ซึ่งชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยแมว อิมํ นี้ว่า

พพฺพุ อ. แมว เอโก ตัวหนึ่ง ลภติ ย่อมได้
(มูสิกมํสํ) ซึ่งหนูและเนื้อ ยตฺถ ฐาเน ในที่ใด
พพฺพุ อ. แมว ทุติโย ตัวที่สอง ชายติ ย่อมเกิด
ตตฺถ ฐาเน ในที่นั้น พพฺพุ อ. แมว ตติโย จ
ตัวที่สามด้วย จตุตฺโถ จ ตัวที่สี่ด้วย (ชายติ)
ย่อมเกิด (ตตฺถ ฐาเน) ในที่นั้น เต พพฺพุกา
อ. แมว ท. เหล่านั้น (ภินฺทิตฺวา) ทำลายแล้ว
อิทํ พิลํ ซึ่งปล่องนี้ (ปตฺตา) ถึงแล้ว (มรณํ)
ซึ่งความตาย อิติ ดังนี้

ชาตกํ ยังชาดก สโมธาเนตฺวา ทรงให้ตั้งลงพร้อมแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า พิฬารา อ. แมว ท. จตฺตาโร ๔ ตทา ในกาลนั้น มหลฺลกภิกฺขู เป็นภิกษุผู้แก่ จตฺตาโร ๔ อเหสุํ ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ)

ในกาลบัดนี้ มณิกาโร อ. นายช่างแก้ว (ตทา) ในกาลนั้น อหํเอว เป็นเรานั่นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อตีเตปิ กาเล ในกาลแม้อันล่วงไปแล้ว กาณา อ. นางกาณา ทุมฺมนา เป็นผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว อาวิลจิตฺตา เป็นผู้มีจิตอันขุ่นมัว หุตฺวา เป็น เอวํ อย่างนี้ วิปฺปสนฺนจิตฺตา เป็นผู้มีจิตอันผ่องใสแล้ว วจเนน เพราะคำ มม ของเรา อโหสิ ได้เป็นแล้ว ปสนฺนอุทกรหโท วิย ราวกะ อ. ห้วงแห่งน้ำอันใสแล้ว อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

รหโท อ. ห้วงน้ำ คมฺภีโร อันลึก วิปฺปสนฺโน
เป็นห้วงน้ำใสวิเศษแล้ว อนาวิโล เป็นห้วงน้ำไม่
ขุ่นมัว (โหติ) ย่อมเป็น ยถาปิ แม้ฉันใด
ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. สุตฺวาน ฟังแล้ว ธมฺมานิ
ซึ่งธรรม ท. วิปฺปสีทนฺติ ย่อมผ่องใสวิเศษ เอวํ
ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

โย อุทกณฺณโว อ. ห้วงแห่งน้ำใด เสนาย ครั้นเมื่อเสนา จตุรงฺคินิยาปิ แม้มีองค์ ๔ โอคาหนฺติยา ข้ามลงอยู่ น ขุภติ ย่อมไม่กระเพื่อม (โส) อุทกณฺณโว อ. ห้วงแห่งน้ำนั้น เอวรูโป อันมีรูปอย่างนี้ รหโท อิติ ชื่อว่าห้วงน้ำ ตตฺถ คาถายํ ในพระคาถานั้น

ปน ก็ นีลมหสมุทฺโท อ. นีลมหาสมุทร จตฺราสีติโยชนสหสฺสคมฺภีโร อันลึกโดยพันแห่งโยชน์ ๘๔ สพฺพาการเรน โดยอาการทั้งปวง รหโท นาม ชื่อว่าห้วงน้ำ หิ จริงอยู่ อุทกํ อ. น้ำ ฐาเน ในที่ จตฺตาฬีส-โยชนสหสฺสมตฺเต อันมีพันแห่งโยชน์ ๔๐ เป็นประมาณ เหฏฺฐา ในภายใต้ ตสฺส นีลมหาสมุทฺทสฺส แห่งนิลมหาสมุทรนั้น จลติ ย่อมหวั่นไหว มจฺเฉหิ เพราะปลา ท. อุทกํ อ. น้ำ ฐาเน ในที่ ตาวตฺตเกเอว อันมีประมาณเพียงนั้นนั่นเทียว อุปริ ในเบื้องบน (ตสฺส นีลมหาสมุทฺทสฺส) แห่งนีลมหาสมุทรนั้น จลติ ย่อมหวั่นไหว วาเตน เพราะลม อุทกํ อ. น้ำ ฐาเน ในที่ จตฺโยชนสหสฺสมตฺต อันมีพันแห่งโยชน์ ๔ เป็นประมาณ มชฺเฌ ในท่ามกลาง (ตสฺส นีลมหาสมุทฺทสฺส) แห่งนีลมหาสมุทรนั้น นิจฺจลํ เป็นน้ำมีความหวั่นไหวออกแล้ว (หุตฺวา) เป็น ติฏฺฐติ ย่อมตั้งอยู่ อยํ อุทกณฺ-ณโว อ. ห้วงแห่งน้ำนี้ คมฺภีรรหโท นาม ชื่อว่าห้วงน้ำอันลึก ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เทสนธมฺมานิ ซึ่งธรรมคือเทศนา ท. (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ธมฺมานิ อิติ ดังนี้ ฯ

อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถรูปนี้ว่า โส รหโท อ. ห้วงน้ำนั้น วิปฺปสนฺโน ชื่อว่าเป็นห้วงน้ำใสวิเศษแล้ว (ตสฺส รหทสฺส) อนา-กุลตาย เพราะความที่แห่งห้วงน้ำนั้น เป็นห้วงน้ำไม่อากูล อนาวิโล ชื่อว่าเป็นห้วงน้ำไม่ขุ่นมัว (ตสฺส รหทสฺส) อจลตาย เพราะความที่แห่งห้วงน้ำนั้น เป็นห้วงน้ำไม่หวั่นไหว (โหติ) ย่อมเป็น ยถา ฉันใด ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. สุตฺวา ฟังแล้ว เทสนาธมฺมํ ซึ่งธรรมคือเทศนา

มม ของเรา อาปชฺชนฺตา ถึงทั่วอยู่ นิรูปกฺกิเลสจิตฺตตํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้มีจิตอันไม่มีอุปกิเลส โสตาปตฺติมคฺคาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งมรรคมีโสดาปัตติมรรคเป็นต้น วิปฺปสีทนฺติ ชื่อว่าย่อมผ่องใสวิเศษ เอวํ ฉันนั้น ปน ส่วนว่า (ปณฺฑิตา) อ. บัณฑิต ท. อรหตฺตปฺปตฺตา ผู้ถึงแล้วซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ เอกนฺตวิปฺปสนฺนา ว เป็นผู้ผ่องใจวิเศษแล้วโดยส่วนเดียวเทียว โหนฺติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบายอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

เรื่องภิกษุ ๕๐๐

๑๐. ๔๕/๑๓ ตั้งแต่ สตฺถา ธมฺมสภํ คนฺตฺวา ภิกฺขเว เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ธมฺมสภํ สู่ธรรมสภา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว กึ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอะไร อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (กเถม) ย่อมกล่าว อิทํ นาม วตฺถุํ ซึ่งเรื่องชื่อนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า เอเต วิฆาสาทา อ. บุคคลผู้ถือเอาซึ่งอาหารอันเป็นเดน ท. เหล่านั่น นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว คทฺรภโยนิยํ ในกำเนิดแห่งฬา คทฺรภา นิหีนํ อุทกํ ซึ่งน้ำอันเลว อปฺปรสํ อันมีรสน้อย คตํ อันถึงแล้ว สงฺขยํ ซึ่งอันนับว่า วาโลทกํ น้ำหาง อิติ ดังนี้ ปญฺจสตานํ อาชานียสินฺธวานํ อลฺลรสมุทฺทิกาปานกปิตาวเสสํ อุจฺฉิฏฺจกสฏํ อุทเกน มทฺทิตฺวา มกจิปิโลติกาหิ (ตสฺส อุทกสฺส ปุคฺคเลน) ปริสฺสาวิตตฺตา เพราะความที่แห่งน้ำนั้น เป็นน้ำอันบุคคล ขยำแล้วซึ่งกากอันเป็นเดน อันเหลือลงจากน้ำอันบุคคลกระทำแล้วด้วยลูกจันทน์อันมีรสอันสด อันม้าสินธพ

ตัวอาชาไนย ท. มีร้อยห้าเป็นประมาณ ดื่มแล้ว ด้วยน้ำ กรองแล้ว ด้วยผ้าเก่าอันสำเร็จแล้วด้วยเปลือกปอ ท. มธุมตฺตา วิย เป็นราวกะว่าเมาแล้วเพราะน้ำหวาน (หุตฺวา) เป็น นทนฺตา วิจรึสุ เที่ยวไป บันลืออยู่แล้ว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ ทสฺเสนฺโต เมื่อทรงแสดง กิริยํ ซึ่งกิริยา เตสํ คทฺรภานํ แห่งพา ท.เหล่านั้น รญฺญา เตสํ คทฺรภานํ สทฺทํ สุตฺวา ปุจฺฉิเตน โพธิสตฺเตน รญฺโญ กถิตํ อันพระโพธิสัตว์ ผู้อันพระราชา ทรงสดับแล้ว ซึ่งเสียงของพา ท. เหล่านั้น ตรัสถามแล้ว ทูลแล้ว แก่พระราชา กเถตฺวา ตรัสแล้ว วาโลทกชาตกํ ซึ่งวาโลทกชาดก อิมํ นี้ว่า

(ราชา) อ. พระราชา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า
มโท อ. ความเมา ชายติ ย่อมเกิด คทฺรภานํ
แก่พา ท. ปิตฺวา เพราะดื่ม วาโลทกํ ซึ่งน้ำหาง
อปฺปรสํ อันมีรสอันน้อย นิหีนํ อันเลว จ แต่ว่า
มโท อ. ความเมา น สญฺชายติ ย่อมไม่เกิด
สินฺธวานํ แก่ม้าสินธพ ท. ปิตฺวาน เพราะดื่ม
รสํ ซึ่งรส ปรีตํ อันประณีต อิมํ นี้ (กึการณา)
เพราะเหตุอะไร (อิติ) ดังนี้ (โพธิสตฺโต)
อ. พระโพธิสัตว์ (อาห) กราบทูลแล้วว่า ชนินฺท
ข้าแต่พระราชาผู้เป็นจอมแห่งชน โส คทฺรโภ
อ. พานั้น นิหีนชจฺโจ เป็นสัตว์มีชาติอันเลว

(หุตฺวา) เป็น ปิวิตฺวา ดื่มแล้ว (รสอุทกํ) ซึ่ง
น้ำอันมีรส อปฺปํปิ แม้อันน้อย เตน อปฺปรส-
อุทเกน ผุฏฺโฐ ผู้อันน้ำอันมีรสอันน้อยนั้นถูกต้อง
แล้ว มชฺชติ ย่อมเมา จ ส่วนว่า (สินฺธโว)
อ. ม้าสินธพ โธรยฺหสีโล เป็นสัตว์มีธุระอันตน
พึงนำไปเป็นปกติ ชาโต เกิดแล้ว กุลมฺหิ ใน
ตระกูล ปิวิตฺวา ดื่มแล้ว อคฺครสํ อุทกํ ซึ่งน้ำ
อันมีรสอันเลิศ น มชฺชติ ย่อมไม่เมา (อิติ)
ดังนี้ อิติ ดังนี้

วิตฺถาเรน โดยพิสดาร (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สปฺปุริสา อ. สัตบุรุษ ท. วิวชเชตฺวา เว้นขาดแล้ว โลภธมฺมํ ซึ่งธรรมคือความโลภ นิพฺพิการา ว เป็นผู้มีวิการออกแล้วเทียว (อตฺตโน) สุขิตกาเลปิ แม้ในกาลแห่งตนถึงแล้วซึ่งสุข (อตฺตโน) ทุกฺขิตกาเลปิ แม้ในกาลแห่งตนถือแล้วซึ่งทุกข์ โหนฺติ ย่อมเป็น เอวํ ด้วยประการอย่างนี้ อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

สปฺปุริสา อ. สัตบุรุษ ท. วชนฺติ ย่อมเว้น
สพฺพตฺถ เว ธมฺเมสุ ในธรรม ท. ทั้งปวงแล
สนฺโต อ. สัตบุรุษ ท. กามกามา ผู้ใคร่ซึ่งกาม

ลปยนฺติ ย่อมบ่นเพ้อ น หามิได้ ปณฺฑิตา
อ. บัณฑิต ท. สุเขน อถวา ทุกฺเขน ผุฏฺฐา ผู้อัน
สุขหรืออันทุกข์ ถูกต้องแล้ว น ทสฺสยนฺติ ย่อม
ไม่แสดง อุจฺจาวจํ อาการํ ซึ่งอาการ ทั้งสูงทั้งต่ำ
อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สพฺพธมฺเมสุ ในธรรมทั้งปวง ท. ปญฺจกฺขนฺธาทิเภเทสุ อันต่างด้วยธรรมมีขันธ์ ๕ เป็นต้น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า สพฺพตฺถ อิติ ดังนี้ ฯ

สุปฺริสา อ. บุรุษผู้ดี ท. สปฺปุริสา อิติ ชื่อว่าสัตบุรุษ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (สปฺปุริสา) อ. สัตบุรุษ ท. อปกฑฺฒนฺตา เมื่อคร่าไปปราศ (ฉนฺทราคํ) ซึ่งความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งความพอใจ อรหตฺตมคฺคญาเณน ด้วยญาณอันประกอบพร้อมแล้วด้วยอรหัตมรรค วิชหนฺติ ชื่อว่าย่อมเว้นขาด ฉนฺทราคํ ซึ่งความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งความพอใจ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า วชนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กามยนฺตา ผู้ใคร่อยู่ กาเม ซึ่งกาม ท. กามเหตุ เพราะเหตุแห่งกาม คือว่า กามการณา เพราะกามเป็นเหตุ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า น กามกามา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สนฺโต อ. สัตบุรุษ ท. พุทฺธาทโย

มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น นเอว อตฺตนา ลปนฺติ ย่อมไม่บ่นเพ้อ ด้วยตนนั่นเทียว น ปรํ ปุคฺคลํ ลปาเปนฺติ ย่อมไม่ยังบุคคลอื่นให้บ่นเพ้อ กามเหตุ เพราะเหตุแห่งกาม (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ลปยนฺติ สนฺโต อิติ ดังนี้ ฯ

หิ จริงอยู่ เย ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่าใด ปวิฏฺฐา เข้าไปแล้ว ภิกฺขาย เพื่อภิกษา ฐิตา ดำรงอยู่แล้ว อิจฺฉาจาเร ในความประพฤติด้วยอำนาจแห่งความอยาก วทนฺติ ย่อมกล่าว (วจนานิ) ซึ่งคำ ท. อันมีคำว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก สุขํ อ. ความสุข (อตฺถิ) ย่อมมี ปุตฺตทารสฺส แก่บุตรและทาระ เต ของท่าน กึ หรือ อุปทฺทโว อ. อุปัทวะ โกจิ ไร ๆ วเสน ด้วยอำนาจ ราชโจราทีนํ อุปทฺทวานํ แห่งอุปัทวะ ท. มีพระราชาและโจรเป็นต้น นตฺถิ ย่อมไม่มี ทฺวิปทจตุปฺปเทสุ สตฺเตสุ ในสัตว์ ท. ผู้มีเท้าสองและมีเท้าสี่หรือ อิติอาทีนิ ดังนี้เป็นต้น เต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท.เหล่านั้น ลปยนฺติ นาม ชื่อว่าย่อมบ่นเพ้อ ฯ

ปน ก็ (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น นิมนฺตาเปตฺวา ยังอุบาสกให้นิมนต์แล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน (วจเนน) ด้วยคำว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อาม ขอรับ สุขํ อ. ความสุข (อตฺถิ) มีอยู่ โน แก่ข้าพเจ้า ท. สพฺเพสํ ทั้งปวง อุปทฺทโว อ. อุปัทวะ โกจิ อะไร ๆ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิทานิ ในกาลนี้ เคหํ อ. เรือน โน ของข้าพเจ้า ท. ปหูตนฺนปานํ เป็นที่มีข้าวและน้ำอันบุคคลพึงดื่มอันเพียงพอแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ตุมฺเห

อ. ท่าน ท. วสถ จงอยู่ อิธเอว ฐาเน ในที่นี้นั่นเทียวเถิด อิติ ดังนี้ ลปาเปนฺติ นาม ชื่อว่าย่อมยังบุคคลอื่นให้บ่นเพ้อ ฯ ปน ส่วนว่า สนฺโต อ. สัตบุรุษ ท. น กโรนฺติ ย่อมไม่กระทำ อิทํ การณํ ซึ่งเหตุนี้ อุภยํปิ แม้ทั้งสอง ฯ

เอตํ วจนํ อ. คำนี้ว่า สุเขน ผุฏฺฐา อถวา ทุกฺเขน อิติ ดังนี้ เทสนามตฺตํ เป็นคำสักว่าเทศนา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

(อตฺโถ) อ. อธิบายว่า ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. อฏฺฐหิ โลกธมฺเมหิ ผุฏฺฐา ผู้อันโลกธรรม ท. ๘ ถูกต้องแล้ว น ทสฺสยนฺติ ย่อมไม่แสดง อาการํ ซึ่งอาการ อุจฺจาวจํ ทั้งสูงทั้งต่ำ ตุฏฺฐิภาวมงฺกุภาววเสน วา ด้วยอำนาจแห่งความเป็นแห่งบุคคลผู้ยินดีและความเป็นแห่งบุคคลผู้เก้อเขินหรือ วณฺณภณนอวณฺณภณนวเสน วา หรือว่า ด้วยอำนาจแห่งการกล่าวซึ่งคุณอันบุคคลพึงพรรณนาและการกล่าวซึ่งโทษอันบุคคลไม่พึงพรรณานา อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระธัมมิกเถระ

๑๑. ๔๘/๑๑ ตั้งแต่ อเถกทิวสํ ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง (ภิกขู) อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าวว่า อาวุโส แน่ะท่านผู้มีอายุ ท. ธมฺมิกอุปาสโก อ. อุบาสกผู้ตั้งอยู่ในธรรม นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว ปตฺโต บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ปติฏฺฐา เป็นผู้เป็นที่ตั้งเฉพาะ ปุตฺตทารสฺสอปิ แม้แห่งบุตรและทาระ ชาโต เกิดแล้ว อตฺตโน ธมฺเม ปติฏฺฐิตตฺตา เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ในธรรม อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้น พร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อ คำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกัน แล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้วยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต

กราบทูลแล้ว (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สมิทฺธิ อ. ความสำเร็จ ปณฺฑิเตน นาม ชื่ออันบัณฑิต นเอว (อิจฺฉิตพฺพา) ไม่พึงปรารถนานั่นเทียว อตฺตเหตุ เพราะเหตุแห่งตน น อิจฺฉิตพฺพา ไม่พึงปรารถนา เหตุ เพราะเหตุ ปรสฺส ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคลอื่น ปน แต่ว่า (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต ธมฺมิเกนเอว พึงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมนั่นเทียว ธมฺมปฺปฏิสรเณน พึงเป็นผู้มีธรรมเป็นที่ระลึกเฉพาะ ภวิตพฺพํ พึงเป็น อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจงทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อมํ นี้ว่า

(ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต ฯ (กโรติ) ย่อมไม่กระทำ (ปาปํ) ซึ่งบาป อตฺตเหตุ เพราะเหตุแห่งตน น (กโรติ) ย่อมไม่กระทำ (ปาปํ) ซึ่งบาป เหตุ เพราะเหตุ ปรสฺส ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคลอื่น (ปณฺฑิโต) อ.บัณฑิต น อิจเฉ ไม่พึงปรารถนา ปุตฺตํ ซึ่งบุตร น (อิจฺเฉ) ไม่พึงปรารถนา ธนํ ซึ่งทรัพย์ น (อิจเฉ) ไม่พึงปรารถนา รฏฺฐํ ซึ่งแว่นแคว้น น อิจฺเฉยฺย ไม่พึงปรารถนา สมิทฺธึ ซึ่งความสำเร็จ อตฺตโน เพื่อตน อธมฺเมน โดยธรรมหามิได้ โส ปณฺฑิโต อ. บัณฑิตนั้น สีลวา พึงเป็นผู้มีศีล ปญฺญวา พึงเป็นผู้มีปัญญา ธมฺมิโก พึงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม สิยา พึงเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปณฺฑิโต นาม ชื่อ อ. บัณฑิต น กโรติ ย่อมไม่กระทำ ปาปํ ซึ่งบาป อตฺตเหตุ วา เพราะเหตุแห่งตนหรือ ปรสฺส ปุคฺคลสฺส เหตุ วา หรือว่าเพราะเหตุ แห่งบุคคลอื่น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า น อตฺตเหตุ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต น อิจฺเฉยฺย ไม่พึงปรารถนา ปุตฺตํ วา ซึ่งบุตรหรือ ธนํ วา หรือว่าซึ่งทรัพย์ รฏฺฐํ วา หรือว่าซึ่งแว่นแคว้น ปาปกมฺเมน ด้วยกรรมอันลามก (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต อิจฺฉนฺโต เมื่อปรารถนา เอตานิปิ วตฺถูนิ ซึ่งวัตถุ ท. แม้เหล่านั้น ปาปกมฺมํ น กโรติเอว ย่อมไม่กระทำ ซึ่งกรรมอันลามกนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า น ปุตฺตมิจฺเฉ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมิทฺธิ อ. ความสำเร็จ อตฺตโน เพื่อตนยา ใด (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต น อิจฺเฉยฺย ไม่พึงปรารถนา ตํปิ สมิทฺธึ ซึ่งความสำเร็จแม้นั้น อธมฺเมน โดยธรรมหามิได้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สมิทฺธิมตฺตโน อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า น กโรติ ย่อมไม่กระทำ ปาปํ ซึ่งบาป สมิทฺธิการณาปิ แม้เพราะเหตุแห่งความสำเร็จ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปุคฺคโล อ.บุคคล เอวรูโป ผู้มีรูปอย่างนี้ โย ใด โสเอว ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้นนั่นเทียว สีลวา จ พึงเป็นผู้มีศีลด้วย ปญฺญวา จ พึงเป็นผู้มีปัญญาด้วย ธมฺมิโก จ พึงเป็น

ผู้ตั้งอยู่ในธรรมด้วย สิยา พึงเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ส สีลวา อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า อญฺโญ พึงเป็นอย่างอื่น (สิยา) พึงเป็น น หามิได้ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องการฟังธรรม

๑๒. ๔๙/๑๓ ตั้งแต่ สาวตฺถิยํ กิร เอกวีถิวาสิโน มนุสฺสา เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. เอกวีถิวาสิโน ผู้มีปกติอยู่ในถนนสายหนึ่ง สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี สมคฺคา เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน หุตฺวา เป็น ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน คณพนฺเธน ด้วยการผูกซึ่งหมู่ กาเรสุํ ยังกันและกันให้กระทำแล้ว ธมฺมสฺสวนํ ซึ่งการฟังซึ่งธรรม สพฺพรตฺตึ ตลอดราตรีทั้งปวง ปน แต่ว่า (เต มนุสฺสา) อ. มนุษย์ ท.เหล่านั้น น อสกฺขึสุ ไม่ได้อาจแล้ว โสตุํ เพื่ออันฟัง ธมฺมํ ซึ่งธรรม สพฺพรตฺตึ ตลอดราตรีทั้งปวง เอกจฺเจ มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. บางพวก กามรตินิสฺสิตา เป็นผู้อาศัยแล้วซึ่งความยินดีในกาม หุตฺวา เป็น ปุน เคหํเอว คตา ไปแล้ว สู่เรือนอีกนั่นเทียว เอกจฺเจ มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. บางพวก โทสนิสฺสิตา เป็นผู้อาศัยแล้วซึ่งโทสะ หุตฺวา เป็น คตา ไปแล้ว ปน แต่ว่า เอกจฺเจ มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. บางพวก ถีนมิทฺธสมงฺคิโน เป็นผู้มีความพร้อมเพรียงด้วยความง่วงเหงาและความหาวนอน หุตฺวา เป็น นิสีทิตฺวา นั่งแล้ว จปลายนฺตา หวั่นไหวอยู่ ตตฺถเอว ฐาเน ในที่นั้นนั้นเทียว น อสกฺขึสุ ไม่ได้อาจแล้ว โสตุํ เพื่ออันฟัง ฯ ปุนทิวเส ในวันใหม่

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา อุทฺทิสฺส เจาะจง ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่นประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อิเม สตฺตา นาม ชื่อ อ. สัตว์ ท.เหล่านี้ ภวนิสฺสิตา ผู้อาศัยแล้วซึ่งภพ เยภุยฺเยน โดยมาก ลคฺคา ข้องแล้ว ภเวสฺเอว ในภพ ท. นั่นเทียว วิหรนฺติ อยู่ ปารคามิโน นาม สตฺตา อ.สัตว์ ท. ชื่อว่าผู้มีปกติถึงซึ่งฝั่ง อปฺปกา เป็นสัตว์มีจำนวนน้อย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท.หนา เย ชนา อ. ชน
ท.เหล่าใด ปารคามิโน เป็นผู้มีปกติถึงซึ่งฝั่ง

(โหนฺติ) ย่อมเป็น เต ชนา อ. ชน ท.เหล่า-
นั้น อปฺปกา เป็นจำนวนน้อย (โหนฺติ) ย่อม
เป็น อถ ส่วนว่า อยํ ปชา อ. หมู่สัตว์นี้ อิตรา
นอกนี้ อนุธาวติ ย่อมแล่นไปตาม ตีรํเอว ซึ่ง
ฝั่งนั่นเทียว จ โข ก็แล เย ชนา อ. ชน ท.
เหล่าใด ธมฺมานุวตฺติโน เป็นผู้มีปกติประพฤติ
ตามซึ่งธรรม ธมฺเม ในธรรม สมฺมทกฺขาเต
อันเรากล่าวแล้วโดยชอบ (โหนฺติ) ย่อมเป็น
เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น (ตริตฺวา) จัก
ข้ามแล้ว มจฺจุเธยฺยํ ซึ่งบ่วงแห่งมาร สุทุตฺตรํ
อันสัตว์ข้ามได้โดยยากด้วยดี เอสฺสนฺติ จักถึง
ปารํ ซึ่งฝั่ง อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โถกา หน่อยหนึ่ง คือว่า น พหู ไม่มาก (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อปฺปกา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิพฺพานคามิโน เป็นผู้มีปกติถึงซึ่งพระนิพพาน (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปารคามิโน อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปน ส่วนว่า ปชา อ. หมู่สัตว์ อวเสสา ผู้เหลือลง ยา อยํ นี้ใด อนุธาวติ ย่อมแล่นไปตาม สกฺกายทิฏฺฐิตีรํ-

เอว ซึ่งฝั่งคือสักกายทิฏฐินั่นเทียว อยํเอว ปชา อ. หมู่สัตว์นี้นั่นเทียว พหุตรา เป็นจำนวนมากกว่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (คาถา-ปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อถายํ อิตรา ปชา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อกฺขาเต อันเรากล่าวแล้ว สมฺมา โดยชอบ คือว่า สุกถิเต อันเรากล่าวด้วยดีแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สมฺมทกฺขาเต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เทสนาธมฺเม ในธรรมคือเทศนา (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ธมฺเม อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ธมฺมานุวตฺติโน เป็นผู้มีปกติประพฤติตามซึ่งธรรม ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตทนุจฺฉวิกํ ปฏิปทํ ปูเรตฺวา มคฺคผล-สจฺฉิกรณวเสน ด้วยอำนาจแห่งอันสดับแล้ว ซึ่งธรรมนั้น ยังข้อปฏิบัติอันสมควรแก่ธรรมนั้นให้เต็มแล้ว กระทำให้แจ้ง ซึ่งมรรคและผล (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ธมฺมานุวตฺติโน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น คือว่า เอวรูปา ผู้มีรูปอย่างนี้ คมิสฺสนฺติ จักถึง นิพฺพานปารํ ซึ่งฝั่งคือพระ-นิพพาน (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปารเมสฺสนฺติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เตภูมิกวฏฺฏํ ซึ่งวัฏฏะอันเป็นไปในภูมิ ๓ นิวาสนฏฺฐานภูตํ อันเป็นสถานเป็นที่อยู่เป็นแล้ว มจฺจุสฺส แห่งมัจจุ กิเลสมารสงฺขาตสฺส อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่ามารคือกิเลส (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มจฺจุเธยฺยํ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เย ชนา อ. ชน ท.เหล่าใด ธมฺมานุวตฺติโน เป็นผู้มีปกติประพฤติตามซึ่งธรรม (โหนฺติ) ย่อมเป็น เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น ตริตฺวา จักข้ามแล้ว คือว่า อติกฺกมิตฺวา จักก้าวล่วงแล้ว มารเธยฺยํ ซึ่งบ่วงแห่งมาร เอตํ นั่น สุทุตฺตรํ อันสัตว์ข้ามได้โดยยากด้วยดี คือว่า ทุรติกฺกมํ อันสัตว์ก้าวล่วงได้โดยยาก คมิสฺสนฺติ จักถึง นิพฺพานปารํ ซึ่งฝั่งคือพระนิพพาน อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สุทุตฺตรํ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องอาคันตุกภิกษุ

๑๓. ๕๑/๔ ตั้งแต่ โกสลรฏฺเฐ กิร ปญฺจสตา ภิกฺขู วสฺสํ เป็นต้นไป

กิร ได้ยินว่า ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ปญฺจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ วสิตฺวา อยู่แล้ว วสฺสํ ตลอดพรรษา โกสลรฏฺเฐ ในแว่นแคว้นชื่อว่าโกศล วุตฺถวสฺสา ผู้มีพรรษาอันอยู่แล้ว (มนฺเตตฺวา) ปรึกษากันแล้วว่า มยํ อ. เรา ท. ปสฺสิสฺสาม จักเฝ้า สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว เชตวนํ สู่พระเชตวัน วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา นิสีทึสุ นั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ส่วนสุดข้างหนึ่ง ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา นิสาเมตฺวา ทรงพิจารณาแล้ว จริยปฏิปกฺขํ ซึ่งธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อความประพฤติ เตสํ ภิกฺขูนํ แห่งภิกษุ ท. เหล่านั้น เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ปณฺฑิโต อ.บัณฑิต วิปฺปหาย ละขาดแล้ว
ธมฺมํ ซึ่งธรรม กณฺหํ อันดำ (นิกฺขมิตฺวา)
ออกไปแล้ว โอกา จากอาลัย อาคมฺม อาศัยแล้ว
อโนกํ ซึ่งธรรมอันหาอาลัยมิได้ สุกฺกํ ธมฺมํ
พึงยังธรรมอันขาว ภาเวถ พึงให้เจริญ ทูรมํ

อ. อันยินดีได้โดยยาก ยตฺถ วิเวเก ในวิเวกใด (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต หิตฺวา ละแล้ว กาเม ซึ่งกาม ท. อกิญฺจโน เป็นผู้ไม่มีความกังวล (หุตฺวา) เป็น อิจฺเฉยฺย พึงปรารถนา อภิรตึ ซึ่งความยินดียิ่ง ตตฺร วิเวเก ในวิเวกนั้น ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต อตฺตานํ ยังตน ปริโยทเปยฺย พึงให้ผ่องแผ้ว จิตฺตเกฺลเสหิ จากเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต ท. จิตฺตํ อ. จิต เยสํ ชนานํ อันชน ท. เหล่าใด สุภาวิตํ ให้เจริญดีแล้ว สมฺมา โดยชอบ สมฺโพธิยงฺเคสุ ในองค์แห่งความตรัสรู้ ท. เย ชนา อ. ชน ท.เหล่าใด อนุปาทาย ไม่เข้าไปถือมั่นแล้ว รตา ยินดีแล้ว อาทานปฏินิสฺสคฺเค ในการสละลงเฉพาะซึ่งการถือมั่น เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น ขีณาสวา ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว ชุติมนฺโต ผู้มีความรุ่งเรือง ปรินิพฺพุตา ปรินิพพานแล้ว โลเก ในโลก อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วิปฺปหาย ละขาดแล้ว คือว่า ชหิตฺวา สละแล้ว อกุสลธมฺมํ ซึ่งกรรมอันเป็นอกุศล กายทุจฺจริตาทิเภทํ อันต่างด้วยธรรมมีการประพฤติชั่วด้วยกายเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า กณฺหํ ธมฺมํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ปณฺฑิโต ผู้เป็นบัณฑิต ธมฺมํ ยังธรรม สุกฺกํ อันขาว กายสุจริตาทิเภทํ อันต่างด้วยธรรม มีการประพฤติดีด้วยกายเป็นต้น ภาเวยฺย พึงให้เจริญ ปฏฺฐาย จำเดิม อภินิกฺขมนโต แต่การออกไปเพื่อคุณอันยิ่ง ยาว เพียงใด อรหตฺตมคฺคา แต่อรหัตมรรค (อิติ) ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่ง บทว่า สุกฺกํ ภาเวถ อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต (ธมฺมํ) ยังธรรม (สุกฺกํ) อันขาว (ภาเวถ) พึงให้เจริญ กถํ อย่างไร (อิติ) ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต (นิกฺขมิตวา) ออกไปแล้ว โอกา จากอาลัย อาคมฺม อาศัยแล้ว อโนกํ ซึ่งธรรม อันหาอาลัยมิได้ (สุกฺกํ ธมฺมํ) ยังธรรมอันขาว (ภาเวถ) พึงให้ เจริญ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า อาลโย อ. ความอาลัย (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียก โอกํ ว่า โอกะ อนาลโย อ. ความไม่อาลัย (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (วุจฺจติ) ย่อมตรัสเรียก อโนกํ ว่าอโนกะ (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว อาลยโต จากความอาลัย ปฏิจฺจ อาศัยแล้ว คือว่า อารพฺภ ปรารภแล้ว นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน อนาลยสงฺขาตํ อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าความไม่อาลัย ปตฺถยมาโน เมื่อปรารถนา

ตํ นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพานนั้น (สกฺกํ ธมฺมํ) ยังธรรมอันขาว ภาเวยฺย พึงให้เจริญ อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า โอกา อโนกมาคมฺม อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อิเมหิ สตฺเตหิ ทูรภิรมํ อ. อันสัตว์ ท. เหล่านี้ ยินดียิ่งได้โดยยาก วิเวก ในวิเวก อนาลยสงฺขาเต อันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าความไม่อาลัย คือว่า นิพฺพาเน ในพระนิพพาน ยสฺมึ ใด (ปณฺฑิโต) อ. บัณฑิต อิจฺเฉยฺย พึงปรารถนา อภิรตึ ซึ่งความยินดียิ่ง ตตฺร วิเวเก ในวิเวกนั้น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า หิตฺวา ละแล้ว วตฺถุกามกฺกิเลสกาเม ซึ่งวัตถุ-กามและกิเลสกาม ท. อกิญฺจโน เป็นผู้ไม่มีความกังวล หุตฺวา เป็น อิจฺเฉยฺย พึงปรารถนา อภิรตึ ซึ่งความยินดียิ่ง วิเวเก ในวิเวก อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า หิตฺวา กเม อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า อตฺตานํ ยังตน โวทาเปยฺย พึงให้ผ่องแผ้ว คือว่า ปริโสเธยฺย พึงให้หมดจดรอบ ปญฺจนีวรเณหิ จากนิวรณ์ ๕ ท. อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า จิตฺตเกฺลเสหิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โพชฺฌงฺเคสุ ในองค์แห่งความตรัสรู้ ท. อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สมฺโพธิยงฺเคสุ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า จิตฺตํ อ. จิต (เยสํ ชนานํ) อันชน ท. เหล่าใด ภาวิตํ ให้เป็นแล้ว คือว่า วฑฺฒิตํ ให้เจริญแล้ว สุฏฺฐุ

โดยดี เหตุนา โดยเหตุ คือว่า นเยน โดยนัย (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า คหณํ อ. การยึดถือ (ภควตา) อัน พระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียก อาทานํ ว่าความถือมั่น เย ชนา อ. ชน ท. เหล่าใด อนุปาทยิตฺวา ไม่เข้าไปถือมั่นแล้ว กิญฺจิ ซึ่งอะไร ๆ อุปาทาเนหิ ด้วยอุปาทาน ท. จตูหิ ๔ รตา ยินดีแล้ว อคฺคหเณ ในการไม่ยึดถือ ปฏินิสฺสคฺคสงฺขาเต อันบัณฑิต นับพร้อมแล้วว่าการสละเฉพาะ ตสฺส อาทานสฺส ซึ่งความถือมั่นนั้น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อาทานปฏิ-นิสฺสคฺเค อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า อานุภาววนฺโต ผู้มีอานุภาพ ธมฺเม ยังธรรม ท. ขนฺธานิเภเท อันต่างด้วยธรรมมีขันธ์เป็นต้น โชเตตฺวา ให้รุ่งเรือง แล้ว ฐิตา ดำรงอยู่แล้ว อรหตฺตมคฺคญาณชุติยา ด้วยความรุ่งเรือง คือญาณอันประกอบแล้วด้วยอรหัตมรรค อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง บทว่า ชุติมนฺโต อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น ปรินิพฺพุตา นาม ชื่อว่าดับรอบแล้ว อิมสฺมึ ขนฺธาทิโลเก ในโลกมีขันธ์เป็นต้นนี้ คือว่า ปรินิพฺพุตา ชื่อว่าปรินพพานแล้ว ปรินิพฺพาเนหิ ด้วยปรินิพพาน ท. ทฺวีหิ ๒ อิติ คือ สอุปาทิเสเสน ปรินิพฺพาเนน ด้วยปรินิพพาน

ชื่อว่าสอุปาทเสส กิเลสวฏฺฏสฺส (อตฺตนา) เขปิตตฺตา เพราะความ
ที่แห่งกิเลสวัฏ เป็นสภาพอันตนให้สิ้นไปแล้ว ปฏฺจาย จำเดิม
อรหตฺตปฺปตฺติโต แต่การบรรลุซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ จ ด้วย
อนุปาทิเสเสน ปรินิพฺพาเนน ด้วยปรินิพพาน ชื่อว่าอนุปาทเสส
ขนฺธวฏฺฏสฺส (อตฺตนา) เขปิตตฺตา เพราะความที่แห่งขันธวัฏ เป็น
สภาพอันตนให้สิ้นไปแล้ว จริมจิตฺตนิโรเธน ด้วยความดับแห่งจิต
ดวงก่อน จ ด้วย คือว่า คตา ถึงแล้ว อปณฺณตฺติกภาวํ ซึ่งความ
เป็นแห่งสภาพอันไม่มีบัญญัติ ปทีโป วิย ราวกะ อ. ประทีป
อนุปาทาโน อันไม่มีเชื้อ อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสอง
แห่งบทว่า เต โลเก อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องหมอชีวก

๑๔. ๕๓/๕ ตั้งแต่ เอกสฺมึ หิ สมเย เทวทตฺโต อชาตสตฺตุนา เป็นต้นไป.

หิ ก็ เอกสฺมึ สมเย ในสมัยหนึ่ง เทวทตฺโต อ. พระเทวทัต หุตฺวา เป็น เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน สทฺธึ กับ อาชาตสตฺตุนา ด้วยพระราชาพระนามว่าอชาตศัตรู อภิรุหิตฺวา ขึ้นไปเฉพาะแล้ว คิชฺฌกูฏํ สู่ภูเขาชื่อว่าคิชฌกูฏ ปทุฏฺฐจิตฺโต ผู้มีจิตอันโทษประทุษร้ายแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา วธิสฺสามิ จักปลงพระชนม์ สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อิติ ดังนี้ ปวิชฺฌิ กลิ้งแล้ว สีลํ ซึ่งศิลา ฯ ปพฺพตกูฏานิ อ. ยอดแห่งภูเขา ท. เทฺว ๒ สมฺปฏิจฺฉึสุ รับพร้อมแล้ว ตํ สิลํ ซึ่งศิลานั้น ฯ ปปฺปฏิกา อ. สะเก็ด ภิชฺชิตฺวา คตา แตกไปแล้ว ตโต สิลโต จากสีลานั้น อภิหนิตฺวา กระทบแล้ว ปาทํ ซึ่งพระบาท ภควโต ของพระผู้มีพระภาคเจ้า โลหิตํ ยังพระ-โลหิต อุปฺปาเทสิ ให้เกิดขึ้นแล้ว ฯ เวทนา อ. เวทนา ท. ภูสา อันกล้า ปวตฺตึสุ เป็นไปแล้ว ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. นยึสุ นำเสด็จไปแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา มทฺทกุจฺฉึ สู่สวนชื่อว่ามัททกุจฉิ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา คนฺตุกาโม ทรงเป็นผู้ใคร่เพื่ออันเสด็จไป ตโตปิ มทฺทกุจฺฉิโต จากสวนชื่อว่ามัททกุจฉิแม้นั้น ชีวกมฺพวนํ สู่ชีวกัมพวัน (หุตฺวา) เป็น อาห ตรัสแล้วว่า ตุมฺเห อ. เธอ ท.

เนถ จงนำไป มํ ซึ่งเรา ตตฺถ ชีวกมฺพวเน ในชีวกัมพวันนั้นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อาทาย พาเอาแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า อคมํสุ ได้ไปแล้ว ชีวกมฺพวนํ สู่ชีวกัมพวัน ฯ

ชีวโก อ. หมอชีวก ญตฺวา ทราบแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา ทตฺวา ถวายแล้ว ติขิณเภสชฺชํ ซึ่งเภสัชอันกล้า วณปฏิกมฺมตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อันสมานซึ่งแผล พนฺธิตฺวา พันแล้ว วณํ ซึ่งแผล อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอตํ วจนํ ซึ่งคำนี้ว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เภสชฺชํ อ. เภสัช มยา อันข้าพระองค์ กตํ กระทำแล้ว เอกสฺส มนุสฺสสฺส แก่มนุษย์คนหนึ่ง อนฺโตนคเร ในภายในแห่งพระนคร อหํ อ. ข้าพระองค์ คนฺตวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ตสฺส มนุสฺสสฺส ของมนุษย์นั้น อาคมิสฺสามิ จักมา อิทํ เภสฺชํ อ. เภสัชนี้ ติฏฺฐตุ จงตั้งอยู่ (มยา) พทฺธนิยาเมนเอว โทยทำนองแห่งแผลอันข้าพระองค์พันแล้วนั่นเทียว ยาว เพียงใด อาคมนา แต่การมา มม แห่งข้าพระองค์ อิติ ดังนี้ สตฺถารํ กะพระศาสดา ฯ โส ชีวโก อ. หมอชีวกนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว กตฺวา กระทำแล้ว กตฺตพฺพกิจฺจํ ซึ่งกิจอันตนถึงกระทำ ตสฺส ปุริสสฺส แก่บุรุษนั้น อาคจฺฉนฺโต มาอยู่ ปิทหนเวลาย ในเวลาอันเป็นที่ปิด ทฺวารํ ซึ่งประตู น สมฺปาปุณิ ไม่ถึงพร้อมแล้ว ทฺวารํ ซึ่งประตู ฯ

อถ ครั้งนั้น เอตํ จินฺตนํ อ. ความคิดนี้ว่า อโห โอ โย อหํ อ.เราใด ทตฺวา ถวายแล้ว ติขิณเภสชฺชํ ซึ่งเภสัชอันกล้า

ปาเท ที่พระบาท ตถาคตสฺส ของพระตถาคต อญฺญตรสฺส ปุริสสฺส (เภสชฺชํ เทนฺโต) วิย เป็นราวกะว่าให้อยู่ ซึ่งเภสัช แก่บุรุษคนใด คนหนึ่ง (หุตฺวา) เป็น พนฺธึ พันแล้ว วณํ ซึ่งแผล กมฺมํ อ. กรรม ภาริยํ อันหนัก (เตน) มยา อันเรานั้น กตํ กระทำแล้ว อยํ เวลา อ.เวลานี้ โมจนเวลา เป็นเวลาอันเป็นที่แก้ ตสฺส วณสฺส ซึ่งแผลนั้น (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมึ เวเณ ครั้นเมื่อแผลนั้น (มยา) อันเรา อมุจฺจมาเน ไม่แก้อยู่ ปริฬาโห อ. ความเร่าร้อน อุปฺปชฺชิสฺสติ จักเกิดขึ้น สรีเร ในพระสรีระ ภควโต ของพระผู้มีพระภาคเจ้า สพฺพรตฺตึ ตลอดราตรีทั้งปวง อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้มีแล้ว อสฺส ชีวกสฺส แก่หมอชีวกนั้น ฯ ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อามนฺเตสิ ตรัสเรียกแล้ว อานนฺทตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าอานนท์ (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ ชีวโก อ. หมอชีวก อาคจฺฉนฺโต มาอยู่ สายํ ในเวลาเย็น น สมฺปาปุณิ ไม่ถึงพร้อมแล้ว ทฺวารํ ซึ่งประตู ปน แต่ว่า (โส ชีวโก) อ. หมอชีวกนั้น จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อยํ เวลา อ. เวลานี้ โมจนเวลา เป็นเวลาอันเป็นที่แก้ วณสฺส ซึ่งแผล (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ตฺวํ อ. เธอ โมเจหิ จงแก้ นํ วณํ ซึ่งแผลนั้นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ เถโร อ. พระเถระ โมเจสิ แก้แล้ว ฯ วโณ อ. แผล อปคโต ไปปราศแล้ว รุกฺขโต ฉลฺลิ (อปคจฺฉนฺตี) วิย ราวกะ อ. สะเก็ดไม้ไปปราศอยู่ จากต้นไม้ ฯ

ชีวโก อ. หมอชีวก อาคนฺตฺวา มาแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา เวเคน โดยเร็ว อนฺโตอรุเณเอว ในภายในแห่งอรุณนั่นเทียว ปุจฺฉิ ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปริฬาโห อ. ความเร่าร้อน อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว สรีเร ในพระสรีระ โว ของพระองค์ ท. กึ นุ โข หรือหนอแล อิติ ดังนี้ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ชีวก ดูก่อนชีวก สพฺพปริฬาหา อ. ความเร่าร้อนทั้งปวง ท. ตถาคตสฺส โข แห่งพระคถาคตแล วูปสนฺตา เข้าไปสงบวิเศษแล้ว โพธิมณฺเฑเอว ที่ควงของต้นโพธิ์นั่นเทียว อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ปริฬาโห อ. ความเร่าร้อน น วิชฺชติ ย่อมไม่มี (ขีณาสวสฺส) แก่พระขีณาสพ คตทฺธิโน ผู้มีทางไกลยืดยาวอันถึงแล้ว วิโสกสฺส ผู้มีความเศร้าโศกไปปราศแล้ว วิปฺปมุตฺตสฺส ผู้พ้นวิเศษแล้ว สพฺพธิ ธมฺเมสุ ในธรรม ท. ทั้งปวง สพฺพคนฺถปฺปหีนสฺส ผู้มีกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดทั้งปวงอันละได้แล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า คตมคฺคสฺส ผู้มีหนทางอันถึงแล้ว (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า คตทฺธิโน อิติ ดังนี้ฯ

อทฺธา นาม ชื่อ อ. ทางไกลยืดยาว ท. เทฺว ๒ อิติ คือ กนฺตารทฺธา อ. ทางไกลยืดยาวคือกันดาร วฏฺฏทฺธา อ. ทางไกลยืดยาวคือวัฏฏะ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ปฏิปนฺโน ดำเนินไปแล้ว เตสุ ทฺวีสุ อทฺธาเนสุ ในทางไกลยืดยาว ท. ๒ เหล่านั้นหนา กนฺตารํ สู่ทางกันดาร (อตฺตา) อ. ตน น ปาปุณาติ ย่อมไม่ถึง อิจฺฉิตฏฺฐานํ ซึ่งที่อันตนปรารถนาแล้ว ยาวเพียงใด อทฺธิโกเอว เป็นผู้เดินทางไกลยืดยาวนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ตาว เพียงนั้น ปน แต่ว่า ตสฺมึ อทฺธาเน ครั้นเมื่อทางไกลยืดยาวนั้น (เตน ปุคฺคเลน) อันบุคคลนั้น ปตฺเต ถึงแล้ว (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น คตทฺธา นาม ชื่อว่าเป็นผู้มีทางไกลยืดยาวอันถึงแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ สตฺตา อ. สัตว์ ท. วฏฺฏสนฺนิสฺสิตาปิ ผู้แม้อาศัยด้วยดีแล้วซึ่งวัฏฏะ (อตฺตา) อ. ตน (อตฺตา) อ. ตน วสนฺติ อยู่ วฏฺเฏ ในวัฏฏะ ยาว เพียงใด อทฺธิกาเอว เป็นผู้เดินทางไกลยืดยาวนั่นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตาว เพียงนั้น ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (สตฺตา) อ. สัตว์ ท. (วฏฺฏสนฺนิสฺสิตา) ผู้อาศัยด้วยดีแล้วซึ่งวัฏฏะ (อตฺตา) อ. ตน (อตฺตา) อ. ตน (วสนฺติ) อยู่ (วฏฺเฏ) ในวัฏฏะ (ยาว) เพียงใด (อทฺธิกา) เป็นผู้เดินไปสู่ทางไกลยืดยาว (โหนฺติ) ย่อมเป็น (ตาว) เพียงนั้น กสฺมา เพราะเหตุอะไร (อิติ) ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า (สตฺตา) อ. สัตว์ ท. (วฏฺฏสนฺนิสฺสิตา) ผู้อาศัยด้วยดีแล้วซึ่งวัฏฏะ (อตฺตา) อ. ตน (อตฺตา) อ. ตน (วสนฺติ) อยู่ (วฏฺเฏ) ในวัฏฏะ (ยาว) เพียงใด (อทฺธิกา)

เป็นผู้เดินไปสู่ทางไกลยืดยาว (โหนฺติ) ย่อมเป็น (ตาว) เพียงนั้น วฏฺฏสฺส (อตฺตนา) อเขปิตตฺตา เพราะความที่แห่งวัฏฏะ เป็นสภาพอันตนไม่ให้สิ้นไปแล้ว (อิติ) ดังนี้ ฯ

โสตาปนฺนาทโยปิ อริยปุคฺคลา อ. พระอริยบุคคล ท. แม้มีพระโสดาบันเป็นต้น อทฺธิกาเอว เป็นผู้เดินไปสู่ทางไกลยืดยาวนั่นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ ปน ส่วนว่า ขีณาสโส อ. พระขีณาสพ วฏฺฏํ เขเปตฺวา ฐิโต ผู้ยังวัฏฏะให้สิ้นไปแล้ว ดำรงอยู่แล้ว คตทฺธา นาม ชื่อว่าเป็นผู้มีทางไกลยืดยาวอันถึงแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ ตสฺส ขีณาสวสฺส แก่พระขีณาสพนั้น คตทฺธิโน ผู้มีทางไกลยืดยาวอันถึงแล้ว ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วิโสกสฺส ผู้ชื่อว่ามีความเศร้าโศกไปปราศแล้ว วฏฺฏมูลกสฺส โสกสฺส วิคตตฺตา เพราะความที่แห่งความเศร้าโศก อันมีวัฏฏะเป็นมูล เป็นสภาพไปปราศแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า วิโสกสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วิปฺปมุตฺตสฺส ผู้พ้นวิเศษแล้ว ขนฺธาทิธมฺเมสุ ในธรรมมีขันธ์เป็นต้น ท. สพฺเพสุ ทั้งปวง (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า วิปฺปมุตฺตสฺส สพฺพธิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สพฺพคนฺถปฺปหีนสฺส ชื่อว่าผู้มีกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดทั้งปวงอันละได้แล้ว จตุนฺนํ คนฺถานํ ปหีนตฺตา เพราะความที่แห่งกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด ท. ๔ เป็นสภาพอันตนละได้ขาดแล้ว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สพฺพคนฺถปฺปหีนสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปริฬาโห อ. ความเร่าร้อน ทุวิโธ อันมีอย่างสอง กายิโก จ คือ อ. ความเร่าร้อนเป็นไปในกายด้วย เจตสิโก จ คือ อ. ความเร่าร้อนเป็นไปในจิตด้วย เตสุ ปริฬาเหสุ ในความเร่าร้อน ท. เหล่านั้นหนา กายิกปริฬาโห อ. ความเร่าร้อนเป็นไปในกาย อุปฺปชฺชนฺโต เกิดขึ้นอยู่ ขีณาสวสฺส แก่พระขีณาสพ สีตุณฺหาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งสัมผัสมีเย็นและร้อนเป็นต้น อนิพฺพุโต ว ไม่ดับแล้วเทียว ชีวโก อ. หมอชีวก สนฺธาย หมายเอา ตํ กายิกปริฬาหํ ซึ่งความเร่าร้อนเป็นไปในกายนั้น ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว ฯ ปน แต่ว่า สตฺถา อ. พระศาสดา เทสนํ ยังเทศนา วินิวฏฺเฏนฺโต ทรงให้เป็นไปวิเศษอยู่ เจตสิกปริฬาหวเสน ด้วยอำนาจแห่งความเร่าร้อนเป็นไปในจิต (อตฺตโน) ธมฺมราชตาย เพราะความที่แห่งพระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา (อตฺตโน) เทสนาวิธิกุสลตาย เพราะความที่แห่งพระองค์ทรงเป็นผู้ฉลาดในวิธีแห่งเทศนา อาห ตรัสแล้วว่า ชีวก ดูก่อนชีวก อาวุโส ผู้มีอายุ หิ ก็ ปริฬาโห อ. ความเร่าร้อน น วิชฺชติ ย่อมไม่มี ขีณาสวสฺส แก่พระขีณาสพ เอวรูปสฺส ผู้มีรูปอย่างนี้ ปรมตฺเถน โดยอรรถอันยอดเยี่ยม อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ปริฬาโห น วิชฺชติ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระมหากัสสปเถระ

๑๕. ๕๕/๑๔ ตั้งแต่ เอกสฺมึ หิ สมเย สตฺถา ราชคเห เป็นต้นไป.

หิ ความพิสดารว่า เอกสฺมึ สมเย ในสมัยหนึ่ง สตฺถา อ. พระศาสดา วุตฺถวสฺโส ผู้มีพระพรรษาอันทรงอยู่แล้ว ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ อาโรจาเปสิ ทรงยังบุคคลให้บอกแล้ว ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. ว่า อหํ อ. เรา ปกฺกมิสฺสามิ จักหลีกไป จาริกํ สู่ที่จาริก อฑฺฒมาสจฺจเยน โดยกาลเป็นที่เป็นไปล่วงแห่งเดือนทั้งกึ่ง อิติ ดังนี้ ฯ กิร ได้ยินว่า อาโรจาปนํ อ. อันยังบุคคลให้บอก ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. ว่า อหํ อ. เรา ปกฺกมิสฺสามิ จักหลีกไป จาริกํ สู่ที่จาริก อฑฺฒมาสจฺจเยน โดยกาลเป็นที่เป็นไปล่วงแห่งเดือนทั้งกึ่ง อิทานิ ในกาลนี้ อิติ ดังนี้ (อธิปฺปาเยน) ด้วยทรงพระประสงค์ว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ท. กตฺวา จักกระทำแล้ว ปตฺตปจนจีวรรชนาทีนิ กิจฺจานิ ซึ่งกิจ ท. มีการระบมซึ่งบาตรและการย้อมซึ่งจีวรเป็นต้น อตฺตโน ของตน คมิสฺสนฺติ จักไป สุขํ ตามสบาย เอวํ ด้วยประการอย่างนี้ อิติ ดังนี้ เอตํ นั่น วตฺตํ เป็นวัตร พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. จริตุกามานํ ผู้ใคร่เพื่ออันเสด็จเที่ยวไป จาริกํ สู่ที่จาริก สทฺธึ พร้อม ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. (โหติ) ย่อมเป็น ฯ ปน ก็ ภิกฺขูสุ ครั้นเมื่อภิกษุ ท. กโรนฺเตสุ

กระทำอยู่ ปตฺตปจนาทีนิ กิจฺจานิ ซึ่งกิจ ท. มีการระบมบาตรเป็นต้น อตฺตโน ของตน มหากสฺสปตฺเถโรปิ แม้ อ. พระเถระชื่อว่าพระมหา-กัสสปะ โธวิ ซักแล้ว จีวรานิ ซึ่งจีวร ท. ฯ

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อุชฺฌายึสุ ยกโทษแล้วว่า เถโร อ. พระเถระ โธวติ ย่อมซัก จีวรานิ ซึ่งจีวร ท. กสฺมา เพราะเหตุอะไร มนุสฺสโกฏิโย อ. โกฏิแห่งมนุษย์ ท. อฏฺฐารส ๑๘ วสนฺติ ย่อมอยู่ อนฺโต จ ในภายในด้วย พหิ จ ในภายนอกด้วย อิมสฺมึ นคเร ในพระนครนี้ ตตฺถ มนุสฺเสสุ ในมนุษย์ ท. เหล่านั้นหนา เย มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท.เหล่าใด น ญาตกา เป็นผู้ไม่ใช่ญาติ เถรสฺส ของพระเถระ (โหนฺติ) ย่อมเป็น เต มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. เหล่านั้น อุปฏฺฐากา เป็นผู้อุปัฏฐาก (เถรสฺส) ของพระเถระ (โหนฺติ) ย่อมเป็น เย มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. เหล่าใด น อุปฏฺฐากา เป็นผู้ไม่ใช่อุปัฏฐาก (เถรสฺส) ของพระเถระ (โหนฺติ) ย่อมเป็น เต มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. เหล่านั้น ญาตกา เป็นผู้เป็นญาติ (เถรสฺส) ของพระเถระ (โหนฺติ) ย่อมเป็น (เต มนุสฺสา) อ. มนุษย์ ท. เหล่านั้น กโรนฺติ ย่อมกระทำ สมฺมานํ ซึ่งสัมมานะ สกฺการํ ซึ่งสักการะ เถรสฺส แก่พระเถระ ปจฺจเยหิ ด้วยปัจจัย ท. จตูหิ ๔ เอโส มหากสฺสปตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่ามหากัสสปะนั่น ปหาย จักละแล้ว อุปการํ ซึ่งอุปการะ เอตฺตกํ อันมีประมาณเท่านี้ คมิสฺสติ จักไป กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน สเจปิ แม้ถ้าว่า (เอโส มหากสฺสปตฺเถโร) อ. พระเถระชื่อว่ามหากัสสปะ นั่น คจฺเฉยฺย

พึงไปไซร้ น คมิสฺสติ จักไม่ไป ปรํ ฐานํ สู่ที่อื่น มาปมาทกนฺทรโต จากซอกชื่อว่ามาปมาทะ อิติ ดังนี้ ฯ

กิร ได้ยินว่า สตฺถา อ. พระศาสดา ปตฺวา เสด็จถึงแล้ว ยํ กนฺทรํ ซึ่งซอกใด วเทติ ย่อมตรัสว่า ตุมฺเห อ. เธอ ท. ปฏินิวตฺตถ จงกลับเฉพาะ อิโต ฐานโต จากที่นี้ ตุมฺเห อ. เธอ ท. มา ปมชฺชิตฺถ อย่าประมาทแล้ว อิติ ดังนี้ ภิกฺขู กะภิกษุ ท. (อตฺตนา) นิวตฺเตตพฺพยุตฺตเก ผู้สมควรแล้วแก่ความเป็นภิกษุผู้อันพระองค์พึงให้กลับ ปุน อีก สา กนฺทรา อ. ซอกนั้น (โลเกหิ) อันชาวโลก ท วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า มาปมาทกนฺทรา อ. ซอกชื่อว่ามาปมาทะ อิติ ดังนี้ เอตํ วจนํ อ. คำนั้น (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น สนฺธาย วุตฺตํ กล่าวหมายเอาแล้ว ตํ มาปมาทกนฺทรํ ซึ่งซอกชื่อว่ามาปมาทะนั้น ฯ

สตฺถาปิ แม้ อ. พระศาสดา ปกฺกมนฺโต เสด็จหลีกไปอยู่ จาริกํ สู่ที่จาริก จินฺเตสิ ทรงพระดำริแล้วว่า มนุสฺสโกฏิโย อ. โกฏิแห่งมนุษย์ ท. อฏฺฐารส ๑๘ วสนฺติ อยู่ อนฺโต จ ในภายในด้วย พหิ จ ในภายนอกด้วย อิมสฺมึ นคเร ในพระนครนี้ ภิกฺขูหิ คนฺตพฺพํ อ. อันภิกษุ ท. พึงไป มงฺคลามงฺคลฏฺฐาเนสุ ในที่เป็นที่กระทำซึ่งงานมงคลและงานมิใช่มงคล ท. โหติ ย่อมมี มนุสฺสานํ แก่มนุษย์ ท. (มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ กาตุํ

เพื่ออันกระทำ วิหารํ ซึ่งวิหาร ตุจฺฉํ ให้เปล่า อหํ อ. เรา กึ นุ โข ยังใครหนอแล นิวตฺตาเปสฺสามิ จักให้กลับ อิติ ดังนี้

อถ ครั้งนั้น เอตํ จินฺตนํ อ. อันทรงพระดำรินี้ว่า จ ก็ มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. เอเต เหล่านั่น ญาตกา จ เป็นผู้เป็นญาติด้วย อุปฏฺฐากา จ เป็นผู้อุปัฏฐากด้วย กสฺสปสฺส ของภิกษุชื่อว่ากัสสปะ (โหนฺติ) ย่อมเป็น (มยา) กสฺสปํ นิวตฺเตตุํ อ. อันเรายังภิกษุชื่อว่ากัสสปะให้กลับ วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้มีแล้ว อสฺส ภควโต แก่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ฯ โส ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น อาห ตรัสแล้วว่า กสฺสป ดูก่อนกัสสปะ (มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ วิหารํ ซึ่งวิหาร ตุจฺฉํ ให้เปล่า อตฺโถ อ. ความต้องการ ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. โหติ ย่อมมี มนุสฺสานํ แก่มนุษย์ ท. มงฺคลามงฺคลฏฺฐาเนสุ ในที่เป็นที่กระทำซึ่งงานมงคลและงานมิใช่มงคล ท. ตฺวํ อ. เธอ สทฺธึ พร้อม ปริสาย ด้วยบริษัท อตฺตโน ของตน นิวตฺตสฺสุ จงกลับไปเถิด อิติ ดังนี้ เถรํ กะพระเถระ ฯ เถโร อ. พระเถระ (สมฺปฏิจฺฉิตฺวา) ทูลรับพร้อมแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ อาทาย พาเอาแล้ว ปริสํ ซึ่งบริษัท นิวตฺติ กลับแล้ว ฯ

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อุชฺฌายึสุ ยกโทษแล้วว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. (เอตํ วตฺถุ) อ. เรื่องนั่น โว อันท่าน ท. ทิฏฺฐํ เห็นแล้วหรือ (เอตํ วจนํ) อ. คำนั่น อมฺเหหิ อันเรา ท. วุตฺตํ

กล่าวแล้ว อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว นนุ มิใช่หรือ ยํ วจนํ อ. คำใดว่า มหากสฺสโป อ. พระเถระชื่อว่ามหากัสสปะ โธวติ ย่อมซัก จีวรานิ ซึ่งจีวร ท. กสฺมา เพราะเหตุอะไร โส มหากสฺสโป อ. พระเถระชื่อว่ามหากัสสปะนั้น น คมิสฺสติ จักไม่ไป สทฺธึ กับ สตฺถารา ด้วยพระศาสดา อิติ ดังนี้ อมฺเหหิ อันเรา ท. วุตฺตํ กล่าวแล้ว ตํเอว วจนํ อ. คำนั้นนั่นเทียว ชาตํ เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ ภิกฺขูนํ ของภิกษุ ท. นิวตฺติตฺวา ฐิโต เสด็จกลับประทับยืนอยู่แล้ว อาห ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว เอตํ วจนํ ซึ่งคำนั่น กึ นาม ชื่ออะไร อิติ ดังนี้ ฯ (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. (วตฺวา) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยํ อ. ข้าพระองค์ ท. กเถม ย่อมกล่าว อารพฺภ ปรารภ มหากสฺสปตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่ามหากัสสปะ อิติ ดังนี้ อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว สพฺพํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องทั้งปวง อตฺตนา (วจนสฺส) กถิตนิยาเมนเอว โดยทำนองแห่งคำอันตนกล่าวแล้วนั่นเทียว ฯ

๑๖. ๕๗/๑๐ ตั้งแต่ สตฺถา เตสํ ภิกฺขเว อิโต เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ

ท. สตสหสฺสกปฺปมตฺถเก ในที่สุดแห่งกัปอันมีแสนเป็นประมาณ อิโต กปฺปโต แต่กัปนี้ พุทฺโธ อ. พระพุทธเจ้า ปทุมุตฺตโร นาม ทรงพระนามว่าปทุมุตตระ อุทปาทิ ได้ทรงอุบัติแล้ว โลเก ในโลก อิติ ดังนี้เป็นต้น เตสํ ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น กเถสิ ตรัสแล้ว ปุพฺพจริตํ ซึ่งความประพฤติในกาลก่อน เถรสฺส แห่งพระเถระ สพฺพํ ทั้งปวง กตฺวา กระทำ ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนา เตน มหากสฺสปตฺเถเรน ฐปิตํ อันพระเถระชื่อว่ามหากัสสปะนั้นตั้งไว้แล้ว ปทุมุตฺตรพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ อาทึ ให้เป็นต้น ฯ ตํ ปุพฺพจริตํ อ. ความประพฤติในกาลก่อนนั้น (ธมฺมสงฺคาหกาจริเยน) อันพระธรรมสังคาหกาจารย์ เถรปาลิยํ วิตฺถาริตํเอว ให้พิสดารแล้ว ในบาลีอันแสดงซึ่งเรื่องของพระเถระนั่นเทียว ฯ

ปน ก็ สตฺถา อ. พระศาสดา อิมํ เถรสฺส ปุพฺพจริตํ ยังความประพฤติในกาลก่อน แห่งพระเถระนี้ วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้พิสดารแล้ว (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อิติ โข เพราะเหตุนั้นแล อหํ อ. เรา กเถสึ กล่าวแล้ว จนฺโทปมปฺปฏิปทํ จเอว ซึ่งข้อปฏิบัติอันเปรียบด้วยพระจันทร์ด้วยนั่นเทียว อริยวํสปฺปฏิปทํ จ ซึ่งข้อปฏิบัติแห่งอริยวงศ์ด้วย กตฺวา กระทำ กสฺสปํ ซึ่งภิกษุชื่อว่ากัสสปะ ปุตฺตํ ผู้เป็นบุตร มม ของเรา อาทึ ให้เป็นต้น สงฺโค นาม ชื่อ อ. ความเกี่ยวเกาะ ปจฺจเยสุ วา ในปัจจัย ท. หรือ กุเลสุ วา หรือว่า ในตระกูล ท. วิหาเรสุ วา ในวิหาร ท. หรือ ปริเวเณสุ วา หรือว่า ในบริเวณ ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี ปุตฺตสฺส แก่บุตร มม

ของเรา ปุตฺโต อ. บุตร มม ของเรา กตฺถจิ ฐาเน อลคฺโคเอว ไม่ข้องแล้ว ในที่ไหน ๆ นั่นเทียว ปลฺลเล โอตริตฺวา ตตฺถ ปลฺลเล จริตฺวา คจฺฉนฺโต ราชหํโส วิย ราวกะ อ. หงษ์ผู้พระราชา ข้ามลงแล้ว บนเปือกตม เที่ยวไปแล้ว บนเปือกตม นั้น บินไปอยู่ อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(ขีณาสวา) อ. พระขีณาสพ ท. สตีมนฺโต ผู้มีสติ อุยฺยุญฺชนฺติ ย่อมขวนขวาย เต ขีณาสวา อ. พระขีณาสพ ท. เหล่านั้น น รมนฺติ ย่อมไม่ยินดี นิเกเต ในที่เป็นที่อยู่ เต ขีณาสวา อ. พระขีณาสพ ท.เหล่านั้น ชหนฺติ ย่อมละ โอกโมกํ ซึ่งความห่วงใย หํสา อิว ราวกะ อ. หงษ์ ท. หิตฺวา ละแล้ว ปลฺลลํ ซึ่งเปือกตม (คจฺฉนฺตา) บินไปอยู่ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ขีณาสวา อ. พระขีณาสพ ท. สติเวปุลฺลปฺปตฺตา ผู้ถึงแล้วซึ่งความไพบูลย์แห่งสติ อุยฺยุญฺชนฺติ ย่อมขวนขวาย คือว่า ฆเฏนฺติ ย่อมสืบต่อ อตฺตนา ปฏิวิทฺธคุเณสุ ในคุณอันตนแทงตลอดแล้ว ท. ฌานวิปสฺสนาทีสุ มีฌานและวิปัสสนาเป็นต้น อาวชฺชนสมาปชฺชนวุฏฺฐานาธิฏฺฐานปฺปจฺจเวกฺขณาหิ ด้วยการรำพึงถึงและการเข้าและการออกแล้วการอธิษฐานและการพิจารณาเห็นเฉพาะ

ท. (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อุยฺยุญฺชนฺติ สตีมนฺโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า รติ นาม ชื่อ อ. ความยินดี อาลเย ในความอาลัย นตฺถิ ย่อมไม่มี เตสํ ขีณาสวานํ แก่พระขีณาสพ ท. เหล่านั้น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า น นิเกเต รมนฺติ เต อิติ ดังนี้ ฯ

เอตํ ปทํ อ. บทนี้ว่า หํสาว อิติ ดังนี้ เทสนาสีสํ เป็นหัวข้อแห่งเทศนา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ปน ก็ อตฺโถ อ. อธิบาย เอตฺถ ปเท ในบทนี้ อยํ นี้ว่า สกุณา อ. นก ท. คเหตฺวา ถือเอาแล้ว โคจรํ ซึ่งเหยื่อ อตฺตโน ของตน ปลฺลเล ในเปือกตม โคจรสมฺปนฺเน อันถึงพร้อมแล้วด้วยเหยื่อ อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว อาลยํ ซึ่งความอาลัย กญฺจิ อะไร ๆ ตสฺมึ ฐาเน ในที่นั้นว่า อุทกํ อ. น้ำ มม ของเรา ปทุมํ อ. ดอกปทุม มม ของเรา อุปฺปลํ อ. ดอกอุบล มม ของเรา ปุณฺฑรีกํ อง ดอกบุณฑริก มม ของเรา ติณํ อ. หญ้า มม ของเรา อิติ ดังนี้ คมนกาเล ในกาลอันเป็นที่ไป อนเปกฺขา ว ผู้ไม่เยื่อใยเทียว ปหาย ละแล้ว ตํ ปเทสํ ซึ่งประเทศนั้น อุปฺปติตฺวา บินขึ้นไปแล้ว กีฬมานา คจฺฉนฺติ ย่อมบินเล่นไปอยู่ อากาเส ในอากาศ ยถา ฉันใด ขีณาสวา อ. พระขีณาสพ ท. เอเต เหล่านั้น วิหรนฺตาปิ แม้อยู่ ยตฺถ กตฺถจิ ฐาเน ในที่ที่ใดที่หนึ่ง กุลาทีสุ ฐาเนสุ อลคฺคาเอว ไม่ข้องแล้ว ในที่ ท. มีตระกูลเป็นต้นนั่นเทียว วิหริตฺวา อยู่แล้ว

ปหาย ละแล้ว ตํ ฐานํ ซึ่งที่นั้น คมนสมเยปิ แม้ในสมัยอันเป็นที่ไป คจฺฉนฺตา เมื่อจะไป อนาลยา เป็นผู้ไม่อาลัย อนเปกฺขา ว เป็นผู้ไม่เสียดายว่า วิหาโร อ. วิหาร มม ของเรา ปริเวณํ อ. บริเวณ มม ของเรา อุปฏฺฐากา อ. อุปัฏฐาก ท. มม ของเรา อิติ ดังนี้เทียว (หุตฺวา) เป็น คจฺฉนฺติ ย่อมไป เอวํ ฉันนั้น (อิติ) ดังนี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปริจฺจชนฺติ ย่อมสละรอบ อาลยํ ซึ่งความอาลัย คือว่า สพฺพาลยํ ซึ่งความห่วงใยทั้งปวง อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า โอกโมกํ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระเพฬัฏฐสีสเถระ

๑๗. ๕๘/๑๙ ตั้งแต่ โส กิรายสฺมา อนฺโตคาเม เอกํ เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า โส อายสฺมา อ. ท่านผู้มีอายุนั้น จริตฺวา เที่ยวไปแล้ว เอกํ วีถึ สู่ถนนสายหนึ่ง อนฺโตคาเม ในภายในแห่งบ้าน ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต กตฺวา กระทำแล้ว ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัต จิริตฺวา เที่ยวไปแล้ว อปรํ วีถึ สู่ถนนสายอื่นอีก ปุน อีก อาทาย ถือเอาแล้ว กูรํ ซึ่งข้าวตาก สุกฺขํ อันแห้ง หริตฺาว นำไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร ปฏิสาเมตฺวา เก็บไว้แล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า ปิณฺฑปาตปริเยสนํ นาม ชื่อ อ. การแสวงหาซึ่งบิณฑบาต นิพทฺธํ เนืองนิตย์ ทุกฺขํ เป็นทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ กติปาหํ ยังวันแม้เล็กน้อย วีตินาเมตฺวา ให้น้อมล่วงไปวิเศษแล้ว ฌานสุเขน ด้วยความสุขในฌานํ อตฺเถ ครั้นเมื่อความต้องการ อาหาเรน ด้วยอาหาร สติ มีอยู่ ปริภุญฺชติ ย่อมฉัน ตํ กูรํ ซึ่งข้าวตากนั้น ฯ ภิกขู อ. ภิกษุ ท. ญตฺวา ทราบแล้ว อุชฺฌายิตฺวา ยกโทษแล้ว อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ภควโต แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ปญฺญาเปตฺวาปิ แม้ทรงบัญญัติแล้ว

สิกฺขาปทํ ซึ่งสิกขาบท ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. ปริวชฺชนตฺถาย เพื่อต้องการ
แก่อันเว้นรอบ สนฺนิธิการํ ซึ่งการกระทำซึ่งการสั่งสม อายตึ ต่อไป
เอตสฺมึ นิทาเน ในเพราะเหตุเป็นแดนมอบให้ซึ่งผลนั่น ปน ก็แต่ว่า
ปกาเสนฺโต เมื่อจะทรงประกาศ โทสาภาวํ ซึ่งความไม่มีแห่งโทษ ตสฺส
เถรสฺส แห่งพระเถระนั้น เถเรน อปฺปญฺญตฺเต (สตฺถารา) สิกฺขาปเท
อปฺปิจฺฉตํ นิสฺสาย (ตสฺส สนฺนิธิการสฺส) กตตฺตา เพราะความที่
แห่งการกระทำซึ่งการสั่งสมนั้น เป็นอาการอันพระเถระ ครั้นเมื่อ
สิกขาบท อันพระศาสดา ไม่ทรงบัญญัติแล้ว อาศัยแล้ว ซึ่งความเป็น
แห่งบุคคลผู้มีความปรารถนาอันน้อย กระทำแล้ว อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา
ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห
ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

สนฺนิจโย อ. การสั่งสม นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสํ
ชนานํ แก่ชน ท. เหล่าใด เย ชนา อ. ชน ท.
เหล่าใด ปริญฺญาตโภชนา เป็นผู้มีโภชนะอัน
กำหนดรู้แล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น วิโมกฺโข อ.
วิโมกข์ สุญฺญโต จ ชื่อว่าสุญญตะด้วย อนิมิตฺโต
จ ชื่อว่าอนิมิตด้วย โคจโร เป็นอารมณ์ เยสํ
ชนานํ ของชน ท. เหล่าใด (โหติ) ย่อมเป็น
คติ อ. คติ เตสํ ชนานํ ของชน ท.เหล่านั้น
(เกนจิ) อันใคร ๆ ทุรนฺวยา ไปตามได้โดยยาก
อากาเส สกุนฺตานํ (คติ) อิว ราวกะ อ. การไป

แห่งนก ท. ในอากาศ อิติ ดังนี้ ฯ

สนฺนิจยา อ. การสั่งสม ท. เทฺว ๒ กมฺมสนฺนิจโย จ คือ อ. การสั่งสมซึ่งกรรมด้วย ปจฺจยสนฺนิจโย จ คือ อ. การสั่งสมซึ่งปัจจัยด้วย ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (ปเท) ในบทว่า สนฺนิจโย อิติ ดังนี้ ฯ กุสลากุสลกมฺมํ อ. กรรมอันเป็นกุศลและอกุศล เตสุ ทฺวีสุ สนฺนิจเยสุ ในการสั่งสม ท. ๒ เหล่านั้นหนา กมฺมสนฺนิจโย นาม ชื่อว่าการสั่งสมซึ่งกรรม ปจฺจยา อ. ปัจจัย ท. จตฺตาโร ๔ ปจฺจยสนฺนิจโย นาม ชื่อว่าการสั่งสมซึ่งปัจจัย ฯ

ตตฺถ ทฺวีสุ สนฺนิจเยสุ ในการสั่งสม ท. ๒ เหล่านั้นหนา ปจฺจยสนฺนิจโย อ. การสั่งสมซึ่งปัจจัย นตฺถิ ย่อมไม่มี ภิกฺขุโน แก่ภิกษุ วสนฺตสฺส ผู้อยู่ วิหาเร ในวิหาร ฐเปนฺตสฺส ผู้เก็บไว้อยู่ เอกํ คุฬปิณฺฑกํ จ ซึ่งก้อนแห่งน้ำอ้อยงบ ก้อนหนึ่งด้วย จตุพฺภาคมตฺตํ สปฺปึ จ ซึ่งเนยใสอันมีส่วนสี่เป็นประมาณด้วย เอกํ ตณฺฑุลนาฬึ จ ซึ่งทะนานแห่งข้าวสาร ทะนานหนึ่งด้วย (โส ปจฺจยสนฺนิจโยป อ. การสั่งสมซึ่งปัจจัยนั้น โหติ ย่อมมี (ภิกฺขุโน) แก่ภิกษุ (ฐเปนฺตสฺส) ผู้เก็บไว้อยู่ อุตฺตรึ ยิ่งขึ้น ตโต วตฺถุโต กว่าวัตถุนั้น สนฺนิจโย อ. การสั่งสม ทุวิโธ อันมีอย่างสอง อยํ นี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสํ ชนานํ แก่ชน ท.เหล่าใด ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปริญฺญาตโภชนา เป็นผู้มีโภชนะอัน กำหนดรู้แล้ว ปริญฺญาหิ ด้วยการกำหนดรู้ ท. ตีหิ ๓ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปริญฺญาตโภชนา อิติ ดังนี้ ฯ

หิ ก็ ยาคุอาทีนํ วตฺถูนํ ยาคุภาวาทิชานนํ อ. อันรู้ซึ่งภาวะมีความที่แห่งวัตถุ ท. มีข้าวยาคูเป็นต้นข้าวยาคูเป็นต้น ญาตปริญฺญา ชื่อว่าอันกำหนดรู้ด้วยอันรู้ ฯ ปน ส่วนว่า ปริชานนํ อ. อันรู้รอบโภชนสฺส ซึ่งโภชนะ ปฏิกูลสญฺญาวเสน ด้วยอำนาจแห่งความหมายรู้ว่าปฏิกูล อาหาเร ในอาหาร ตีรณปริญฺญา ชื่อว่าอันกำหนดรู้ด้วยอันไตร่ตรอง ฯ ฉนฺทราคาปกฑฺฒนญาณํ อ. ญาณอันเป็นเครื่องคร่าไปปราศซึ่งความกำหนัดอำนาจแห่งความพอใจ กวฬิงฺการาหาเร ในอาหารคือคำข้าว ปหานปริญฺญา ชื่อว่าอันกำหนดรู้ด้วยอันละ เย ชนา อ. ชน ท. เหล่าใด ปริญฺญาตโภชนา เป็นผู้มีโภชนะอันกำหนดรู้แล้ว ปริญฺญาหิ ด้วยอันกำหนดรู้ ท. ตีหิ ๓ อิมาหิ เหล่านี้ (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ

อปฺปณิหิตวิโมกฺโขปิ แม้ อ. วิโมกข์ชื่อว่าอัปปณิหิตะ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า คหิโตเอว ทรงถือเอาแล้วนั่นเทียว เอตฺถ คาถาปาเท ในบาทแห่งพระคาถานี้ว่า สุญฺญโต อนิมิตฺโต จ อิติ ดังนี้ ฯ

หิ เหตุว่า เอตานิ ปทานิ อ. บท ท. เหล่านั้น ตีณิปิ แม้ ๓ นามานิ เป็นชื่อ นิพฺพานสฺสเอว ของพระนิพพานนั่นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ฯ หิ จริงอยู่ นิพฺพานํ อ. พระนิพพาน ราคโทสโมหานํ อภาเวน สุญฺญํ จ ชื่อว่าเป็นธรรมชาติว่าง เพราะความไม่มี แห่งราคะและโทสะและโมหะ ท. ด้วย เตหิ ราคโทสโมเหหิ วิมุตฺตํ จ เป็นธรรมชาติพ้นวิเศษแล้ว จากราคะและโทสะและโมหะ ท.เหล่านั้นด้วย(โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ นิพฺพานํ) อ. พระนิพพาน

นั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (วุจฺจติ) ย่อมตรัสเรียกว่า
วิโมกฺโข อ. วิโมกข์ สุญฺญโต ชื่อว่าสุญญตะ (อิติ) ดังนี้ ตํ นิพฺพานํ
อ. พระนิพพานนั้น ราคาทินิมิตฺตานํ อภาเวน อนิมิตฺตํ จ ชื่อว่าเป็น
ธรรมชาติไม่มีเครื่องหมาย เพราะความไม่มี แห่งเครื่องหมายมีราคะ
เป็นต้น ท. ด้วย เตหิ ราคาทินิมิตฺเตหิ วิมุตฺตํ จ เป็นธรรมชาติพ้น
วิเศษแล้ว จากเครื่องหมายคือกิเลสมีราคะเป็นต้น ท. เหล่านั้นด้วย
(โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ นิพฺพานํ) อ. พระนิพพาน
นั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า (วุจฺจติ) ย่อมตรัสเรียกว่า
วิโมกฺโข อ. วิโมกข์ อนิมิตฺโต ชื่อว่าอนิมิตตะ (อิติ) ดังนี้ ปน อนึ่ง
(ตํ นิพฺพานํ) อ. พระนิพพานนั้น ราคาทิปฺปณิธีนํ อภเวน อปฺปณิหิตํ
จ ชื่อว่าเป็นธรรมชาติไม่มีที่ตั้ง เพราะความไม่มี แห่งที่ตั้งคือกิเลสมี
ราคะเป็นต้น ท. ด้วย เตหิ ราคาทิปฺปณิธีหิ วิมุตฺตํ จ เป็นธรรมชาติ
พ้นวิเศษแล้ว จากที่เป็นที่ตั้งคือกิเลสมีราคะเป็นต้น ท.เหล่านั้นด้วย
(โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ นิพฺพานํ) อ. พระนิพพาน
นั้น (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียกว่า
วิโมกฺโข อ. วิโมกข์ อปฺปณิหิโต ชื่อว่า อัปปณิหิตะ อิติ ดังนี้ ฯ
วิโมกฺโข อ. วิโมกข ติวิโธ อันมีอย่างสาม อยํ นี้ โคจโร เป็นอารมณ์
เยสํ ชนานํ ของชน ท.เหล่าใด ผลสมาปตฺติวเสน ตํ นิพฺพานํ
อารมฺมณํ กตฺวา วิหรนฺตานํ ผู้กระทำ ซึ่งพระนิพพานนั้น ให้เป็น
อารมณ์ ด้วยอำนาจแห่งผลสมาบัติ แล้วอยู่อยู่ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า คติ อ. การไป สกุณานํ แห่งนก ท.

คตานํ ตัวบินไปแล้ว อากาเสน โดยอากาศ (เกนจิ) อันใคร ๆ ทุรนฺวยา ไปตามได้โดยยาก คือว่า น สกฺกา ไม่อาจ ญาตุํ เพื่ออันรู้ อทสฺสเนน เพราะอันไม่เห็น ปทนิกฺเขปสฺส ซึ่งอันทอดทิ้งรอยเท้า ยถา นาม ชื่อฉันใด เยสํ ชนานํ อยํ ทุวิโธ สนฺนิจโย นตฺถิ จ อ. การสั่งสม อันมีอย่างสองนี้ ย่อมไม่มี แก่ชน ท.เหล่าใดด้วย (เย ชนา) อิมาหิ ตีหิ ปริญฺญาหิ ปริญฺญาตโภชนา (โหนฺติ) จ อ. ชน ท. เหล่าใด เป็นผู้มีโภชนะอันกำหนดรู้แล้ว ด้วยอันกำหนดรู้ ท. ๓ เหล่านี้ ย่อมเป็นด้วย เยสํ ชนานํ อยํ วุตฺตปฺปกาโร วิโมกฺโข โคจโร (โหติ) จ อ. วิโมกข์ อันมีประการแห่งคำอันเรากล่าวแล้วนี้ เป็น อารมณ์ ของชน ท.เหล่าใด ย่อมเป็นด้วย คติ อ. การไป เตสํ ชนานํ แห่งชน ท. เหล่านั้น (เกนจิ) อันใคร ๆ ทุรนฺวยา ไปตาม ได้โดยยาก คือว่า น สกฺกา ไม่อาจ ปญฺญาเปตุํ เพื่ออันบัญญัติ อปฺปญฺญายนโต เพราะอันไม่ปรากฏ คมนสฺส แห่งการไปว่า (เต ชนา) อ. ชน ท.เหล่านั้น คตา ไปแล้ว โกฏฺฐาเสสุ ในส่วน ท. ปญฺจสุ ๕ อิเมสุ เหล่านี้ อิติ คืออ ภวา อ. ภพ ท. ตโย ๓ โยนิโย อ. กำเนิด ท. จตสฺโส ๔ คติโย อ. คติ ท. ปญฺจ ๕ วิญฺญาณฏฺฐิตโย อ. วิญญาณฐิติ ท. สตฺต ๗ สตฺตาวาสา อ. สัตตาวาส ท. นว ๙ หนา อิมินา นาม โกฏฺฐาเสน โดยส่วนชื่อนี้ อิติ ดังนี้ เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า คติ เตสํ ทุรนฺวยา อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระสารีบุตรเถระ

๑๘. ๖๗/๑๐ ตั้งแต่ สตฺถา ตํ กถํ สุตฺวา ภิกฺขเว กึ เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว กึ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอะไร อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (กเถม) ย่อมกล่าว อิทํ นาม วตฺถุํ ซึ่งเรื่องชื่อนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เกนจิ) อันใคร ๆ น สกฺกา ไม่อาจ โกปํ วา โทสํ วา อุปฺปาเทตุํ เพื่ออันยังความโกรธหรือ หรือว่ายังโทษ ให้เกิดขึ้น สารีปุตฺตสทิสานํ ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท. ผู้เช่นกับด้วยสารีบุตร ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จิตฺตํ อ. จิต สารีปุตฺตสฺส ของภิกษุชื่อว่าสารีบุตร มหาปจวีสทิสํ จ เป็นธรรมชาติเช่นกับด้วยแผ่นดินใหญ่ด้วย อินฺทขีลสทิสํ จ เป็นธรรมชาติเช่นกับด้วยเสาเขื่อนด้วย ปสนฺนอุทกรหทสทิสํ จ เป็นธรรมชาติเช่นกับด้วยห้วงแห่งน้ำอันใสแล้วด้วย (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

(โย ภิกฺขุ) อ. ภิกษุใด ปฐวีสโม เป็นผู้เสมอ
ด้วยแผ่นดิน อินฺทขีลูปโม เป็นผู้เปรียบด้วย
เสาเขื่อน ตาทิ เป็นผู้คงที่ สุพฺพโต เป็นผู้มีวัตร
อันดี อเปตกทฺทโม เป็นผู้มีกิเลสเพียงดังว่า
เปือกตมไปปราศแล้ว (หุตฺวา) เป็น รหโท อิว
ราวกะ อ. ห้วงน้ำ (อเปตกทฺทโม) อันมีเปือกตม
ไปปราศแล้ว โน วิรุชฺฌติ ย่อมไม่ยินร้าย สํสารา
อ. สงสาร ท. น ภวนฺติ ย่อมไม่มี (ตสฺส
ภิกฺขุโน) แก่ภิกษุนั้น ตาทิโน ผู้คงที่ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ชนา) อ. ชน ท. สุจีนิ คนฺธมาลาทีนิ นิกฺขิปนฺติปิ ย่อมทิ้ง ซึ่งของสะอาด ท. มีของหอมและดอกไม้เป็นต้นบ้าง อสุจีนิ มุตฺตกรีสาทีนิ นิกฺขิปนฺติปิ ย่อมทิ้งซึ่งของไม่สะอาด ท. มีมูตรและคูถเป็นต้นบ้าง ปฐวิยํ บน แผ่นดิน ตถา อนึ่ง ทารกาทโย ชนา อ. ชน ท. มีเด็กเป็นต้น อุมฺมิหนฺติปิ ย่อมถ่ายปัสสาวะรดบ้าง อูหทนฺติปิ ย่อมถ่ายอุจจาระรดบ้าง อินฺทขีลํ ซึ่งเสาเขื่อน นิขาตํ อันบุคคลฝังไว้แล้ว นครทฺวาเร ใกล้ ประตูแห่งเมือง ปน แต่ว่า อปเร ชนา อ. ชน ท. เหล่าอื่นอีก สกฺกโรนฺติ ย่อมสักการะ ตํ อินฺทขีลํ ซึ่งเสาเขื่อนนั้น คนฺธมาลาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. มีของหอมและดอกไม้เป็นต้น อนุโรโธ อ. ความยินดี นเอว อุปฺปชฺชติ ย่อมไม่เกิดขึ้นนั่นเทียว วิโรโธ อ. ความยินร้าย น (อุปฺปชฺชติ) ย่อมไม่เกิดขึ้น ปฐวิยา วา แก่แผ่น

ดินหรือ อินฺทขีลสฺส วา หรือว่าแก่เสาเขื่อน ตตฺถ กรเณ ในเพราะ
การกระทำนั้น ยถา ฉันใด ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ขีณาสโว ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว
โย อยํ นี้ใด ตาทิ ชื่อว่าเป็นผู้คงที่ (อตฺตโน) อฏฺฐหิ โลกธมฺเมหิ
อกมฺปิยภาเวน เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้อันโลกธรรม ท. ๘ ให้
หวั่นไหวไม่ได้ สุพฺพโต ชื่อว่าเป็นผู้มีวัตรอันดี วตฺตานํ สุนฺทรตาย
เพราะความที่วัตร ท. เป็นธรรมชาติงาม (โหติ) ย่อมเป็น โส ภิกฺขุ
อ. ภิกษุนั้น (ชเนสุ) ครั้นเมื่อชน ท. กโรนฺเตสุ กระทำอยู่ สกฺการํ จ
ซึ่งการสักการะด้วย อสกฺการํ จ ซึ่งการไม่สักการะด้วย นเอว อนุรุชฺฌติ
ย่อมไม่ยินดีนั่นเทียว น วิรุชฺฌติ ย่อมไม่ยินร้าย ว่า อิเม ชนา อ.ชน
ท. เหล่านี้ สกฺกโรนฺติ ย่อมสักการะ มํ ซึ่งเรา จตูหิ ปจฺจเยหิ ด้วย
ปัจจัย ท. ๔ ปน แต่ว่า อิเม ชนา อ. ชน ท.เหล่านี้ น สกฺกโรนฺติ
ย่อมไม่สักการะ (มํ) ซึ่งเรา (จตูหิ ปจฺจเยหิ) ด้วยปัจจัย ท. ๔
อิติ ดังนี้ อถโข ที่แท้ (โส ภิกฺขุ) อ. ภิกษุนั้น ปฐวีสโม จ
เป็นผู้เสมอด้วยแผ่นดินด้วย อินฺทขีลูปโมเอว จ เป็นผู้เปรียบด้วย
เสาเขื่อนนั่นเทียวด้วย โหติ ย่อมเป็น เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว จ
เหมือนอย่างว่า รหโท อ. ห้วงน้ำ อปคตกทฺทโม อันมีเปือกตมไป
ปราศแล้ว ปสนฺโนทโก เป็นห้วงน้ำมีน้ำอันใสแล้ว โหติ ย่อมเป็น
ยถา ฉันใด (โส ขีณาสวภิกฺขุ) อ. ภิกษุผู้มีอาสวะสิ้นแล้วนั้น
อปคตกทฺทโม ชื่อว่าเป็นผู้มีกิเลสเพียงดังว่าเปือกตมไปปราศแล้ว
ราคกทฺทมาทีหิ กทฺทเมหิ ด้วยกิเลสเพียงดังว่าเปือกตม ท. มีกิเลสเพียง
ดังว่าเปือกตมคือราคะเป็นต้น (อตฺตโน) อปคตกฺกิเลสตาย เพราะ

ความที่แห่งตนเป็นผู้มีกิเลสไปปราศแล้ว วิปฺปสนฺโน ว เป็นผู้ผ่องใส วิเศษแล้วเทียว โหติ ย่อมเป็น เอวํ ฉันนั้น ฯ (อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ก็ สํสารา นาม ชื่อ อ. สงสาร ท. สํสรณวเสน ด้วยอำนาจแห่งอันท่องเที่ยวไป สุคติทุคฺคตีสุ ในสุคติและทุคติ ท. น โหนฺติ ย่อมไม่มี ตสฺส ภิกฺขุโน แก่ภิกษุนั้น คือว่า เอวรูปสฺส ผู้มีรูปอย่างนี้ อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตาทิโน อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ ตสฺส คาถาวจนสฺส แห่งคำอันเป็นพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

๑๙. ๗๓/๗ ตั้งแต่ ตํ สุตฺวา ภิกฺขุ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. สุตฺวา สดับแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น กถํ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าวว่า สารีปุตฺตตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าสารีบุตร วิสฺสชฺเชสิ ทูลเฉลยแล้ว มิจฺฉาคหเณนเอว ด้วยการถือเอาผิดนั่นเทียว สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส น สทฺทหิเอว ไม่เชื่อแล้ว ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเทียว อชฺชอปิ แม้ในวันนี้ อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. วเทถ ย่อมกล่าว เอตํ วจนํ ซึ่งคำนั่น กึ นาม ชื่ออะไร อหํ หิ อ. เราแล ปุจฺฉึ ถามแล้วว่า สารีปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร ตฺวํ อ. เธอ สทฺทหสิ ย่อมเชื่อว่า สมตฺโถ นาม ปุคฺคโล อ. บุคคลชื่อว่าผู้

สามารถ ปญฺจินฺทฺริยานิ อภาเวตฺวา สมถวิปสฺสนํ อวฑฺเฒตฺวา มคฺคผลานิ สจฺฉิกาตุํ เพื่ออันไม่ยังอินทรีย์ ๕ ท. ให้เป็นแล้ว ไม่ยังสมถะและวิปัสสนาให้เจริญแล้ว กระทำให้แจ้ง ซึ่งมรรคและผล ท. อตฺถิ มีอยู่ อิติ ดังนี้หรือ อิติ ดังนี้ โส สารีปุตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตรนั้น กเถสิ กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ น สทฺทหามิ ย่อมไม่เชื่อว่า สจฺฉิกโรนฺโต ปุคฺคโล อ. บุคคล ผู้กระทำให้แจ้งอยู่ เอวํ อย่างนี้ อตฺถิ นาม ชื่อว่ามีอยู่ อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ (สารีปุตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตร น สทฺทหิ ไม่เชื่อแล้ว ผลวิปากํ ซึ่งผลวิบาก ทินฺนสฺส ทานสฺส วา แห่งทานอันบุคคลถวายแล้วหรือ กตสฺ กมฺมสฺส วา หรือว่าแห่งกรรมอันบุคคลกระทำแล้ว น หามิได้ น สทฺทหิ ไม่เชื่อแล้ว คุณํ ซึ่งคุณ พุทฺธาทีนํ รตนานํ ของรัตนะ ท. มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น นอปิ แม้หามิได้ ปน แต่ว่า โส สรีปุตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตรนั้น น คจฺฉติ ย่อมไม่ถึง สทฺธาย ด้วยความชื่อ ปเรสํ ชนานํ ต่อชน ท. เหล่าอื่น ฌานวิปสฺสนามคฺคผลธมฺเมสุ ในธรรมคือฌานและวิปัสสนาและมรรคและผล ท. อตฺตนา ปฏิลทฺเธสุ อันตนได้เฉพาะแล้ว ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส สารีปุตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตรนั้น อนุปวชฺโช เป็นผู้อันใคร ๆ ไม่พึงเข้าไปว่าร้าย (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

โย นโร อ. นระใด อสฺสทฺโธ จ เป็นผู้ไม่เชื่อง่าย

แล้วด้วย อกตญฺญู จ เป็นผู้รู้ซึ่งพระนิพพานอัน
ปัจจัยกระทำไม่ได้แล้วด้วย สนฺธิจฺเฉโท จ เป็นผู้
ตัดซึ่งที่ต่อด้วย หตาวกาโส จ เป็นผู้มีโอกาส
อันกำจัดแล้วด้วย วนฺตาโส จ เป็นผู้มีความหวัง
อันคายแล้วด้วย (โหติ) ย่อมเป็น โส เว นาโร
อ. นระนั้นแล อุตฺตมโปริโส เป็นบุรุษผู้สูงสุด
(โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(วิคฺคโห) อ. วิเคราะห์ว่า (โย นโร) อ. นระใด น สทฺทหติ ย่อมไม่เชื่อ อตฺตนา ปฏิวิทฺธคุณํ ซึ่งคุณอันตนแทงตลอดแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว ปเรสํ ชนานํ ของชน ท.เหล่าอื่น อิติ เพราะเหตุนั้น (โส นโร) อ. นระนั้น อสฺสทฺโธ ชื่อว่าเป็นผู้ไม่เชื่อง่ายแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ (โย นโร) อ. นระใด ชานาติ ย่อมรู้ นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน อกตํ อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส นโร) อ. นระนั้น อกตญฺญู ชื่อว่าเป็นผู้รู้ซึ่งพระนิพพานอันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ อตฺโถ อ. อธิบายว่า สจฺฉิกตนิพฺพาโน เป็นผู้มีพระนิพพานอันกระทำให้แจ้งแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (โย นโร) อ. นระใด ฉินฺทิตฺวา ตัดแล้ว วฏฺฏสนฺธึ ซึ่งที่ต่อคือวัฏฏะ สํสารสนฺธึ ซึ่งที่ต่อคือสงสาร ฐิโต ดำรงอยู่แล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส นโร) อ. นระนั้น สนฺธิจฺเฉโท ชื่อว่าเป็นผู้ตัดซึ่งที่ต่อ (โหติ) ย่อมเป็น น นิพฺพตฺตนาวกาโส อ. โอกาสแห่งการบังเกิด อสฺส นรสฺส อันนระนั้น หโต ชื่อว่ากำจัดแล้ว กุสลากุสลกมฺมวีชสฺ ขีณตฺตา เพราะ

ความที่แห่งพืชคือกรรมอันเป็นกุศลและอกุศล เป็นธรรมชาติสิ้นไปแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส นโร) อ. นระนั้น หตาวกาโส ชื่อว่าเป็นผู้มีโอกาสอันกำจัดแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ สพฺพาสา อ. ความหวังทั้งปวง อิมินา นเรน อันนระนี้ วนฺตา ชื่อว่าคายแล้ว จตูหิ มคฺเคหิ กตฺตพฺพกิจฺจสฺส กตตฺตา เพราะความที่แห่งกิจอันบุคคลพึงกระทำ ด้วยมรรค ท. ๔ เป็นกิจอันตนกระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส นโร) อ. นระนั้น วนฺตาโส ชื่อว่าเป็นผู้มีความหวังอันคายแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ปน ก็ โย เอวรูโป นโร อ. นระผู้มีรูปอย่างนี้ใด โส เว นโร อ. นระนั้นแล ปตฺโต ชื่อว่าถึงแล้ว อุตฺตมภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งนระผู้สูงสุด ปุริเสสุ ในบุรุษ ท. (อตฺตโน) ปฏิวิทฺธ-โลกุตฺตรธมฺมตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีธรรมอันเป็นโลกุตระอันแทงตลอดแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส นโร) อ. นระนั้น ปุริสุตฺตโม เป็นบุรุษผู้สูงสุด (ปทสฺส) แห่งบทว่า อสฺสทฺโธ อิติ ดังนี้เป็นต้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

เรื่องพระขทิรวนิยเรวตเถระ

๒๐. ๘๓/๓ ตั้งแต่ โส ปุริโส เอตฺตกํ กมฺมํ กตฺวา เป็นต้นไป.

โส ปุริโส อ. บุรุษนั้น กตฺวา กระทำแล้ว เอตฺตกํ กมฺมํ ซึ่งกรรมอันมีประมาณเท่านี้ นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว เทวโลเก ในเทวโลก อายุหปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงรอบแห่งอายุ สํสรนฺโต ท่องเที่ยวไปอยู่ เอตฺตกํ กาลํ สิ้นกาลอันมีประมาณเท่านี้ จวิตฺวา เคลื่อนแล้ว เทวโลกา จากเทวโลก เอกสฺมึ สมเย ในสมัยหนึ่ง นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว ราชกุเล ในตระกูลของพระราชา พาราณสิยํ ในเมืองพาราณสี ปาปุณิ ถึงแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา อจฺจเยน โดยกาลเป็นที่เป็นไปล่วง ปิตุ แห่งพระบิดา ฯ โส ราชา อ. พระราชานั้น (จินฺเตตฺวา) ดำริแล้วว่า อหํ อ. เรา คณฺหิสฺสามิ จักยึดเอา เอกํ นครํ ซึ่งนคร นครหนึ่ง อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ปริวาเรสิ ทรงล้อมรอบแล้ว ฯ จ อนึ่ง (โส ราชา) อ. พระราชานั้น ปหิณิ ทรงส่งไปแล้ว สาสนํ ซึ่งพระราชสาส์นว่า (นาครา) อ. ชาวพระนคร ท. รชฺชํ เทนฺตุ วา จงให้ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชาหรือ ยุทฺธํ (เทนฺตุ) วา หรือว่าจงให้ ซึ่งการรบ อิติ ดังนี้ นาครานํ เพื่อชาวพระนคร ท. ฯ เต นาครา อ. ชาวพระนคร ท. เหล่านั้น วตฺวา กล่าวแล้วว่า มยํ อ. เรา ท. นเอว รชฺชํ ทสฺสาม จักไม่ให้

ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา นั่นเทียว น (ทสฺสาม) จักไม่ให้ ยุทฺธํ ซึ่งการรบ อิติ ดังนี้ นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว จูฬทฺวาเรหิ โดยช่องอันน้อย ท. อาหรนฺติ ย่อมนำมา ทารุทกาทีนิ วตฺถูนิ ซึ่งวัตถุ ท. มีฟืนและน้ำเป็นต้น กโรนฺติ กระทำอยู่ สพฺพกิจฺจานิ ซึ่งกิจทั้งปวง ท. ฯ

อิตโรปิ ราชา อ. พระราชาแม้นอกนี้ รกฺขนฺโต ทรงรักษาอยู่ มหาทฺวารานิ ซึ่งช่องอันใหญ่ ท. จตฺตาริ ๔ อุปรุนฺธิ ทรงล้อมแล้ว นครํ ซึ่งพระนคร วสฺสานิ สิ้นปี ท. สตฺต ๗ สตฺตทิวสสตฺตมาสาธิกานิ อันยิ่งด้วยกัน ๗ และเดือน ๗ ฯ อถ ครั้งนั้น มาตา อ. พระมารดา อสฺส รญฺโญ ของพระราชานั้น ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ปุตฺโต อ. พระโอรส เม ของเรา กโรติ ทรงกระทำอยู่ กึ ซึ่งอะไร อิติ ดังนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้นว่า เทวิ ข้าแต่พระเทวี (ปุตฺโต) อ. พระโอรส (เต) ของพระองค์ (กโรติ) ทรงกระทำอยู่ อิทํ นาม กมฺมํ ซึ่งกรรมชื่อนี้ อิติ ดังนี้ (อาห) ตรัสแล้วว่า ปุตฺโต อ. พระโอรส มม ของเรา พาโล เป็นคนโง่ (โหติ) ย่อมเป็น ตุมฺเห อ. ท่าน ท. คจฺฉถ จงไป วเทถ จงกราบทูลว่า (มม ปุตฺโต) อ. พระโอรสของเรา ปิธาย จงปิดแล้ว จูฬทฺวารานิ ซึ่งช่องอันน้อย ท. อุปรุนฺธตุ จงล้อม นครํ ซึ่งพระนครเถิด อิติ ดังนี้ ตสฺส มม ปุตฺตสฺส แก่พระโอรสของเรานั้นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ โส ราชา อ. พระราชานั้น สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สาสนํ ซึ่งพระสาส์น มาตุ ของพระมารดา อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว

ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ นาคราปิ แม้ อ. ชาวพระนคร ท. อลภนฺตา เมื่อไม่ได้ นิกฺขมิตุํ เพื่ออันออกไป พหิ ในภายนอก ราชานํ ยังพระราชา อตฺตโน ของตน มาเรตฺวา ให้สวรรคตแล้ว สตฺตเม ทิวเส ในวันที่ ๗ อทํสุ ได้ถวายแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา ตสฺส รญฺโญ แก่พระราชานั้น ฯ

โส ราชา อ. พระราชานั้น กตฺวา ทรงกระทำแล้ว อิมํ กมฺมํ ซึ่งกรรมนี้ นิพฺพตฺติตฺวา ทรงบังเกิดแล้ว อวีจิมฺหิ ในนรกชื่อว่าอเวจี อายุหปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงรอบแห่งพระชนมายุ มหาปฐวี อ. แผ่นดินใหญ่ อยํ นี้ อุสฺสนฺนา หนาขึ้นแล้ว โยชนมตฺตํ ฐานํ สิ้นที่อันมีโยชน์เป็นประมาณ ยาว เพียงใด ปจิตฺวา ทรงไหม้แล้ว นิรเย ในนรก ตาว เพียงนั้น จุโต เคลื่อนแล้ว ตโต นิรยโต จาก นรกนั้น คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ปฏิสนฺธึ ซึ่งปฏิสนธิ กุจฺฉิสฺมึ ในท้อง มาตุ ของมารดา เอติสฺสาเอว นี้นั่นเทียว วสิ อยู่แล้ว อนฺโตกุจฺฉิสฺมึ ในภายในแห่งท้อง วสฺสานิ สิ้นปี ท. สตฺต ๗ สตฺตมาสาธิกานิ อันยิ่ง ด้วยเดือน ๗ นิปชฺชิ นอนแล้ว ติริยํ ขวาง โยนิมุเข ที่ปากแห่ง กำเนิด ทิวสานิ สิ้นวัน ท. สตฺต ๗ จตุนฺนํ จูฬทฺวารานํ (อตฺตนา) ปิหิตตฺตา เพราะความที่แห่งช่องอันน้อย ท. ๔ เป็นช่องอันตนปิด แล้ว ฯ ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สีวลี อ. ภิกษุชื่อว่า สีวลี ปจิตฺวา ไหม้แล้ว นิรเย ในนรก เอตฺตกํ กาลํ สิ้นกาลอันมีประมาณเท่านี้ ตทา นครํ อุปรุนฺธิตฺวา (อตฺตนา) คหิตกมฺเมน เพราะกรรมอัน อันตนล้อมแล้วยึดเอาแล้ว ซึ่งพระนคร ในกาลนั้น คเหตฺวา ถือ

เอาแล้ว ปฏิสนฺธึ ซึ่งปฏิสนธิ กุจฺฉิสฺมึ ในท้อง มาตุ ของมารดา ตสฺสาเอว นั้นนั่นเทียว วสิ อยู่แล้ว กุจฺฉิมฺหิ ในท้อง เอตฺตกํ กาลํ สิ้นกาลอันมีประมาณเท่านี้ จตุนฺนํ จูฬทฺวารานํ (อตฺตนา) ปิหิตตฺตา เพราะความที่แห่งช่องอันน้อย ท. ๔ เป็นช่องอันตนปิดแล้ว ลาภคฺค-ยสคฺคปฺปตฺโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความเลิศด้วยลาภและความเลิศด้วยยศ ชาโต เกิดแล้ว นวมธุโน (อตฺตนา) ทินฺนตฺตา เพราะความที่แห่งน้ำผึ้งอันใหม่ เป็นน้ำอันตนถวายแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องบุคคลผู้ฆ่าโจรชื่อตัมพทาฐิกะ

๒๑. ๘๙/๙ ตั้งแต่ ตสฺมึ ขเณ สารีปุตฺตตฺเถโร สมาปตฺติโต เป็นต้นไป.

ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น สารีปุตฺตตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าสารีบุตร วุฏฺฐาย ออกแล้ว สมาปตฺติโต จากสมาบัติ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อชฺช ในวันนี้ มยา อันเรา คนฺตพฺพํ พึงไป กตฺถ นุ โข ฐาเน ณ ที่ไหนหนอแล อิติ ดังนี้ โอโลเกนฺโต แลดูอยู่ ภิกฺขาจารํ ซึ่งหนทาง เป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา อตฺตโน ของตน ทิสฺวา เห็นแล้ว ขีรยาคุํ ซึ่งข้าวยาคูอันเจือด้วยน้ำนม เคเห ในเรือน ตสฺส ตมฺพาทาจิกปุริสสฺส ของบุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น อุปธาเรนฺโต ใคร่ครวญอยู่ว่า โส ปุริโส อ. บุรุษนั้น กริสฺสติ จักกระทำ สงฺคหํ ซึ่งการสงเคราะห์ เม แก่เรา นุ โข หรือหนอแล อิติ ดังนี้ ญตฺวา ทราบแล้วว่า (โส ปุริโส) อ. บุรุษนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว มํ ซึ่งเรา กริสฺสติ จักกระทำ สงฺคหํ ซึ่งการสงเคราะห์ มม แก่เรา จ ปน ก็แล อยํ กุลปุตฺโต อ. กุลบุตรนี้ กริตฺวา ครั้นกระทำแล้ว ลภิสฺสติ จักได้ มหาสมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติอันใหญ่ อิติ ดังนี้ ปารุปิตฺวา ห่มแล้ว จีวรํ ซึ่งจีวร อาทาย ถือเอาแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร ทสฺเสสิ แสดงแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน ตสฺส ตมฺพทาจิกปุริสสฺส เคหทฺวาเร จิตํเอว ผู้ยืนอยู่แล้ว ที่ประตูแห่งเรือน ของบุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น นั่นเทียว ฯ

โส ตมฺพทาฐิกปุริโส อ. บุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น เถรํ ทิสฺวา ว เห็นแล้ว ซึ่งพระเถระเทียว ปสนฺนจิตฺโต ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว จินฺเตสิ คิดแล้วว่า โจรฆาตกกมฺมํ อ. กรรมของบุคคลผู้ฆ่าซึ่งโจร มยา อันเรา กตํ กระทำแล้ว จิรํ สิ้นกาลนาน มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. พหู มาก (มยา) อันเรา มาริตา ให้ตายแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ ขีรยาคุ อ. ข้าวยาคูอันเจือด้วยน้ำนม (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ปฏิยตฺตา ตระเตรียมแล้ว เคเห ในเรือน เม ของเรา จ อนึ่ง เถโร อ. พระเถระ อาคนฺตฺวา มาแล้ว ฐิโต ยืนอยู่แล้ว เคหทฺวาเร ที่ประตูแห่งเรือน มม ของเรา อิทานิ ในกาลนี้ มยา อยฺยสฺส เทยฺยธมฺมํ ทาตุํ อ. อันเราถวายซึ่งไทยธรรม แก่พระผู้เป็นเจ้า วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ อปเนตฺวา นำไปปราศแล้ว ยาคุํ ซึ่งข้าวยาคู ฐปิตํ อันบุคคลตั้งไว้แล้ว ปุรโต ข้างหน้า อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว นิสีทาเปตฺวา ยังพระเถระให้นั่งแล้ว อนฺโตเคเห ในภายในแห่งเรือน อากิริตฺวา เกลี่ยแล้ว ขีรยาคุํ ซึ่งข้าวยาคูอันเจือด้วยน้ำนม ปตฺเต ในบาตร อาสิญฺจิตฺวา ราดแล้ว นวสปฺปึ ซึ่งเนยใสอันใหม่ วีชมาโน อฏฺฐาสิ ได้ยืนพัดอยู่แล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ ฯ

อถ ครั้งนั้น อชฺฌาสโย อ. อัธยาศัย พลวา อันมีกำลัง ปาตุํ เพื่ออันดื่ม ขีรยาคุํ ซึ่งข้าวยาคูอันเจือด้วยน้ำนม อโหสิ ได้มีแล้ว อสฺส ตมฺพทาฐิกปุริสสฺส แก่บุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น (อตฺตนา ขีรยาคุยา) อลทฺธปุพฺพตาย เพราะความที่แห่งข้าวยาคูอันเจือด้วยน้ำนม เป็นของอันตนไม่เคยได้แล้ว ทีฆรตฺตํ สิ้นราตรีนาน ฯ เถโร อ. พระเถระ

ญตฺวา ทราบแล้ว อชฺฌาสยํ ซึ่งอัธยาศัย ตสฺส ตมฺพทาฐิกสฺส ของบุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น อาห กล่าวแล้วว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก ตฺวํ อ. ท่าน ปิว จงดื่ม ยาคุํ ซึ่งข้าวยาคู อตฺตโน ของตนเถิด อิติ ดังนี้ ตํ ตมฺพทาฐิกํ กะบุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น ฯ โส ตมฺพทาฐิกปุริโส อ. บุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น ทตฺวา ให้แล้ว วีชนึ ซึ่งพัด หตฺเถ ในมือ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลอื่น ปิวิ ดื่มแล้ว ยาคุํ ซึ่งข้าวยาคู สยํ เอง ฯ เถโร อ. พระเถระ อาห กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน คจฺฉ จงไป วีชาหิ จงพัด อุปาสกํเอว ซึ่งอุบาสกนั่นเทียวเถิด อิติ ดังนี้ ปุริสํ กระบุรุษ วีชมานํ ผู้พัดอยู่ ฯ โส ตมฺพทาฐิปุริโส อ. บุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น (เตน ปุริเสน) วีชิยมาโน ผู้อันบุรุษนั้นพัดอยู่ ปิวิตฺวา ดื่มแล้ว ยาคุํ ซึ่งข้าวยาคู กุจฺฉิปูรํ อันยังท้องให้เต็ม อาคนฺตฺวา มาแล้ว วีชมาโน ฐตฺวา ยืนพัดอยู่แล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ อคฺคเหสิ ได้รับเอาแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร เถรสฺส ของพระเถระ กตภตฺตกิจฺจสฺส ผู้มีกิจด้วยภัตอันกระทำแล้ว ฯ

เถโร อ. พระเถระ อารภิ เริ่มแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งอันอนุโมทนา ตสฺส ตมฺพทาฐิกสฺส แก่บุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น ฯ โส ตมฺพทาฐิกปุริโส อ. บุรุษผู้มีเคราอันแดงนั้น น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว กาตุํ เพื่ออันกระทำ จิตฺตํ ซึ่งจิต อตฺตโน ของตน ธมฺมเทสานุคตํ ให้เป็นธรรมชาติไปตามแล้วซึ่งพระธรรมเทศนา เถรสฺส ของพระเถระ ฯ เถโร อ. พระเถระ สลฺลกฺเขตฺวา กำหนดแล้ว ปุจฺฉิ ถามแล้วว่า อุปาสก ดูก่อนอุบาสก ตฺวํ อ. ท่าน น สกฺโกสิ ย่อมไม่อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ

จิตฺตํ ซึ่งจิต เทสนานุคตํ ให้เป็นธรรมชาติไปตามแล้วซึ่งเทศนา กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ (โส ตมฺพทาฐิโก) อ. บุรุษผู้มีเครา อันแดงนั้น (อาห) กราบเรียนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กกฺขฬ-กมฺมํ อ. กรรมอันกล้าแข็ง มยา อันกระผม กตํ กระทำแล้ว ทีฆรตฺตํ สิ้นราตรีนาน มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. พหู มาก (มยา) อันกระผม มาริตา ให้ตายแล้ว อหํ อ. กระผม สรนฺโต ระลึกถึงอยู่ ตํ อตฺตโน กมฺมํ ซึ่งกรรมของตนนั้น น อสกฺขึ ไม่ได้อาจแล้ว กาตุํ เพื่ออันกระทำ จิตฺตํ ซึ่งจิต เทสนานุคตํ ให้เป็นธรรมชาตไปตามแล้วซึ่งเทศนา อยฺยสฺส ของพระผู้เป็นเจ้า อิติ ดังนี้ ฯ

๒๒. ๙๐/๒๐ ตั้งแต่ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าวว่า โจรฆาตโก ปุริโส อ. บุรุษผู้ฆ่าซึ่งโจร กตฺวา กระทำแล้ว กกฺขฬกมฺมํ ซึ่งกรรมอัน กล้าแข็ง วสฺสานิ สิ้นปี ท. ปญฺจปญฺญาส ๕๕ มุตฺโต พ้นแล้ว ตโต กมฺมโต จากกรรมนั้น อชฺชเอว ในวันนี้นั่นเทียว ทตฺวา ถวายแล้ว ภิกฺขํ ซึ่งภิกษา เถรสฺส แก่พระเถระ อชฺชเอว ในวันนี้นั่นเทียว กาลกโต เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว โหติ ย่อมเป็น อชฺชเอว ในวัน นี้นั่นเทียว (โส โจรฆาตกปุริโส) อ. บุรุษผู้ฆ่าซึ่งโจรนั้น นิพฺพตฺโต

บังเกิดแล้ว กหํ นุ โข ฐาเน ณ ที่ไหนหนอแล อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าวชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว อาห ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. โส ปุริโส อ. บุรุษนั้น นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว ตุสิตปุเร ในบุรีชื่อว่าดุสิต อิติ ดังนี้ ฯ (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. (ปุจฺฉึสุ) ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. วเทถ ย่อมตรัส กึ วจนํ ซึ่งคำอะไร (โส ปุริโส) อ. บุรุษนั้น ฆาเตตฺวา ฆ่าแล้ว มนุสฺเส ซึ่งมนุษย์ ท. เอตฺตเก ผู้มีประมาณเท่านี้ เอตฺตกํ กาลํ สิ้นกาลอันมีประมาณเท่านี้ นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว ตุสิตวิมาน ในวิมานชื่อว่าดุสิตหรือ อิติ ดังนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ (เอวํ) อ. อย่างนั้น กลฺยาณมิตฺโต อ. มิตรผู้ดีงาม มหนฺโต ผู้ใหญ่ เตน ปุริเสน อันบุรุษนั้น ลทฺโธ ได้แล้ว โส ปุริโส อ. บุรุษนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ธมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา สารีปุตฺตสฺส ของภิกษุ

ชื่อว่าสารีบุตร อนุโลมญาณํ ยังญาณโดยอนุโลม นิพฺพตฺเตตฺวา ให้บังเกิดแล้ว จุโต เคลื่อนแล้ว อิโต อตฺตภาวโต จากอัตภาพนี้ นิพฺพตฺโต บังเกิดแล้ว ตุสิตวิมาเน ในวิมานชื่อว่าดุสิต อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

โจรฆาตโก ปุริโส อ. บุรุษผู้ฆ่าซึ่งโจร นคเร ใน
เมือง สุณิตฺวาน ฟังแล้ว สุภาสิตํ วจนํ ซึ่งคำอัน
เป็นสุภาษิต ลทฺธาน ได้แล้ว อนุโลมขนฺตึ ซึ่ง
ขันติโดยอนุโลม ติทิวงฺคโต ไปแล้วสู่ภพชั้น
ไตรทิพ โมทติ ย่อมบันเทิง อิติ ดังนี้ ฯ

(ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนุโมทนกถา นาม ชื่อ อ. วาจาเป็นเครื่องกล่าว เป็นเครื่องอนุโมทนา พลวา เป็นธรรมชาติมีกำลัง (โหติ) ย่อมเป็น น หา มิได้ อกุสลกมฺมํ อ. กรรมอันเป็นอกุศล เตน ปุริเสน กตํ อันบุรุษนั้นกระทำแล้ว มหนฺตํ เป็นกรรมใหญ่ (โหติ) ย่อมเป็น (โส ปุริโส) อ. บุรุษนั้น วิเสสํ ยังคุณวิเศษ นิพฺพตฺเตสิ ให้บังเกิดแล้ว ตตฺตเกน การเณน เพราะเหตุอันมีประมาณเท่านั้น กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. มา คณฺหถ จงอย่าถือเอา ปมาณํ ซึ่งประมาณว่า อปฺปํ วา น้อยหรือ พหุํ วา หรือว่ามาก อิติ ดังนี้ มยา เทสิตธมฺมสฺส แห่งธรรมอันเราแสดงแล้ว หิ เพราะว่า เอกวาจาปิ แม้ อ. วาจา

คำหนึ่ง อตฺถนิสฺสิตา อันอาศัยแล้วซึ่งประโยชน์ เสยฺโยเอว เป็นวาจาประเสริฐกว่านั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

เจ หากว่า วาจา อ. วาจา ท. สหสฺสํปิ แม้อัน
มีพันเป็นประมาณ อนตฺถปทสญฺหิตา เป็น
วาจาประกอบแล้วด้วยบทอันมีประโยชน์หามิได้
(โหนฺติ) ย่อมเป็นไซร้ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล
สุตฺวา ฟังแล้ว ยํ อตฺถปทํ ซึ่งบทอันมีประโยชน์ใด
อุปสมฺมติ ย่อมเข้าไปสงบ (ตํ) อตฺถปทํ อ. บท
อันมีประโยชน์นั้น เอกํ บทหนึ่ง เสยฺโย เป็นบท
ประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทํ) อ. บทว่า สหสฺสมปิ อิติ ดังนี้ ปริจฺเฉทวจนํ เป็นคำอันเป็นเครื่องกำหนด (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า เจปิ แม้หากว่า วาจา อ. วาจา ท. ปริจฺฉินฺนา อันบัณฑิตกำหนดแล้ว สหสฺเสน ด้วยพัน เอวํ อย่างนี้ อิติ คือ เอกํ สหสฺสํ อ. พันหนึ่ง เทฺว สหสฺสานิ อ. พัน ท. ๒ โหนฺติ ย่อมเป็นไซร้ จ ก็ ตา วาจา อ. วาจา ท.เหล่านั้น อนตฺถปทสญฺหิตา เป็นวาจาประกอบแล้วด้วยประโยชน์หามิได้ คือว่า สญฺหิตา เป็นวาจาประกอบแล้ว ปเทหิ ด้วยบท ท. อนตฺถเกหิ อันมีประโยชน์หามิได้ ปกาสเกหิ อันประกาศ อากาสวณฺณปพฺพตวณฺณวนวณฺณาทีนิ วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. มีการ

พรรณนาซึ่งอากาศ และการพรรณนาซึ่งภูเขา และการพรรณนาซึ่งป่า เป็นต้น อนิพฺพานทีปเกหิ อันแสดงซึ่งพระนิพพานหามิได้ (วาจา) อ. วาจา ท. พหุกา เป็นวาจามาก โหนฺติ ย่อมเป็น ยาว เพียงใด ปาปิกาเอว เป็นวาจาลามกนั่นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ตาว เพียงนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปน ส่วนว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล สุตฺวา ฟังแล้ว อตฺถปทํ ซึ่งบทอันมีประโยชน์ เอกํปิ แม้บทหนึ่ง เอวรูปํ อันมีรูปอย่างนี้ว่า อยํ ธมฺโม อ. ธรรมนี้ กาโย เป็นกาย (โหติ) ย่อมเป็น อยํ ธมฺมชาติ อ. ธรรมชาตินี้ สติ เป็นสติ กายคตา อันไปแล้วในกาย (โหติ) ย่อมเป็น วิชฺชา อ. วิชชา ท. ติสฺโส ๓ (มยา) อันเรา อนุปฺปตฺตา ตามบรรลุแล้ว สาสนํ อ. คำสั่งสอน พุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้า ท. (มยา) อันเรา กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ ยํ ใด วูปสมติ ย่อมเข้าไปสงบวิเศษ วูปสเมน ด้วยการเข้าไปสงบวิเศษ ราคาทีนํ กิเลสานํ แห่งกิเลส ท. มีราคะเป็นต้น ตํ ปทํ อ. บทนั้น อตฺถสาธกํ อันยังประโยชน์ให้สำเร็จ นิพฺพานปฺปฏิสํยุตฺตํ อันประกอบพร้อมเฉพาะแล้วด้วยพระนิพพาน ขนฺธธาตุอายตนอินฺทฺริยพลโพชฺฌงฺค-สติปฏฺฐานปริทีปกํ อันแสดงซึ่งขันธ์ และธาตุ และอายตนะ และอินทรีย์ และพละ และโพชฌงค์ และสติปัฏฐาน เอกํปิ แม้บทเดียว เสยฺโยเอว เป็นบทประเสริฐกว่านั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (ปทฑฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เอกํ อตฺถปทํ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระทารุจีริยเถระ

๒๓. ๙๔/๑๕ ตั้งแต่ ตสฺส พฺรหฺมุโน เอตทโหสิ อยํ มยา เป็นต้นไป.

เอตํ ปริวิตกฺกนํ อ. ปริวิตกนี้ว่า อยํ ปุริโส อ. บุรุษนี้ พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว นิสฺเสณึ ซึ่งบันได สทฺธึ กับ มยา ด้วยเรา อภิรุหิตฺวา ขึ้นไปเฉพาะแล้ว ปพฺพตํ สู่ภูเขา อกาสิ ได้กระทำแล้ว สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม อิทานิ ในกาลนี้ (อยํ ปุริโส) อ. บุรุษนี้ คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ลทฺธึ ซึ่งลัทธิ อิมํ นี้ จรนฺโต ประพฤติอยู่ วินสฺเสยฺย พึงฉิบหาย อหํ อ. เรา นํ ปุริสํ ยังบุรุษนั้น สํเวเชสฺสามิ จักให้สังเวช อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้มีแล้ว ตสฺส พฺรหฺมุโน แก่พรหมนั้น ฯ อถ ครั้งนั้น (โส พฺรหฺมา) อ. พรหมนั้น อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว นํ ทารุจีริยํ ซึ่งนายทารุจีริยะนั้น อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า พาหิย ดูก่อนพาหิยะ ตฺวํ อ. ท่าน อรหา เป็นพระอรหันต์ (อสิ) ย่อมเป็น นเอว โข หามิได้นั่นเทียวแล สมาปนฺโน เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว อรหตฺตมคฺคํ ซึ่งอรหัตมรรค (อสิ) ย่อมเป็น นอปิ แม้หามิได้ ตฺวํ อ. ท่าน อรหา วา เป็นพระอรหันต์หรือ อรหตฺตมคฺคํ สมาปนฺโน วา หรือว่า เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว ซึ่งอรหัตมรรค (อสิ) ย่อมเป็น ยาย ปฏิปทาย ด้วย

ปฏิปทาใด สาปิ ปฏิปทา อ. ปฏิปทาแม้นั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี เต แก่ท่าน อิติ ดังนี้ ฯ

พาหิโย อ. นายพาหิยะ โอโลเกตฺวา แลดูแล้ว มหาพฺรหฺมานํ ซึ่งมหาพรหม อากาเส ฐตฺวา กเถนฺตํ ผู้ยืนกล่าวอยู่ ในอากาศ จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อโห โอ กมฺมํ อ. กรรม ภาริยํ อันหนัก (มยา) อันเรา กตํ กระทำแล้ว อหํ อ. เรา จินฺเตสึ คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา อรหา เป็นพระอรหันต์ อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ จ ก็ อยํ พฺรหฺมา อ. พรหมนี้ วทติ ย่อมกล่าวว่า ตฺวํ อ. ท่าน อรหา เป็นพระอรหันต์ (อสิ) ย่อมเป็น น หามิได้ สมาปนฺโน เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว อรหตฺตมคฺคํ ซึ่งอรหัตมรรค (อสิ) ย่อมเป็น นอปิ แม้หามิได้ อิติ ดังนี้ มํ กะเรา อรหา อ. พระ-อรหันต์ อญฺโญ อื่น อตฺถิ นุ โข มีอยู่หรือหนอแล โลเก ในโลก อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น (พาหิโย) อ. นายพาหิยะ ปุจฺฉิ ถามแล้ว นํ พฺรหฺมานํ ซึ่งพรหมนั้นว่า เทวเต แน่ะเทวดา อรหา วา อ. พระ-อรหันต์หรือ อรหตฺตมคฺคํ สมาปนฺโน ปุคฺคโล วา หรือว่า อ. บุคคล ผู้ถึงพร้อมแล้ว ซึ่งอรหัตมรรค อตฺถิ นุ โข มีอยู่หรือหนอแล โลเก ในโลก เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น เทวดา อ. เทวดา อาจิกฺขิ บอกแล้ว อสฺส พาหิยสฺส แก่นายพาหิยะนั้นว่า พาหิย ดูก่อนพาหิยะ นครํ อ. เมือง สาวตฺถี นาม ชื่อว่าสาวัตถี อตฺถิ มีอยู่ ชนปเทสุ ในชนบท ท. อุตฺตเรสุ อันมีในทิศอุดร โส ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น อรหํ ผู้เป็นพระ-

อรหันต์ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ผู้ตรัสรู้เองแล้วโดยชอบ วิหรติ เสด็จประทับอยู่ ตตฺถ นคเร ในพระนครนั้น เอตรหิ ในกาลบัดนี้ พาหิย ดูก่อนพาหิยะ หิ ก็ โส ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น อรหา (โหติ) จเอว ทรงเป็นพระอรหันต์ ย่อมเป็นด้วยนั่นเทียว อรหตฺตาย ธมฺมํ เทเสติ จ ย่อมทรงแสดง ซึ่งธรรม เพื่อความเป็นแห่งพระอรหันต์ด้วย อิติ ดังนี้ ฯ

พาหิโย อ. นายพาหิยะ สุตฺวา ฟังแล้ว กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เทวตาย ของเทวดา รตฺติภาเค ในส่วนแห่งราตรี สํวิคฺคมานโส ผู้มีฉันทะอันมีในใจอันสังเวชแล้ว นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว สุปฺปารกา 'จากท่าเรือชื่อว่าสุปปารกะ ตํขณํเอว ในขณะนั้นนั่นเทียว อคมาสิ ได้ไปแล้ว สาวตฺถึ สู่เมืองสาวัตถี เอกรตฺติวาเสน ด้วยการพักอยู่สิ้นราตรีหนึ่ง ฯ (โส พาหิโย) อ. นายพาหิยะนั้น อคมาสิ ได้ไปแล้ว มคฺคํ สิ้นหนทาง วีสโยชนสติกํ อันประกอบด้วยร้อยแห่งโยชน์ ๒๐ สพฺพํ ทั้งปวง เอกรตฺติวาเสนเอว ด้วยการอยู่พักสิ้นราตรีหนึ่งนั่นเทียว จ ปน ก็แล (โส พาหิโย) อ. นายพาหิยะนั้น คจฺฉนฺโต เมื่อไป คโต ไปแล้ว เทวตานุภาเวน ด้วยอานุภาพของเทวดา ฯ (เกจิ อาจริยา) อ. อาจารย์ ท. บางพวก วทนฺติเอว ย่อมกล่าวว่า (โส พาหิโย) อ. นายพาหิยะนั้น (คโต) ไปแล้ว พุทฺธานุภาเวน ด้วยอานุภาพของพระพุทธเจ้า อิติปิ ดังนี้บ้างนั่นเทียว ฯ

ปน ก็ ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ปวิฏฺโฐ เป็นผู้เสด็จเข้าไปแล้ว สาวตฺถึ สู่เมืองสาวัตถี ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต

โหติ ย่อมเป็น ฯ โส พาหิโย อ. นายพาหิยะนั้น ปุจฺฉิ เรียนถามแล้ว ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. สมฺพหุเล ผู้มาพร้อม ภุตฺตปาตราเส ผู้มีอาหารอันบุคคลพึงกินแต่เช้าอันฉันแล้ว จงฺกมนฺเต ผู้จงกรมอยู่ อพฺโภกาเส ในที่แจ้ง วิโมจนตฺถาย เพื่อต้องการแก่อันเปลื้อง กายาลสิยํ ซึ่งความคร้านแห่งกาย ว่า สตฺถา อ. พระศาสดา (วสติ) ย่อมประทับอยู่ กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. วตฺวา กล่าวแล้วว่า (สตฺถา) อ. พระศาสดา ปวิฏฺโฐ เสด็จเข้าไปแล้ว สาวตฺถึ สู่เมืองสาวัตถี ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต อิติ ดังนี้ ปุจฺฉึสุ ถามแล้ว ตํ พาหิยํ ซึ่งนายพาหิยะนั้นว่า ปน ก็ ตฺวํ อ. ท่าน อาคโต เป็นผู้มาแล้ว กุโต ฐานโต จากที่ไหน อสิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระกุณฑลเกสีเถรี

๒๔. ๑๐๐/๒๐ ตั้งแต่ สา ตสฺส ปพฺพตสฺส มตฺถเก ฐตฺวา เป็นต้นไป.

สา กุณฺฑลเกสี อ. นางกุณฑลเกสีนั้น ฐตฺวา ยืนอยู่แล้ว มตฺถเก บนยอด ปพฺพตสฺส แห่งภูเขา ตสฺส นั้น อาห กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย ตฺวํ อ. ท่าน กโรหิ จงกระทำ พลิกมฺมํ ซึ่งพลีกรรม เต ของท่านเถิด อิติ ดังนี้ ฯ โส โจโร อ. โจรนั้น ตุณฺหี เป็นผู้นิ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ (โส โจโร) อ. โจรนั้น (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า สามิ ข้าแต่นาย ตฺวํ อ. ท่าน ตุณฺหีภูโต เป็นผู้เป็นคนนิ่งเป็นแล้ว อสิ ย่อมเป็น กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ตาย กุณฺฑลเกสิยา อัน นางกุณฑลเกสีนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว ปุน อีก อาห กล่าวแล้วว่า อตฺโถ อ. ความต้องการ พลิกมฺเมน ด้วยพลีกรรม น (โหติ) ย่อม ไม่มี มยฺหํ แก่ฉัน ปน แต่ว่า อหํ อ. ฉัน วญฺเจตฺวา ลวงแล้ว อาทาย พาเอาแล้ว ตํ ซึ่งเธอ อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ตํ กุณฺฑลเกสึ กะนากุณฑลเกสินั้น ฯ (กุณฺฑลเกสี) อ. นาง กุณฑลเกสี (อาห) กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย ตฺวํ อ. ท่าน (วญฺเจตฺวา) ลวงแล้ว (อาทาย) พาเอาแล้ว (มํ) ซึ่งดิฉัน (อาคโต) เป็นผู้มาแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น กึการณา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ

โจโร อ. โจร (อาห) กล่าวแล้วว่า (อหํ) อ. ฉัน (วญฺเจตฺวา) ลวงแล้ว (อาทาย) พาเอาแล้ว (ตํ) ซึ่งเธอ (อาคโต) เป็นผู้มาแล้ว ตํ มาเรตฺวา ตว อาภรณานิ คเหตฺวา ปลายนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อันยังเธอให้ตายแล้ว ถือเอาแล้ว ซึ่งเครื่องอาภรณ์ ท. ของเธอ หนีไป (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ สา กุณฺฑลเกสี อ. นางกุณฑลเกสีนั้น มรณภยตชฺชิตา ผู้อันความกลัวแต่ความตายคุกคามแล้ว อาห กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย อหํ (ตว สนฺตกา โหมิ) จ อ. นางกุณฑลเกสีนั้นมีอยู่ ของท่าน ย่อมเป็นด้วย อาภร ณานิ เม ตว สนฺตกานิเอว (โหนฺติ) จ อ. เครื่องอาภรณ์ ท. ของดิฉัน เป็นของมีอยู่ ของท่านนั่นเทียว ย่อมเป็นด้วย ตฺวํ อ. ท่าน วเทสิ กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ โส โจโร อ. โจรนั้น (กุณฺฑลเกสิยา) ปุนปฺปุนํ ยาจิยมาโนปิ ผู้แม้อันนางกุณฑลเกสีอ้อนวอนอยู่ บ่อย ๆ ว่า ตฺวํ อ. ท่าน มา กโรหิ จงอย่ากระทำ เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ฉัน มาเรมิเอว จะยังเธอให้ตายนั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ

(กุณฺฑลเกสี) อ. นางกุณฑลเกสี วตฺวา กล่าวแล้วว่า เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต มีอยู่ กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร มรเณน ด้วยความตาย มม แห่งดิฉัน เต แก่ท่าน ตฺวํ อ. ท่าน คเหตฺวา จงถือเอาแล้ว อิมานิ อาภรณานิ ซึ่งเครื่องอาภรณ์ ท. เหล่านี้ เทหิ จงให้ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต มยฺหํ แก่ดิฉันเถิด ตฺวํ อ. ท่าน ธาเรหิ จงทรงไว้ มํ ซึ่งดิฉันว่า อหํ อ. ดิฉัน มตา เป็นผู้ตายแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปฏฺฐาย จำเดิม อิโต กาลโต แต่กาลนี้ วา อีกอย่างหนึ่ง

อหํ อ. ดิฉัน ทาสี จักเป็นนางทาสี เต ของท่าน หุตฺวา เป็น กริสฺสามิ จักกระทำ หตฺถกมฺมํ ซึ่งหัตกรรม อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

สุวณฺณเกยูรา อ. สร้อยคออันเป็นวิการแห่งทอง ท.
อิเม เหล่านั้น สพฺเพ ทั้งปวง เวฬุริยามยา เป็นของ
สำเร็จแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ (โหนฺติ) ย่อมเป็น
ภทฺทนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตฺวํ อ. ท่าน สพฺพํ
อาภรณํ คณฺห จ จงถือเอา ซึ่งเครื่องอาภรณ์ทั้งปวง
ด้วย มมํ ทาสึ สาวย จ จงยังบุคคลให้สดับ ซึ่ง
ดิฉันว่าเป็นทาสีด้วย อิติ ดังนี้ ฯ

โจโร อ. โจร สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น วตฺวา กล่าวแล้วว่า เอวํ กมฺเม ครั้นเมื่อกรรมอย่างนี้ (มยา) อันฉัน กเต กระทำแล้ว ตฺวํ อ. เธอ คนฺตฺวา จักไปแล้ว อาจิกฺขิสฺสสิ จักบอก มาตาปิตูนํ แก่มารดาและบิดา ท. อหํ อ. ฉัน มาเรสฺสามิเอว จักยังเธอให้ตายนั่นเทียว ตฺวํ อ. เธอ มา ปริเทวิ อย่าร่ำไรแล้ว พาฬฺหํ อย่างหนัก อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

ตฺวํ อ. เธอ มา ปริเทวสิ อย่าร่ำไรแล้ว พาฬฺหํ
อย่างมั่น ตฺวํ อ. เธอ พนฺธาหิ จงผูก ภณฺฑกํ
ซึ่งห่อ ขิปฺปํ พลัน ชีวิตํ อ. ชีวิต ตุยฺหํ ของเธอ
น อตฺถิ ย่อมไม่มี อหํ อ. ฉัน คณฺหามิ จะถือเอา
ภณฺฑกํ ซึ่งห่อ สพฺพํ ทั้งปวง อิติ ดังนี้ ฯ

สา กุณฺฑลเกสี อ. นางกุณฑลเกสีนั้น จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อโห โอ อิทํ กมฺมํ อ. กรรมนี้ ภาริยํ เป็นกรรมหนัก (โหติ) ย่อมเป็๐ ปญฺญา นาม ชื่อ อ. ปัญญา (ธมฺมชาติยา) อันธรรมชาติ น กตา ไม่กระทำแล้ว ปจิตฺวา ขาทนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อันหุงต้มแล้ว เคี้ยวกิน อถโข ที่แท้ (สา ปญฺญา) อ. ปัญญานั้น (ธมฺมชาติยา) อันธรรมชาติ กตา กระทำแล้ว วิจารณตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อัน พิจารณา อหํ อ. เรา ชานิสฺสามี จักรู้ กตฺตพฺพํ กมฺมํ ซึ่งกรรมอันเรา พึงกระทำ อสฺส โจรสฺส แก่โรจนั้น อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น สา กุณฺฑลเกสี อ. นางกุณฑลเกสีนั้น อาห กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย ยทา ในกาลใด ตฺวํ อ. ท่าน (ราชปุริเสหิ) อันราชบุรุษ ท. คเหตฺวา จับแล้ว (สญฺญาย) ด้วยความหมายรู้ว่า โจโร เป็นโจร อิติ ดังนี้ นียสิ นำไปอยู่ ตทา ในกาลนั้น อหํ อ. ดิฉัน อาจิกฺขึ บอกแล้ว มาตาปิตูนํ แก่มารดาและบิดา ท. เต มาตาปิตโร อ. มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น วิสฺสชฺเชตฺวา สละวิเศษแล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ อานาเปตฺวา ยังบุคคลให้นำมาแล้ว ตํ ซึ่งท่าน กรึสุ กระทำแล้ว เคเห ในเรือน อหํ อ. ดิฉัน อุปการิกา เป็นผู้อุปการะ ตุยฺหํ แก่ท่าน (อมฺหิ) ย่อมเป็น ปฏฺฐาย จำเดิม ตโต กาลโต แต่กาลนั้น อชฺช ในวันนี้ ตฺวํ อ. ท่าน เทหิ จงให้ เม สุทิฏฺฐํ กตฺวา อตฺตานํ วนฺทิตุํ เพื่ออันกระทำ ให้เป็นผู้อันดิฉันเป็นด้วยดีแล้ว แล้วจึงไหว้ เม แก่ ดิฉันเถิด อิติ ดังนี้ นํ โจรํ กะโจรนั้น ฯ

โส โจโร อ. โจรนั้น วตฺวา กล่าวแล้วว่า ภทฺเท แน่ะนางผู้เจริญ สาธุ อ. ดีละ ตฺวํ อ. เธอ กตฺวา จงกระทำแล้ว สุทิฏฺฐํ ให้เป็นผู้อันตนเห็นด้วยดีแล้ว วนฺทาหิ จงไหว้เถิด อิติ ดังนี้ อฏฺฐาสิ ได้ยืนอยู่แล้ว ปพฺพตนฺเต ณ ที่สุดแห่งภูเขา ฯ อถ ครั้งนั้น สา กุณฺฑลเกสี อ. นางกุณฑลเกสีนั้น กตฺวา กระทำแล้ว ปทกฺขิณํ ซึ่งปทักษิณ ติกฺขตฺตุํ ๓ ครั้ง วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว นํ โจรํ ซึ่งโจรนั้น จตูสุ ฐาเนสุ ในฐานะ ท. ๔ (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย อิทํ ทสฺสนํ อ. การเห็นนี้ ปจฺฉิมทสฺสนํ เป็นการเห็นอันมีในเบื้องหลัง เม แห่งดิฉัน (โหติ) ย่อมเป็น อิทานิ ในกาลนี้ ตุยฺหํ มม ทสฺสนํ วา อ. การเห็น ซึ่งดิฉัน แห่งท่านหรือ มยฺหํ ตว ทสฺสนํ วา หรือว่า อ. การเห็น ซึ่งทาน แห่งดิฉัน นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ อาลิงฺคิตฺวา สวมกอดแล้ว ปุรโต จ ข้างหน้าด้วย ปจฺฉโต จ ข้างหลังด้วย ฐตฺวา ยืนอยู่แล้ว ปิฏฺฐิปสฺเส ที่ข้างแห่งหลัง คเหตฺวา จับแล้ว (โจรํ) ซึ่งโจร ปมตฺตํ หุตฺวา ปพฺพตนฺเต ฐิตํ ผู้เป็นคนประมาทแล้ว เป็น ยืนอยู่แล้ว ณ ที่สุดแห่งภูเขา ขนฺเธ ที่คอ เอเกน หตฺเถน ด้วยมือข้างหนึ่ง คเหตฺวา จับแล้ว ปิฏฺฐิกจฺฉาย ที่รักแร้ข้างหน้า เอเกน หตฺเถน ด้วยมือข้างหนึ่ง ขิปิ ผลักไปแล้ว ปพฺพตปปาเต ในเหวแห่งภูเขา ฯ โส โจโร อ. โจรนั้น ปฏิหโต กระทบแล้ว ปพฺพตกุจฺฉิยํ ที่ท้องแห่งภูเขา ขณฺฑาขณฺฑํ เป็นท่อนใหญ่และท่อนน้อย หุตฺวา เป็น ปติ ตกไปแล้ว ภูมิยํ บนภาคพื้น ฯ

เทวตา อ. เทวดา อธิวตฺถา ผู้อยู่ทับแล้ว โจรปปาตมตฺถเก บนยอดแห่งภูเขาเป็นที่ยังโจรให้ตกไป ทิสฺวา เห็นแล้ว กิริยํ ซึ่ง กิริยา

เตสํ ทฺวินฺนํปิ ชนานํ แห่งชน ท. แม้ ๒ เหล่านั้น ทตฺวา ให้แล้ว สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการ ตสฺสา อิตฺถิยา แก่หญิงนั้น อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

โส ปุริโส อ. บุรุษนั้น ปณฺฑิโต เป็นผู้ฉลาด ฐาเนสุ ในฐานะ ท. สพฺเพสุ ทั้งปวง โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ อิตฺถีปิ แม้ อ. หญิง วิจกฺขณา ผู้เห็นแจ้ง ปณฺฑิตา เป็นผู้ฉลาด โหติ ย่อมเป็น ตตฺถ ตตฺถ ฐาเนสุ ในฐานะ ท. เหล่านั้นเหล่านั้น อิติ ดังนี้ ฯ

๒๕. ๑๐๕/๗ ตั้งแต่ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมสฺสวนํ อ. การฟังซึ่งธรรม พหุํ มาก นตฺถิ ย่อมไม่มี กุณฺฑลเกสีเถริยา แก่พระเถรีชื่อว่ากุณฑลเกสี ปพฺพชิตกิจฺจํ อ. กิจแห่งบรรพชิต อสฺสา กุณฺฑลเกสีเถริยา ของพระเถรีชื่อว่ากุณฑลเกสีนั้น ปตฺตํ ถึงแล้ว มตฺถกํ ซึ่งที่สุด กิร ได้ยินว่า (สา กุณฺฑลเกสีเถรี) อ. พระเถรีชื่อว่ากุณฑลเกสีนั้น กตฺวา กระทำแล้ว มหาสงฺคามํ ซึ่งสงครามอันใหญ่ สทฺธึ กับ โจเรน ด้วยโจร เอเกน คนหนึ่ง ชินิตฺวา ชนะแล้ว อาคตา มาแล้ว อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็น

ผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย นุ อะไร หนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อ คำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าวชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. มา มินาถ จงอย่านับ มยา เทสิตธมฺมํ ซึ่งธรรมอันเรา แสดงแล้วว่า อปฺปํ วา อันน้อยหรือ พหุ วา หรือว่าอันมาก อิติ ดังนี้ ปทํ อ. บท อนตฺถํ อันไม่มีประโยชน์ สตํปิ แม้อันบัณฑิตกำหนดแล้ว ด้วยร้อย เสยฺโย เป็นบทประเสริฐกว่า โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ ปน ส่วนว่า เอกํปิ ธมฺมปทํ อ. บทแห่งธรรม แม้บทหนึ่ง เสยฺโย ว เป็น บทประเสริฐกว่าเทียว (โหติ) ย่อมเป็น จ อนึ่ง ชโย นาม ชื่อ อ. ความชนะ น โหติ ย่อมไม่มี ชินนฺตสส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคล ผู้ชนะอยู่ อวเสสโจเร ซึ่งโจรผู้เหลือลง ท. ปน แต่ว่า ชโย อ. ความชนะ โหติ ย่อมมี อชฺฌตฺติเก กิเลสโจเร ชินนฺตสฺส ปถคฺคลสฺส แก่บุคคล ผู้ชนะ อยู่ ซึ่งโจรคือกิเลส ท. อันเป็นไปในภายในนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏฺตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

จ ก็ โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ภาเส พึงกล่าว
คาถา ซึ่งคาถา ท. สตํ อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วย
ร้อย อนตฺถปทสญฺหิตา อันประกอบแล้วด้วย

ประโยชน์หามิได้ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล สุตฺวา ฟังแล้ว ยํ ธมฺมปทํ ซึ่งบทแห่งธรรมใด อุปสมฺมติ ย่อมเข้าไปสงบ (ตํ) ธมฺมปทํ อ. บทแห่งธรรมนั้น เอกํ บทเดียว เสยฺโย เป็นบทประเสริฐกว่า (ตโต ตสฺส ปุคฺคสฺส สตคาถากถนโต) กว่าการกล่าว ซึ่งคาถาอันบัณฑิตกำหนดแล้วร้อย แห่งบุคคล นั้นนั้น (โหติ) ย่อมเป็น โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ชิเน พึงชนะ มานุเส ซึ่งประชุมแห่งมนุษย์ ท. สหสฺสํ อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยพัน สหสฺเสน ด้วยพัน สงฺคาเม ในสงคราม (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น (อุตฺตโม นาม) ชื่อว่าเป็นผู้สูงสุด (สงฺคามชินตํ ชนานํ) แห่งชน ท. ผู้ชนะอยู่ใน สงคราม (โหติ) ย่อมเป็น (น) หามิได้ จ ส่วนว่า (โย ปุคฺคโล) อ. บุคคลใด เชยฺย พึงชนะ อตฺตานํ ซึ่งตน เอกํ ผู้เดียว โส เว ปุคฺคโล อ. บุคคล นั้นแล สงฺคามชุตฺตโม เป็นผู้สูงสุดแห่งบุคคล ผู้ชนะในสงคราม (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า จ ก็ โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ภาเสยฺย พึงกล่าว คาถา ซึ่งคาถา ท. สตปริจฺเฉทา อันกำหนดด้วยร้อย คือว่า พหู มาก อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า คาถา สตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สญฺหิตา อันประกอบแล้ว ปเทหิ ด้วยบท ท. อนตฺเกหิ อันมีประโยชน์หามิได้ อากาสวณฺณนาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งเรื่องมีการพรรณนาซึ่งอากาศเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อนตฺถปทสญฺหิตา อิติ ดังนี้ ฯ

(ปทํ) อ. บท ขนฺธาทิปฺปฏิสํยุตฺตํ อันประกอบพร้อมเฉพาะแล้วด้วยธรรมมีขันธ์เป็นต้น อตฺถสาธกํ อันเป็นเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ ธมฺมปทํ อิติ ชื่อว่าบทแห่งธรรม ฯ

ธมฺมปเทสุ ในบทแห่งธรรม ท. จตูสุ ๔ วุตฺเตสุ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า ปริพฺพาชกา ดูก่อนปริพาชกและปริพาชิกา ท. ธมฺมปทานิ อ. บทแห่งธรรม ท. จตฺตาริ ๔ อิมานิ เหล่านี้ จตฺตาริ ธมฺมปทานิ อ. บทแห่งธรรม ท. ๔ กตมานิ เหล่าไหน ปริพฺพาชกา ดูก่อนปริพาชกและปริพาชิกา ท. ธมฺมปทํ อ. บทแห่งธรรม อนภิชฺฌา คือความไม่เพ่งเล็ง ปริพฺพาชกา ดูก่อนปริพาชกและปริพาชิกา ท. ธมฺมปทํ อ. บทแห่งธรรม อพฺยาปาโท คือความไม่พยาบาท ปริพฺพาชกา ดูก่อนปริพาชกและปริพาชกา ท. ธมฺมปทํ อ. บทแห่งธรรม สมฺมาสติ คือความระลึกโดยชอบ ปริพฺพาชกา ดูก่อนปริพาชกและปริพาชิกา ท. ธมฺมปทํ อ. บทแห่งธรรม สมฺมาสมาธิ คือความตั้งมั่นโดยชอบ อิติ ดังนี้หนา ธมฺมปทํ อ. บทแห่งธรรม เอกํปิ แม้บทหนึ่ง เสยฺโย เป็นบทประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สงฺคามโยโธ อ. นักรบในสงคราม โย ใด คือว่า เอโก คนหนึ่ง ชิเนยฺย พึงชนะ มนุสฺเส ซึ่งมนุษย์ ท. สหสฺสํ อันกำหนดด้วยพัน คุณิตํ อันบุคคลคูณแล้ว สหสฺเสน ด้วยพัน สงฺคาเม ในสงคราม เอกสฺมึ ครั้งหนึ่ง คือว่า ชินิตฺวา ชนะแล้ว มนุสฺสสตสหสฺสานิ ซึ่งแสนแห่งมนุษย์ ท. ทส ๑๐ อาหเรยฺย พึงนำมา ชยํ ซึ่งความชนะ อยํปิ (โส) สงฺคามโยโธ อ. นับรบในสงครามนั้นแม้นี้ อุตฺตโม นาม ชื่อว่าเป็นผู้สูงสุด สงฺคามชินตํ ชนานํ แห่งชน ท. ผู้ชนะอยู่ในสงคราม โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า โย สหสฺสํ สหสฺเสน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ส่วนว่า โย โยโธ อ. นักรบใด สมฺมสนฺโต พิจารณาอยู่ อชฺฌตฺติกกมฺมฏฺฐานํ ซึ่งกรรมฐานอันเป็นไปในภายใน รตฺติฏฺฐานทิวาฏฺฐาเนสุ ในที่เป็นที่พักในกลางคืนและที่เป็นที่พักในกลางวัน ท. ชิเนยฺย พึงชนะ อตฺตานํ ซึ่งตน โลภาทิกฺกิเลสชเยน ด้วยการชนะซึ่งกิเลสมีความโลภเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า เอกญฺจ เชยฺยมตฺตานํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โส โยโธ อ. นักรบนั้น สงฺคามสีสโยโธ เป็นนักรบในประเทศแห่งสงคราม อุตฺตโม ผู้สูงสุด คือว่า ปวโร ผู้ประเสริฐ สงฺคามชินตํ ชนานํ แห่งชน ท. ผู้ชนะอยู่ในสงคราม (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ส เว สงฺคามชุตฺตโม อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องอนัตถปุจฉกพราหมณ์

๒๖. ๑๐๗/๔ ตั้งแต่ โส กิร พฺราหฺมโณ กุ นุ โข เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชานาติ ย่อมทรงทราบ อตฺถํเอว ซึ่งความเจริญนั่นเทียว กึ นุ โข หรือหนอแล อุทหุ หรือว่า (สมฺมาสมฺพุทฺโธ) อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ชานาติ) ย่อมทรงทราบ อนตฺถํปิ แม้ซึ่งเหตุมิใช่ความเจริญ อหํ อ. เรา ปุจฺฉิสฺสามิ จักทูลถาม นํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น อิติ ดังนี้ อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ปุจฺฉิ ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. ชานาถ มญฺเญ ชะรอยจะทรงทราบ อตฺถํเอว ซึ่งความเจริญ นั้นเทียว โน (ชานาถ มญฺเญ) ชะรอยจะไม่ทรงทราบ อนตฺถํ ซึ่งเหตุมิใช่ความเจริญ อิติ ดังนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ อหํ อ. เรา อตฺถํ ชานามิ จ ย่อมทราบ ซึ่งความเจริญด้วย อนตฺถํ (ชานามิ) จ ย่อมทราบ ซึ่งเหตุมิใช่ความเจริญด้วย อิติ ดังนี้ ฯ (พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ (อาห) กราบทูลแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. กเถถ จงตรัสบอก อนตฺถํ ซึ่งเหตุมิใช่ความเจริญ เม แก่ข้าพระองค์เถิด อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระ-คาถา อิมํ นี้ว่า

พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ ตฺวํ อ. ท่าน เสวสฺสุ
จงเสพ เอตํ ฉพฺพิธกมฺมํ ซึ่งกรรมอันมีอย่าง ๖ นี้
อุสฺสูรเสยฺยํ คือ ซึ่งการนอนอันมีพระอาทิตย์ขึ้น
ไปแล้ว อาลสฺยํ คือ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้
เกียจคร้าน จณฺฑิกฺกํ คือ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคล
ผู้ดุร้าย ทีฆโสตฺติยํ คือ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคล
ผู้หลับสิ้นกาลนาน อทฺธานคมนํ คือ ซึ่งการไปสู่
หนทางไกลยืดยาว เอกสฺส ปคฺคลสฺส แห่งบุคคล
คนเดียว ปรทารูปเสวนํ คือ ซึ่งการเข้าไปเสพ
ซึ่งทาระของบุรุษอื่น อนตฺถํ อ. เหตุมิใช่ความ
เจริญ ภวิสฺสติ จักมี เต แก่ท่าน อิติ ดังนี้
อสฺส พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์นั้น ฯ

พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งพระดำรัสนั้น อทาสิ ได้ทูลถวายแล้ว สาธุการํ ซึ่งอันสาธุการว่า คณาจริย ข้าแต่พระโคดมผู้เป็นอาจารย์แห่งคณะ คณเชฏฺฐก ผู้ทรงเจริญที่สุดในคณะ สาธุ อ. อีละ สาธุ อ. ดีละ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. เทียว อตฺถํ ชานาถ จ ย่อมทรงทราบซึ่งความเจริญด้วย อนตฺถํ (ชานาถ) จ ย่อมทรงทราบซึ่งเหตุมิใช่ความเจริญด้วย อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา)

อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ เอวํ อ. อย่างนั้น อตฺถานตฺถชานนโก นาม ปุคฺคโล อ. บุคคล ชื่อว่า ผู้รู้ซึ่งความเจริญและเหตุมิใช่ความเจริญ สทิโส ผู้เช่นกับ มยา ด้วยเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา อุปธาเรตฺวา ทรงใคร่คราญแล้ว อชฺฌาสยํ ซึ่งอัธยาศัย อสฺส พฺราหฺมณสฺส แห่งพราหมณ์นั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้วว่า พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ ตฺวํ อ. ท่าน ชีวสิ ย่อมเป็นอยู่ เกน กมฺเมน ด้วยกรรมอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ (อาห) กราบทูลแล้วว่า โคตม ข้าแต่พระโคดม โภ ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ (ชีวามิ) ย่อมเป็นอยู่ ชูตกมฺเมน ด้วยกรรมคือการเล่นซึ่งสะกา อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้วว่า ปน ก็ ชโย อ. ความชนะ โหติ ย่อมมี เต แก่ท่าน กึ หรือ (อุทาหุ) หรือว่า ปราชโย อ. ความแพ้ (โหติ) ย่อมมี (เต) แก่ท่าน อิติ ดังนี้ ฯ

(สตฺถา) อ. พระศาสดา (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ชโยปิ อ. ความชนะบ้าง ปราชโยปิ อ. ความแพ้บ้าง (โหติ) ย่อมมี (เม) แก่ข้าพระองค์ อิติ ดังนี้ (เตน พฺราหฺมเณน) อันพราหมณ์นั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ เอโส ชยปราชโย อ. ความชนะและความแพ้นั่น อปฺปมตฺตโก เป็นอาการมีประมาณน้อย (โหติ) ย่อมเป็น ชโย นาม ชื่อ อ. ความชนะ ปรํ ปุคฺคลํ ชินนฺตสฺส แห่งชนผู้ชนะอยู่ ซึ่งบุคคลอื่น เสยฺโย

เป็นอาการประเสริฐว่า (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ปน ส่วนว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ชินาติ ย่อมชนะ อตฺตานํ ซึ่งตน กิเลสชเยน ด้วยการชนะซึ่งกิเลส ชโย อ. ความชนะ ตสฺส ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคล นั้น เสยฺโย เป็นอาการประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น หิ เพราะว่า โกจิ อ. ใคร ๆ น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ ชยํ ซึ่งความชนะ ตํ นั้น ปราชยํ ให้เป็นความแพ้ อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดงซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

อตฺตา หเว อ. ตนแล ชิตํ อันบุคคลชนะแล้ว
เสยฺโย เป็นสภาพประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น
จ ส่วนว่า ปชา อ. หมู่สัตว์ อิตรา นอกนี้ ยา
ยํ นี้ใด (ชิตา) พึงเป็นหมู่อันบุคคลชนะแล้ว
(ภเวยฺย) พึงเป็น (ตํ ชิตํ) อ. ความชนะนั้น
(ตสฺสา ปชาย) แห่งหมู่สัตว์นั้น (เสยฺโย)
เป็นความชนะประเสริฐว่า (โหติ) ย่อมเป็น
(น) หามิได้ (หิ) เพราะว่า เทโว อ. เทพ
นเอว กยิรา พึงกระทำไม่ได้นั่นเทียว คนฺธพฺโพ
อ. คนธรรพ์ น กยิรา พึงกระทำไม่ได้ มาโร อ.
มาร สห พร้อม พฺรหฺมุนา ด้วยพรหม น กยิรา พึง
กระทำไม่ได้ ชิตํ ซึ่งความชนะ ชนฺตุโน แห่งสัตว์
เกิด อตฺตทนฺตสฺส ผู้มีตนอันฝึกแล้ว โปสสฺส ผู้

เป็นสัตว์ของเลี้ยง สญฺญตจาริโน ผู้มีความประพฤติ อันสำรวมแล้ว นิจฺจํ เป็นนิจ ตถารูปสฺส ผู้มีรูป อย่างนั้น อปชิตํ ให้เป็นความแพ้ อิติ ดังนี้ ฯ

(สทฺโท) อ. ศัพท์ว่า หเว อิติ ดังนี้ ตตฺถ คาถายํ ในพระคาถา นั้น นิปาโต เป็นนิบาต (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

(ปทํ) อ. บทว่า ชิตํ อิติ ดังนี้ ลิงฺควิปลฺลาโส เป็นลิงค-วิปัลลาศ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า อตฺตา อ. ตน ชิโต อันบุคคลชนะแล้ว กิเลสชเยน ด้วยการชนะซึ่งกิเลส อตฺตโน ของตน เสยฺโย เป็นสภาพ ประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปน ส่วนว่า ปชา อ. หมู่สัตว์ อวเสสา อันเหลือลง ยา อยํ นี้ใด ชิตา พึงเป็นผู้อันบุคคลชนะแล้ว ชูเตน วา ด้วยสะกาหรือ ธนหรเณน วา หรือว่า ด้วยการนำไปซึ่งทรัพย์ สงฺคาเม พลาภิภเวน วา หรือว่า ด้วยการครอบงำด้วยกำลัง ใน สงคราม ภเวยฺย พึงเป็น ตํ ปชํ ชินนฺเตน ปุคฺคเลน ยํ ชิตํ อ. อัน อันบุคคล ผู้ชนะอยู่ ซึ่งหมู่สัตว์นั้น ชนะแล้วใด ตํ ชิตํ อ. ความชนะ นั้น เสยฺโย เป็นความชนะประเสริฐวกว่า (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ยา จายํ อิตรา ปชา อิติ ดังนี้

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า ปน ก็ ตํเอว ชิตํ อ. ความชนะนั้น

นั่นเทียว เสยฺโย เป็นความชนะประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น อิทํ ชิตํ อ. ความชนะนี้ เสยฺโย เป็นความชนะประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า เทโว อ. เทพ นเอว กยิรา พึงกระทำไม่ได้นั่นเทียว คนฺธพฺโพ อ. คนธรรพ์ น กยิรา พึงกระทำไม่ได้ มาโร อ. มาร สห พร้อม พฺรหฺมุนา ด้วยพรหม น กยิรา พึงกระทำไม่ได้ ชิตํ ซึ่งความชนะ ขนฺตุโน แห่งสัตว์เกิด อตฺตทนฺตสฺส ผู้มีตนอันฝึกแล้ว โปสสฺส ผู้เป็นสัตว์ของเลี้ยง สญฺญตจาริโน ผู้มีความประพฤติอันสำรวมแล้ว นิจฺจํ เป็นนิจ ตถารูปสฺส ผู้มีรูปอย่างนั้น อปชิตํ ให้เป็นความแพ้ ยสฺมา เหตุใด (ตสฺมา) เพราะเหตุนั้น (ตํ ชิตํ) อ. ความชนะนั้น (เสยฺโย) เป็นความชนะประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น (อิตรํ ชิตํ) อ. ความชนะนอกนี้ (เสยฺโย) เป็นความชนะประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น (น) หามิได้ อิติ ดังนี้ ฯ

อิทํ อตฺถรูปํ อ. อรรถว่ารูปนี้ ว่า หิ ก็ โย อยํ ชนฺตุ อ. สัตว์เกิดนี้ใด โปโส ผู้เป็นสัตว์ของเลี้ยง อตฺตทนฺโต ผู้ชื่อว่ามีตนอันฝึกแล้ว (อตฺตโน) นิกฺกิเลสตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีกิเลสอันออกไปแล้ว เทโว วา อ. เทพหรือ คนฺธพฺโพ วา หรือว่า อ. คนธรรพ์ วา ปน ก็หรือว่า มาโร อ. มาร สห พร้อม พฺรหฺมุนา ด้วยพรหม อุฏฺฐหิตฺวา ลุกขึ้นแล้ว ฆเฏนฺโตปิ แม้สืบต่ออยู่ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา กริสฺสามิ จักกระทำ ชิตํ ซึ่งความชนะ อสฺส ชนฺตุโน แห่งสัตว์เกิดนั้น อปชิตํ ให้เป็นความแพ้ อหํ อ. เรา

กิเลเส ยังกิเลส ท. ปหีเน อันสัตว์เกิดละได้แล้ว มคฺคภาวนาย ด้วยการยังมรรคให้เจริญ อุปฺปาเทสฺสามิ จักให้เกิดขึ้น ปุน อีก อิติ ดังนี้ นเอว สกฺกุเณยฺย ไม่พึงอาจนั่นเทียว กาตุํ เพื่ออันกระทำ (ชิตํ) ซึ่งความชนะ ชนฺตุโน แห่งสัตว์เกิด ตสฺส นั้น อนงฺคณสฺส ผู้มีกิเลสเพียงดังว่าเนินหามิได้ สญฺญตจาริโน ผู้มีความประพฤติอันสำรวมแล้ว นิจฺจํ เป็นนิจ กายาทีหิ ทฺวาเรหิ ด้วยทวาร ท. มีกายเป็นต้น เอวรูปสฺส ผู้มีรูปอย่างนี้ สญฺญตสฺส ผู้สำรวมแล้ว กาย-สญฺญมาทีหิ สญฺญเมหิ ด้วยความสำรวม ท. มีความสำรวมด้วยกายเป็นต้น อิเมหิ เหล่านี้ อปชิตํ ให้เป็นควาามแพ้ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ปราชิโต ผู้แพ้แล้ว ธนาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. มีทรัพย์เป็นต้น ปกฺขนฺตโร เป็นฝักฝ่ายอื่น หุตฺวา เป็น ชินนฺโต ชนะอยู่ อิตเรน ปุคฺคเลน ชิตํ ปชํ ซึ่งหมู่สัตว์ อันบุคคลนอกนี้ชนะแล้ว ปุน อีก กเรยฺย พึงกระทำ อปชิตํ ให้เป็นผู้แพ้แล้ว ยถา ฉันใด เอวํ ฉันนั้น ยสฺมา เหตุใด (ตสฺมา) เพราะเหตุนั้น (ตํ ชิตํ) อ. ความชนะนั้น (เสยฺโย) เป็นความชนะประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น (อิทํ ชิตํ) อ. ความชนะนี้ (เสยฺโย) เป็นความชนะประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น (น) หามิได้ อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นอรรถรูป อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

เรื่องอายุวัฑฒนกุมาร

๒๗. ๑๑๓/๑๘ ตั้งแต่ อถ นํ กสฺมา ปน ภนฺเต อมฺเห เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น (โส พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์นั้น อาห กล่าวแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. วตฺวา กล่าวแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ทีฆายุกา จงเป็นผู้มีอายุยืนยาว โหถ จงเป็นเถิด อิติ ดังนี้ อมฺเห กะข้าพเจ้า ท. วนฺทิเต ผู้ไหว้แล้ว น วเทถ ย่อมไม่กล่าว กิญฺจิ วจนํ ซึ่งคำอะไร ๆ วนฺทนกาเล ในกาลอันเป็นที่ไหว้ อิมสฺส ทารกสฺส แห่งเด็กนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ นํ สหายกพฺราหฺมนํ กะพราหมณ์ผู้เป็นสหายนั้น ฯ (สหายกพฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ผู้เป็นสหาย (อาห) กล่าวแล้วว่า พฺราหฺมณ แน่ะพราหมณ์ อนฺตราโย อ. อันตราย เอโก อย่างหนึ่ง อตฺถิ มีอยู่ อิมสฺส ทารกสฺส แก่เด็กนี้ อิติ ดังนี้ ฯ (พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ (อาห) กล่าวแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อยํ ทารโก) อ. เด็กนี้ ชีวิสฺสติ จักเป็นอยู่ กิตฺตกํ กาลํ สิ้นกาลอันมีประมาณเท่าไร อิติ ดังนี้ ฯ (สหายกพฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ผู้เป็นสหาย (อาห) กล่าวแล้วว่า พฺราหฺมณ แน่ะพราหมณ์ (อยํ ทารโก) อ. เด็กนี้ (ชีวิสฺสติ) จักเป็นอยู่ สตฺตาหํ สิ้นวัน ๗ อิติ ดังนี้ ฯ

(พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ (อาห) กล่าวแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปฏิพาหนการณํ อ. เหตุอันเป็นเครื่องห้าม อตฺถิ มีอยู่หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (สหายกพฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ผู้เป็นสหาย

(อาห) กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า น ชานามิ ย่อมไม่ทราบ ปฏิพาหนการณํ ซึ่งเหตุอันเป็นเครื่องห้าม อิติ ดังนี้ ฯ (พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ (ปุจฺฉิ) ถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ โก อ. ใคร ชาเนยฺย พึงทราบ อิติ ดังนี้ ฯ (สหายกพฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ผู้เป็นสหาย (อาห) กล่าวแล้วว่า สมโณ อ. พระสมณะ โคตโม ผู้โคดม (ชาเนยฺย) พึงทราบ ตฺวํ อ. ท่าน คนฺตฺวา จงไป แล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ตสฺส สมณสฺส โคตมสฺส ของพระสมณะผู้โคดมนั้น ปุจฺฉาหิ จงถามเถิด อิติ ดังนี้ ฯ (พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ (อาห) กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า คจฺฉนฺโต เมื่อไป ตตฺถ ฐาเน ใน ที่นั้น ภายามิ ย่อมกลัว ตปปริหานิโต แต่อันเสื่อมรอบแห่งตบะ อิติ ดังนี้ ฯ (สหายกพฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ผู้เป็นสหาย (อาห) กล่าวแล้วว่า สเจ ถ้าว่า ปุตฺตสิเนโห อ. ความสิเนหาในบุตร อตฺถิ มีอยู่ เต แก่ท่านไซร้ ตฺวํ อ. ท่าน อจินฺตยิตฺวา ไม่คิดแล้ว ตปปริหานึ ซึ่งความเสื่อมรอบแห่งตบะ คนฺตฺวา จงไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ตสฺส สมณสฺส โคตมสฺส ของพระสมณะผู้โคดมนั้น ปุจฺฉาหิ จงทูลถามเถิด อิติ ดังนี้ ฯ โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา วนฺทิ ถวายบังคมแล้ว สยํ เอง ตาว ก่อน ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน ทีฆายุโก จงเป็นผู้มีอายุยืนยาว โหหิ จงเป็นเถิด อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ตสฺสา ปชาปติยา แก่ปชาบดีนั้น

วนฺทนกาเลปิ แม้ในกาลอันเป็นที่ไหว้ ปชาปติยา แห่งปชาบดี ตุณฺหี เป็นผู้ทรงนิ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ปุตฺตสฺส วนฺทาปนกาเล ในกาลอันเป็นที่ยังบุตรให้ไหว้ ฯ โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ปุริมนเยนเอว โดยนัยอันมีในก่อนนั่นเทียว ฯ สตฺถาปิ แม้ อ. พระศาสดา พฺยากาสิ ได้ทรงกระทำให้แจ้งแล้ว ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว อสฺส พฺราหฺมณสฺส แก่พรหมณ์นั้น ฯ กิร ได้ยินว่า โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น อปฺปฏิวิชฺฌิตฺวา ไม่แทงตลอดแล้ว สพฺพญฺญุตญฺญาณํ ซึ่งพระสัพ-พัญญุตญาณ สํสนฺเทสิ เทียบเคียงแล้ว มนฺตํ ซึ่งมนต์ อตฺตโน ของตน สพฺพญฺญุตญฺญาเณน ด้วยพระสัพพัญญุตญาน ปน แต่ว่า (โส) พฺราหฺโณ) อ. พราหมณ์นั้น น ชานาติ ย่อมไม่รู้ ปฏิพาหนุปายํ ซึ่งอุบายอันเป็นเครื่องป้องกัน ฯ

พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดาว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ ปฏิพาหนุปาโย อ. อุบายอันเป็นเครื่องป้องกัน อตฺถิ มีอยู่หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ (ปฏิพาหนุปาโย) อ. อุบายอันเป็นเครื่องป้องกัน ภเวยฺย พึงมี อิติ ดังนี้ ฯ (พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า (ปฏิพาหนุปาโย) อ. อุบายอันเป็นเครื่องป้องกัน ภเวยฺย พึงมี กึ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า สเจ ถ้าว่า ตฺวํ อ. ท่าน สกฺกุณยฺยาสิ พึงอาจ อตฺตโน เคหทฺวาเร

มณฺฑปํ กตฺวา ตสฺส มณฺฑปสฺส มชฺเฌ ปีฐกํ กาเรตฺวา ตํ ปีฐกํ ปริกฺขิปนฺโต อฏฺฐ วา โสฬส วา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา เตสํ อาสเนสุ มม สาวเก นิสีทาเปตฺวา สตฺตาหํ นิรนฺตรํ ปริตฺตํ (มม สาวเก) กาเรตุํ เพื่ออันกระทำแล้ว ซึ่งมณฑป ใกล้ประตูแห่งเรือน ของตน ยังบุคคลให้กระทำแล้ว ซึ่งตั่งน้อย ในท่ามกลาง แห่งมณฑป นั้น ปูลาดแล้ว ซึ่งที่เป็นที่นั่ง ท. แปดหรือ หรือว่าสิบหก แวดล้อม อยู่ ซึ่งตั่งน้อยนั้น ยังสาวก ท. ของเรา ให้นั่งแล้ว เหนือที่เป็นที่นั่ง ท. เหล่านั้น ยังสาวก ท. ของเรา ให้กระทำ ซึ่งพระปริตร ตลอด วัน ๗ มีระหว่างออกแล้วไซร้ อนฺตราโย อ. อันตราย อสฺส ปุตฺตสฺส ของบุตรนั้น วินสฺเสยฺย พึงพินาศ เอวํ ปฏิพาหนุปาเยน ด้วยอุบาย อันเป็นเครื่องป้องกัน อย่างนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(พฺราหฺมโณ) อ. พราหมณ์ (อาห) กราบทูลแล้วว่า โคตม ข้าแต่พระโคดม โภ ผู้เจริญ มณฺฑปาทีนิ กิจฺจานิ อ. กิจ ท. มี มณฑปเป็นต้น มยา อันข้าพระองค์ สกฺกา อาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ ปน แต่ว่า อหํ อ. ข้าพระองค์ ลจฺฉามิ จักได้ สาวเก ซึ่งสาวก ท. ตุมฺหากํ ของพระองค์ ท. กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า เอตฺตเก กิจฺเจ ครั้นเมื่อกิจ อันมีประมาณเท่านี้ ตยา อันท่าน กเต กระทำแล้ว อหํ อ. เรา ปหิณิสฺสามิ จักส่งไป สาวเก ซึ่งสาวก ท. มม ของเรา อิติ ดังนี้ ฯ (พฺราหฺมโณ) อ. พราหมร์ โส นั้น (สมฺปฏิจฺฉิตฺวา) ทูลรับพร้อม แล้วว่า โคตม ข้าแต่พระโคดม โภ ผู้เจริญ สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ ฯ

ตํ กิจฺจํ ยังกิจนั้น สพฺพํ ทั้งปวง นิฏฺฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว
้เคหทฺวาเร ใกล้ประตูแห่งเรือน อตฺตโน ของตน อคมาสิ ได้ไปแล้ว
สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา ฯ

๒๘. ๑๑๕/๑๘ ตั้งแต่ อเถกทิวสํ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าวว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ปสฺสถ จงดูเถิด กิร ได้ยินว่า อายุวฑฺฒนกุมาเรน สตฺตเม ทิวเส มริตพฺพํ อ. อันอายุวัฑฒนกุมารพึงตาย ในวันที่ ๗ อภวิสฺส จักได้มีแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ โส อายุวฑฺฒนกุมาโร อ. อายุวัฑฒนกุมารนั้น (วีสวสฺสสตฏฺฐายี) เป็นผู้มีปกติดำรงอยู่ตลอดร้อยแห่งปี ๒๐ (หุตฺวา) เป็น ปญฺจหิ อุปาสกสเตหิ ปริวุโต ผู้อันร้อยแห่งอุบาสก ท. ๕ แวดล้อมแล้ว วิจรติ เที่ยวไปอยู่ อายุวฑฺฒนกุมาโร อ. เหตุอันเป็นเครื่องเจริญแห่งอายุ อิเมสํ สตฺตานํ ของสัตว์ ท. เหล่านี้ อตฺถิ มญฺเญ ชะรอยจะมีอยู่ อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ ฯ (วจเน)

ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าวชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ (อิติ) ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้ว ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อายุวฑฺฒนํเอว อ. เหตุเป็นเครื่อง เจริญแห่งอายุนั่นเทียว (โหติ) ย่อมมี เกวลํ อย่างเดียว น หามิได้ ปน ก็ อิเม สตฺต อ. สัตว์ ท. เหล่านี้ วนฺทนตา ไหว้อยู่ คุณวนฺโต ชเน ซึ่งจน ท. ผู้มีคุณ วฑฺฒนฺติ ย่อมเจริญ จตูหิ การเณหิ ด้วยเหตุ ท. ๔ มุจฺจนฺติ ย่อมพ้น ปริสฺสยโต จากอันตรายเป็นเครื่องนอนรอบ ติฏฺฐนฺติ ย่อมดำรงอยู่ ยาวตายุกํเอว กำหนดเพียงใดแห่งอายุนั่นเทียว อิติ ดังนี อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธึ แสดงซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ธมฺมา อ. ธรรม ท. จตฺตาโร ๔ อายุ คือ อ. อายุ
วณฺโณ คือ อ. วรรณะ สุขํ คือ อ. สุขะ พลํ คือ
อ. พละ วฑฺฒนฺติ ย่อมเจริญ (ปุคฺคลสฺส) แก่
บุคคล อภิวาทนสีลิสฺส ผู้ไหว้โดยปกติ วุฑฺฒา-
ปจายิโน ผู้มีปกติอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญแล้ว
นิจฺจํ เป็นนิจ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า วนฺทนสีลิสฺส ผู้ไหว้โดยปกติ คือว่า ปสุตสฺส ผู้ขวนขวายแล้ว วนฺทนกิจฺจํ ซึ่งกิจคืออันไหว้ อภิณฺหํ เนือง ๆ อิติ

ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อภิวาทนสีลิสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า คิหิสฺส ตทหุปพฺพชิเต ทหรสามเณเรปิ อปจายมานสฺส วา อภิวาทเนน นิจฺจํ ปูเชนฺตสฺส วา แก่คฤหัสถ์ผู้อ่อนน้อมอยู่หรือ หรือว่าผู้บูชาอยู่ ด้วยการกราบไหว้เป็นนิจ แม้ในภิกษุหนุ่มและสามเณร ผู้บวชแล้วในวันนั้น วา ปน ก็หรือว่า ปพฺพชิตสฺส แก่บรรพชิต อปจายมานสฺส วา ผู้อ่อนน้อมอยู่หรือ อภิวาทเนน นิจฺจํ ปูเชนฺตสฺส วา หรือว่าผู้บูชาอยู่ ด้วยการไหว้เป็นนิจ วุฑฺฒตเร ปุคฺคเล ในบุคคลผู้เจริญแล้วกว่า ปพฺพชฺชาย วา โดยอันบรรพชาหรือ อุปสมฺปทาย วา หรือว่าโดยอันอุปสมบท คุณ-วุฑฺเฒ ปุคฺคเล ในบุคคลผู้เจริญแล้วด้วยคุณ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า วุฑฺฒาปจายิโน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อายุมฺหิ ครั้นเมื่ออายุ วฑฺฒมาเน เจริญอยู่ อายุ อ. อายุ วฑฺฒติ ย่อมเจริญ ยตฺตกํ กาลํ สิ้นกาลอันมีประมาณเท่าใด อิตเรปิ ธมฺมา อ. ธรรม ท. แม้เหล่านอกนี้ ตตฺตกํ กาลํ วฑฺฒนฺติเอว ย่อมเจริญ สิ้นกาลอันมีประมาณเท่านั้นนั่นเทียว หิ ด้วยว่า กุสลํ อ. กุศล ปญฺญาสวสฺสายุสํวตฺตนิกํ อันประกอบด้วยอันยังอายุมีปีห้าสิบเป็นประมาณให้เป็นไปพร้อม เยน ปุคฺคเลน อันบุคคลใด กตํ กระทำแล้ว ชีวิตฺตราโย อ. อันตรายแห่งชีวิต อสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น อุปฺปชฺเชยฺย พึงเกิดขึ้น (อตฺตโน) ปญฺจวีสติวสฺสกาเลปิ แม้ในกาลแห่งตนมีปียี่สิบห้าเป็นประมาณ โส

อนฺตราโย อ. อันตรายนั้น ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ย่อมระงับเฉพาะ อภิวาทน-สีลตาย ด้วยความเป็นแห่งบุคคลผู้มีการไหว้เป็นปกติ โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น ติฏฺฐติ ย่อมดำรงอยู่ ยาวตายุกํเอว กำหนดเพียงใดแห่งอายุนั่นเทียว วณฺณาทโยปิ ธมฺมา อ. ธรรม ท. แม้มีวรรณะเป็นต้น อสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น วฑฺฒนฺติ ย่อมเจริญ สทฺธึ พร้อม อายุนา ว ด้วยอายุเทียว นโย อ. นัย อุตฺตรึปิ แม้ยิ่งขึ้นไป อิโต การณโต กว่าเหตุนี้ เอโสเอว นี้นั่นเทียว ปน ก็ วฑฺฒนํ นาม ชื่อ อ. ความเจริญ อายุโน แห่งอายุ ปวตฺตสฺส อันเป็นไปแล้ว อนนฺตราเยน โดยไม่มีอันตราย นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดแห่งบทว่า จตฺตาโร ธมฺมา อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องสังกิจจสามเณร

๒๙. ๑๒๔/๑๔ ตั้งแต่ กิจฺจปริโยสาเน โจรเชฏฺจโก เป็นต้นไป.

กิจฺจาปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงรอบแห่งกิจ โจรเชฏฺจโก อ. โจรผู้เจริญที่สุด อุพฺพาเหตฺวา ชักออกแล้ว อสึ ซึ่งดาบ อุปสงฺกมิ เข้าไปหาแล้ว สามเณรํ ซึ่งสามเณร ฯ สามเณโร อ. สามเณร นิสีทมาโน เมื่อจะนั่ง ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ว นิสีทิ นั่งเข้าแล้ว ซึ่งฌานเทียว ฯ โจรเชฏฺจโก อ. โจรผู้เจริญที่สุด อสึ ยังดาบ ปริวตฺเตตฺวา ให้เป็นไปรอบแล้ว ปาเตสิ ยังดาบให้ตกไปแล้ว ขนฺเธ ที่คอ สามเณรสฺส ของสามเณร ฯ อสิ อ. ดาบ นมิตฺวา น้อมแล้ว ปหริ กระทบแล้ว ธารํ ซึ่งคม ธาราย ด้วยคม ฯ โส โจรเชฏฺจโก อ. โจรผู้เจริญที่สุดนั้น มญฺญมาโน สำคัญอยู่ว่า อหํ อ. เรา น ปหรึ ไม่ประหารแล้ว สมฺมา โดยชอบ อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว ตํ อสึ ซึ่งดาบนั้น อุชุํ ให้ตรง ปหริ ประหารแล้ว ปุน อีก ฯ อสิ อ. ดาบ เวจยมาโน ม้วนอยู่ อคมาสิ ได้ไปแล้ว ถรุ มูลํ สู่โคนแห่งด้าม ตาลปตฺตํ วิย ราวกะ อ. ใบของตาล ฯ

หิ จริงอยู่ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อวตฺถรนฺโตปิ แม้ทับลงอยู่ สามเณรํ ซึ่งสามเณร สิเนรุนา ด้วยภูเขาชื่อว่าสิเนรุ ตสฺมึ กาเล ในกาลนั้น สมตฺโถ นาม ชื่อว่าสามารถ มาเรตุํ เพื่ออันยังสามเณรให้ตาย นตฺถิ ย่อมไม่มี ปเคว จะกล่าวไปไย (ปุคฺคโล) อ. บุคคล (ปหรนฺโต) ประหารอยู่ (สามเณรํ) ซึ่งสามเณร อสินา ด้วยดาบ (สมตฺโถ นาม)

ชื่อว่าผู้สามารถ (มาเรตุํ) เพื่ออันยังสามเณรให้ตาย (ภวิสฺสติ) จักมี ฯ โจรเชฏฺฐโก อ. โจรผู้เจริญที่สุด ทิสฺวา เห็นแล้ว ปาฏิหาริยํ ซึ่งปาฏิหาริย์ ตํ นั้น จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อสิ อ. ดาบ เม ของเรา ฉินฺทติ ตัดอยู่ สิลาถมฺภํ วา ซึ่งเสาอันเป็นวิการแห่งสิลาหรือ ขทิรขาณุํ วา หรือว่าซึ่งตอแห่งไม้ตะเคียน กลีรํ ฉินฺทนฺโต ปุคฺคโล วิย ราวกะ อ. บุคคล ตัดอยู่ ซึ่งหยวกกล้วย ปุพฺเพ ในกาลก่อน (มม อสิ) อ. ดาบของเรา นมิโต น้อมแล้ว เอกวารํ สิ้นวาระหนึ่ง ตาลปตฺตเวฐโก วิย เป็นดาบเพียงดังว่าม้วนเพียงดังว่าใบของตาล ชาโต เกิดแล้ว เอกวารํ สิ้นวาระหนึ่ง อิทานิ ในกาลนี้ อยํ นาม อสิ อ. ดาบ ชื่อนี้ อเจตโน เป็นดาบไม่มีจิต หุตฺวาปิ แม้เป็น ชานาติ ย่อมรู้ คุณํ ซึ่งคุณ อิมสฺส สามเณรสฺส ของสามเณรนี้ อหํ อ. เรา สเจตโน ผู้เป็นไปกับด้วยจิต น ชานามิ ย่อมไม่รู้ อิติ ดังนี้ ฯ

โส โจรเชฏฺฐโก อ. โจรผู้เจริญที่สุดนั้น ขิปิตฺวา โยนไปแล้ว อสึ ซึ่งดาบ ภูมิยํ เหนือภาคพื้น นิปชฺชิตฺวา หมอบลงแล้ว อุเรน ด้วยอก ปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งเท้า ตสฺส สามเณรสฺส ของสามเณรนั้น ปุจฺฉนฺโต เมื่อจะถามว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยํ อ. ข้าพเจ้า ท. ปวิฏฺฐา เป็นผู้เข้าไปแล้ว อฏฺวิยํ ในดง อิธ นี้ ธนการณา เพราะเหตุแห่งทรัพย์ อมฺหา ได้เป็นแล้ว ปุริสา อ. บุรุษ ท. สหสฺสมตฺตาปิ ผู้แม้มีพันเป็นประมาณ ทิสฺวา เห็นแล้ว อมฺเห ซึ่งข้าพเจ้า ท. ทูรโตว แต่ที่ไกลเทียว ปเวเธนฺติ ย่อมสั่น น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ กเถตุํ เพื่ออันกล่าว กถา ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว ท. เทฺว ๒ ติสฺโส ๓

ปน ส่วนว่า จิตฺตตฺราสมตฺตํปิ การณํ อ. เหตุอันแม้สักว่าความสะดุ้ง แห่งจิต นตฺถิ ย่อมไม่มี ตว แก่ท่าน มุขํ อ. หน้า เต ของท่าน วิโรจติ ย่อมรุ่งเรืองวิเศษ อุกฺกามุเข สุวณฺณํ วิย จ ราวกะ อ. ทองคำ ในปากแห่งเบ้าด้วย สุปุปฺผิตกณฺณิการํ วิย จ ราวกะ อ. ดอกกรรณิการ์ อันบานดีแล้วด้วย การณํ อ. เหตุ กึ นุ โข อะไรหนอ อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

ตาโส อ. ความสะดุ้ง นตฺถิ ย่อมไม่มี เต แก่
ท่าน ภยํ อ. ความกลัว น (อตฺถิ) ย่อมไม่มี
(เต) แก่ท่าน วณฺโณ อ. วรรณะ (เต) ของ
ท่าน ปสีทติ ย่อมผ่องใส ภิยฺโย ยิ่ง ตุวํ อ. ท่าน
น ปริเทเวนสิ ไม่คร่ำครวญแล้ว มหพฺภเย ใน
เพราะภัยอันใหญ่ เอวรูเป อันมีรูปอย่างนี้ กสฺมา
เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ

สามเณโร อ. สามเณร วุฏฺฐาย ออกแล้ว ฌานา จากฌาน เทเสนโต เมื่อจะแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม ตสฺส โจรเชฏฺฐกสฺส แก่โจรผู้เจริญที่สุด นั้น วตฺวา กล่าวแล้วว่า คามณิ แน่ะนายบ้าน อาวุโส ผู้มีอายุ อตฺตภาโว นาม ชื่อ อ. อัตภาพ ขีณาสวสฺส ของพระขีณาสพ จปิตภาโร วิย เป็นสภาพเพียงดังว่า ภาระอันบุคคลตั้งไว้แล้ว สีเส บนศีรษะ โหติ ย่อมเป็น โส ขีณาสโว อ. พระขีณาสพนั้น ตสฺมึ อตฺตภาเว ครั้น เมื่ออัตภาพนั้น ภิชฺชนฺเต แตกไปอยู่ ตุสฺสติเอว ย่อมยินดีนั่นเทียว น

ภายติ ย่อมไม่กลัว อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้กล่าวแล้ว คาถา ซึ่งคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

คามณิ แน่ะนายบ้าน ทุกฺขํ อ. ทุกข์ เจตสิกํ อัน เป็นไปในจิต นตฺถิ ย่อมไม่มี อนเปกฺขสฺส ขีณาสวสฺส แก่พระขีณาสพผู้ไม่ห่วงใย ขีณาสโว อ. พระขีณาสพ อิสิ ผู้แสวงหาซึ่งคุณ ขีณ-สํโยชโน ผู้มีสังโยชน์อันสิ้นแล้ว อติกฺกนฺโต ก้าว ล่วงแล้ว ภยํ ซึ่งภัย สพฺพํ ทั้งปวง ภวเนตฺติ อ. ตัณหาอันนำไปสู่ภพ อสฺส ขีณาสวสฺส ของ พระขีณาสพนั้น ขีณา สิ้นแล้ว ธมฺมา อ. ธรรม ท. (เตน ขีณาสเวน) อันพระขีณาสพนั้น ทิฏฺฐา เห็นแล้ว ยถา ฉันใด ตถา ฉันนั้น มรณํ อ. ความตาย นิพฺภยํ เป็นธรรมชาติมีภัยออกแล้ว โหติ ย่อมเป็น ภารโวโรปนํ ยถา ราวกะ อ. การ ปลงลงซึ่งภาระ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระขานุโกณฑัญญเถระ

๓๐. ๑๒๙/๓ ตั้งแต่ อเถกํ อามํ วิลุมฺปิตฺวา ปญฺจสตา เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น โจรา อ. โจร ท. ปญฺจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ วิลุมฺปิตฺวา ปล้นแล้ว เอกํ คามํ ซึ่งบ้านบ้านหนึ่ง พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว ภณฺฑิกํ ซึ่งห่อ พลานุรูเปน ตามสมควรแก่กำลัง อตฺตโน ของตน อาทาย ถือเอาแล้ว สีเสน ด้วยศีรษะ คจฺฉนฺตา เดินไปอยู่ ตนฺตฺวา ไปแล้ว ทูรํ สู่ที่ไกล กิลนฺตรูปา ผู้มีรูปอันลำบากแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า มยํ อ. เรา ท. อาคตาเป็นผู้มาแล้ว ทูรํ สู่ที่ไกล อมฺห ย่อมเป็น มยํ อ. เรา ท. วิสฺสมิสฺสาม จักพักผ่อน ปิฏฺฐิปาสาเณ บนหลังแห่งหินดาด อิมสฺมึ นี้ อิติ ดังนี้ โอกฺกมฺม ก้าวลงแล้ว มคฺคา จากหนทาง คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่ที่ใกล้ ปิฏฺฐิปาสาณสฺส แห่งหลังแห่งหินดาด ทิสฺวาปิ แม้เห็นแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ สญฺญิโน เป็นผู้มีความหมายรู้ว่า อยํ เถโร อ. พระเถระนี้ ขานุโก เป็นตอ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อเหสุํ ได้เป็นแล้ว ฯ อถ ครั้งนั้น โจโร อ. โจร เอโก คนหนึ่ง ฐเปสิ วางไว้แล้ว ภณฺฑิกํ ซึ่งห่อ สีเส บนศีรษะ เถรสฺส ของพระเถระ ฯ อปโร โจโร อ. โจรคนอื่นอีก ฐเปสิ วางไว้แล้ว ภณฺฑิกํ ซึ่งห่อ นิสฺสาย อาศัย ตํ เถรํ ซึ่งพระเถระนั้น ฯ

โจรา อ. โจร ท. ปญฺจสตาปิ ผู้แม้มีร้อยห้าเป็นประมาณ

ปริกฺขิปิตฺวา ล้อมรอบแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ ภณฺฑิกสเตหิ ด้วยร้อย แห่งห่อ ท. ปญฺจหิ ๕ นิปนฺนา นอนแล้ว สยํปิ แม้เอง นิทฺทายิตฺวา ประพฤติหลับแล้ว ปพุชฺฌิตฺวา ตื่นแล้ว อรุณุคฺคมนกาเล ในกาลอัน เป็นที่ขึ้นไปแห่งอรุณ คณฺหนฺตา ถือเอาอยู่ ภณฺฑิกํ ซึ่งห่อ อตฺตโน ของตน อตฺตโน ของตน ทิสฺวา เห็นแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ อารภึสุ เริ่มแล้ว ปลายิตุํ เพื่ออันหนีไป สญฺญาย ด้วยความหมายรู้ว่า อมนุสฺโส อ. อมนุษย์ อิติ ดังนี้ เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ อถ ครั้งนี้ เถโร อ. พระเถระ อาห กล่าวแล้วว่า อุปาสกา ดูก่อนอุบาสก ท. ตุมฺเห อ. ท่าน ท. มา ภายถ จงอย่ากลัว อหํ อ. อาตมภาพ ปพฺพชิโต เป็น บรรพชิต (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ เน โจเร กะโจร ท. เหล่านั้น ฯ

เต โจรา อ. โจร ท. เหล่านั้น นิปชฺชิตฺวา หมอบลงแล้ว ปาทมูเล ณ ที่ใกล้แห่งเท้า เถรสฺส ของพระเถระ เถรํ ยังพระเถระ ขมาเปตฺวา ให้อดโทษแล้ว (วจเนน) ด้วยคำว่า ภนฺเต ข้าแต่ ท่านผู้เจริญ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ขมถ ขอจงอดโทษเถิด มยํ อ. ข้าพเจ้า ท. ขานุสญฺญิโน เป็นผู้มีความหมายรู้ว่าตอ อหุมฺหา ได้เป็นแล้ว อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช สนฺติเก ในสำนัก อยฺยสฺส ของพระผู้เป็นเจ้า อิติ ดังนี้ โจรเชฏฺฐเกน อันโจรผู้เจริญที่สุด วุตฺเต กล่าวแล้ว เสสา โจรา อ. โจร ท. ผู้เหลือ วตฺวา กล่าวแล้วว่า มยํปิ แม้ อ. ข้าพเจ้า ท. ปพฺพชิสฺสาม จักบวช อิติ ดังนี้ สพฺเพว โจรา อ. โจร ท. ทั้งปวงเทียว เอกจฺฉนฺทา เป็นผู้มีฉันทะเป็นอันเดียวกัน หุตฺวา เป็น ยาจึสุ ขอแล้ว ปพฺพชฺชํ

ซึ่งอันบรรพชา เถรํ กะพระเถระ ฯ

เถโร อ. พระเถระ เต โจเร ยังโจร ท. เหล่านั้น สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง ปพฺพาเชสิ ให้บวชแล้ว สงฺกิจฺจสามเณโร วิย ราวกะ อ. สามเณรชื่อว่าสังกิจจะ ฯ (เถโร) อ. พระเถระ ปญฺญายิ ปรากฏแล้วว่า ขานุโกณฺฑญฺโญ อ. พระเถระชื่อว่าขานุโกณฑัญญะ อิติ ดังนี้ ปฏฺฐาย จำเดิม ตโต กาลโต แต่กาลนั้น ฯ โส เถโร อ. พระเถระนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา (สทฺธึ) พร้อม เตหิ ภิกฺขูหิ ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้น (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัสว่า โกณฺฑญฺญ ดูก่อนโกณฑัญญะ อนฺเตวาสิกา อ. อันเตวาสิก ท. เต อันเธอ ลทฺธา ได้แล้ว กึ หรือ อิติ ดังนี้ สตฺถารา อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปนั้น ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. กิร ได้ยินว่า เอวํ อ. อย่างนั้นหรือ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอวํ) อ. อย่างนั้น อานุภาโว อ. อานุภาพ เอวรูโป อันมีรูปอย่างนี้ อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลอื่น (อมฺเหหิ) น ทิฏฺฐปุพฺโพ เป็นสภาพอันข้าพระองค์ ท. ไม่เคยเห็นแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น เตน การเณน เพราะเหตุนั้น มยํ อ. ข้าพระองค์ ท. ปพฺพชิตา เป็นผู้บวชแล้ว อมฺห ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ชีวิตํ

อ. ความเป็นอยู่ เอกาหํปิ แม้สิ้นวันหนึ่ง โว แห่งเธอ ท. วตฺตมานานํ ผู้ประพฤติอยู่ ปญฺญสมฺปทาย ในความถึงพร้อมด้วยปัญญา อิทานิ ในกาลนี้ เสยฺโย เป็นธรรมชาติประเสริฐกว่า เอวรูเป ทุปฺปญฺญกมฺเม ปติฏฺฐาย วสฺสสตํ ชีวิตโต กว่าความตั้งอยู่เฉพาะในกรรมของบุคคลผู้มีปัญญาชั่ว อันมีรูปอย่างนี้ แล้วจึงเป็นอยู่ สิ้นร้อยแห่งปี (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงสืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดง ซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

จ ก็ โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ทุปฺปญฺโญ
ผู้มีปัญญาชั่ว อสมาหิโต ผู้ไม่ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว
ชีเว พึงเป็นอยู่ วสฺสสตํ สิ้นร้อยแห่งปี ชีวิตํ
อ. ความเป็นอยู่ เอกาหํ สิ้นวันหนึ่ง ปญฺญวนฺตสฺส
ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคลผู้มีปัญญา ฌายิโน ผู้มี
ปกติเพ่ง เสยฺโย เป็นธรรมชาติประเสริฐกว่า
(ตโต ตสฺส ปุคฺคลสฺส วสฺสสตํ ชีวิตโต)
กว่าอันเป็นอยู่ สิ้นร้อยแห่งปี แห่ง บุคคลนั้นนั้น
(โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องนางปฏาจารา

๓๑. ๑๓๘/๑๔ ตั้งแต่ สา เอโก เม ปุตฺโต เสเนน เป็นต้นไป.

สา ปฏาจารา อ. นางปฏาจารานั้น โรทนฺตี ร้องไห้อยู่ ปริเทวนฺตี ร่ำไรอยู่ ปุตฺโต อ. บุตร เอโก คนหนึ่ง เม ของเรา เสเนน อันเหยี่ยว คหิโต จับเอาแล้ว เอโก ปุตฺโต อ. บุตรคนหนึ่ง อุทเกน อันน้ำ วูฬฺโห พัดไปแล้ว ปติ อ. ผัว มโต ตายแล้ว ปนฺเถ ในทางเปลี่ยว อิติ ดังนี้ คจฺฉมานา เดินไปอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว เอกํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษคนหนึ่ง คาคจฺฉนฺตํ ผู้เดินมาอยู่ สาวตฺถิโต จากเมืองสาวัตถี ปุจฺฉิ ถามแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ ตฺวํ อ. ท่าน วาสิโก เป็นผู้มีปกติอยู่ กตฺถ ฐาเน ณ ที่ไหน อสิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุริโส) อ. บุรุษ (อาห) กล่าวแล้วว่า อมฺม แน่ะแม่ อหํ อ. ฉัน สาวตฺถีวาสิโก เป็นผู้มีปกติอยู่ในเมืองสาวัตถี อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ (ปฏาจารา) อ. นางปฏาจารา (ปุจฺฉิ) ถามแล้วว่า กุลํ อ. ตระกูล อสุกํ นาม ชื่อโน้น เอวรูปํ อันมีรูปอย่างนี้ อตฺถิ มีอยู่ อสุกวิถิยํ ในถนนสายโน้น สาวตฺถีนคเร ในเมืองชื่อว่าสาวัตถี ตาต แน่ะพ่อ ตฺวํ อ. ท่าน ชานาสิ ย่อมทราบ

หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (ปุริโส) อ. บุรุษ (อาห) กล่าวแล้วว่า อมฺม แน่ะแม่ อหํ อ. ฉัน ชานามิ ย่อมทราบ ปน แต่ว่า ตฺวํ อ. ท่าน มา ปุจฺฉิ อย่าถามแล้ว ตํ กุลํ ซึ่งตระกูลนั้น สเจ ถ้าว่า ตฺวํ อ. ท่าน ชานาสิ ย่อมทราบ อญฺญํ กุลํ ซึ่งตระกูลอื่นไซร้ ตฺวํ อ. ท่าน ปุจฺฉ จงถามเถิด อิติ ดังนี้ ฯ (ปฏาจารา) อ. นางปฏาจารา (อาห) กล่าวแล้วว่า กมฺมํ อ. กรรม เม ของดิฉัน อญฺเญน กุเลน ด้วยตระกูลอื่น นตฺถิ ย่อมไม่มี ตาต แน่ะพ่อ อหํ อ. ดิฉัน ปุจฺฉามิ ย่อมถามถึง ตํ เอว กุลํ ซึ่งตระกูลนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุริโส) อ. บุรุษ (อาห) กล่าวแล้วว่า อมฺม แน่ะแม่ (มยา) อาจิกฺขิตุํ อ. อันฉันบอก น ยุตฺตํ ไม่สมควรแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (ปฏาจารา) อ. นางปฏาจารา (อาห) กล่าวแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ ตฺวํ อ. ท่าน วเทหิ จงกล่าว เม แก่ดิฉันเถิด อิติ ดังนี้ ฯ (ปุริโส) อ. บุรุษ (ปุจฺฉิ) ถามแล้วว่า อชฺช ในวันนี้ เทโว อ. ฝน วสฺสนฺโต ตกอยู่ สพฺพรตฺตึ ตลอดราตรีทั้งปวง เต อันท่าน ทิฏฺโฐ เห็นแล้วหรือ อิติ ดังนี้ ฯ (ปฏาจารา) อ. นางปฏาจารา (อาห) กล่าวแล้วว่า ตาต แน่ะพ่อ (เทโว) อ. ฝน (วสฺสนฺโต) ตกอยู่ เม อันดิฉัน ทิฏฺโฐ เห็นแล้ว โส เทโว อ. ฝนนั้น วุฏฺโฐ ตกแล้ว มยฺหํเอว เพื่อดิฉันนั่นเทียว น (วุฏฺโฐ) ไม่ตกแล้ว อญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส เพื่อบุคคลอื่น ปน ก็ อหํ อ. ดิฉัน กเถสฺสามิ จักบอก (เทวสฺส) วุฏฺฐการณํ ซึ่งเหตุแห่งฝนตกแล้ว มยฺหํ เพื่อดิฉัน เต แก่ท่าน ปจฺฉา ภายหลัง ตฺวํ อ. ท่าน กเถหิ จงบอก ปวตฺตึ

ซึ่งความเป็นไปทั่ว เอตสฺมึ เอตสฺมึ เสฏฺฐิเคเห ในเรือนของเศรษฐีนั่น เม แก่ดิฉัน ตาว ก่อนเถิด อิติ ดังนี้ ฯ (ปุริโส) อ. บุรุษ (อาห) กล่าวแล้วว่า อมฺม แน่ะแม่ อชฺช ในวันนี้ รตฺตึ ในราตรี เคหํ อ. เรือน ปติ ล้มแล้ว อวตฺถรมานํ ทับอยู่ ชเน ซึ่งชน ท. ตโยปิ แม้สาม อิติ คือ เสฏฺฐึ จ ซึ่งเศรษฐีด้วย เสฏฺฐิภริยํ จ ซึ่งภรรยาของเศรษฐีด้วย เสฏฺฐิปุตฺตํ จ ซึ่งบุตรของเศรษฐีด้วย เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น (ชเนหิ) อันชน ท. ฌายนฺติ เผาอยู่ เอกจิต-กาย บนเชิงตะกอนอันเดียวกัน อมฺม แน่ะแม่ เอโส ธูโม อ. ควันนั่น ปญฺญายติ ปรากฏอยู่ อิติ ดังนี้ ฯ

ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น สา ปฏาจารา อ. นางปฏาจารานั้น น สญฺชานนฺตี ไม่ทราบด้วยดีอยู่ นิวตฺถวตฺถํ ซึ่งผ้าอันตนนุ่งแล้ว ปตมานํ อันตกลงอยู่ ปตฺวา ถึงแล้ว (อตฺตโน) อุมฺมตฺติกภาวํ ซึ่งความที่แห่งตนเป็นผู้เป็นบ้า ยถาจิตา ว ยืนอยู่แล้วอย่างใดเทียว โรทนฺตี ร้องไห้อยู่ ปริเทวนฺตี ร่ำไรอยู่ วิลปนฺตี บ่นเพ้ออยู่ ปริพฺภมิ หมุนไปแล้วว่า

ปุตฺตา อ. บุตร ท. อุโภ ทั้งสอง กาลกตา เป็น
ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ปติ
อ. ผัว มยฺหํ ของเรา มโต ตายแล้ว ปนฺเถ
ในทางเปลี่ยว มาตา จ อ. มารดาด้วย ปิตา จ
อ. บิดาด้วย ภาตา จ อ. พี่ชายด้วย (ชเนหิ)

อันชน ท. ฑยฺหเร เผาอยู่ เอกจิตกมฺหิ บนเชิงตะกอนอันเดียวกัน อิติ ดังนี้ ฯ

๓๒. ๑๔๐/๑๐ ตั้งแต่ อถสฺสา เอโก ปุริโส อุตฺตรสาฏกํ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น เอโก ปุริโส อ. บุรุษคนหนึ่ง ขิปิ โยนไปแล้ว อุตฺตรสาฏกํ ซึ่งผ้าสาฎกอันเป็นผ้าห่ม อสฺสา ปฏาจาราย แก่นางปฏาจารานั้น ฯ สา ปฏาจารา อ. นางปฏาจารานั้น นิวาเสตฺวา นุ่งแล้ว ตํ สาฏกํ ซึ่งผ้าสาฏกนั้น อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ปาเทสุ ใกล้พระบาท ท. สุวณฺณวณฺเณสุ อันมีวรรณะเพียงดังว่าวรรณะแห่งทอง ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะแห่งองค์ ๕ (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. อวสฺสโย จงเป็นผู้เป็นที่พำนัก เม ของหม่อมฉัน โหถ จงเป็นเถิด หิ เพราะว่า เสโน อ. เหยี่ยว คณฺหิ เฉี่ยวเอาแล้ว เอกํ ปุตฺตํ ซึ่งบุตรคนหนึ่ง เม ของหม่อมฉัน เอโก ปุตฺโต อ. บุตรคนหนึ่ง (เม) ของหม่อมฉัน อุทเกน อันน้ำ วูฬฺโห พัดไปแล้ว ปติ อ. ผัว (เม) ของหม่อมฉัน มโต ตายแล้ว ปนฺเถ ในทางเปลี่ยว มาตาปิตโร จเอว อ. มารดาและบิดา ท. ด้วยนั่นเทียว ภาตา จ อ. พี่ชายด้วย (เม) ของหม่อมฉัน

เคเหน อันเรือน อวตฺถฏา ทับลงแล้ว (ชเนหิ) อันชน ท. ฌายนฺติ เผาอยู่ เอกจิตกาย บนเชิงตะกอนอันเดียวกัน อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจนํ ซึ่งคำ ตสฺสา ปฏาจาราย ของนางปฏาจารานั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า ปฏาจาเร ดูก่อนปฏาจารา ตฺวํ อ. เธอ มา จินฺตยิ อย่าคิดแล้ว ตฺวํ อ. เธอ อาคตา เป็นผู้มาแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ตว ตาณํ สรณํ อวสฺสโย ภวิตุํ สมตฺถสฺสเอว ปุคฺคลสฺส ของบุคคล ผู้สามารถ เพื่ออันเป็น เป็นผู้เป็นที่ต้านทาน เป็นผู้เป็นที่ระลึก เป็นผู้เป็นที่พำนัก ของเธอ นั่นเทียว อสิ ย่อมเป็น หิ เหมือนอย่างว่า เอโก ปุตฺโต อ. บุตร คนหนึ่ง ตว ของเธอ เสเนน อันเหยี่ยว คหิโต เฉี่ยวเอาแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ เอโก ปุตฺโต อ. บุตรคนหนึ่ง (ตว) ของเธอ อุทเกน อันน้ำ วูฬฺโห พัดไปแล้ว ปติ อ. ผัว (ตว) ของเธอ มโต ตายแล้ว ปนฺเถ ในทางเปลี่ยว มาตาปิตโร จเอว อ. มารดา และบิดา ท. ด้วยนั่นเทียว ภาตา จ อ. พี่ชายด้วย (ตว) ของเธอ เคเหย อันเรือน อวตฺถฏา ทับลงแล้ว ยถา ฉันใด ปคฺฆริตอสฺสุ อ. น้ำตาอันไหลออกแล้ว ตว ของเธอ โรทนฺติยา ผู้ร้องไห้อยู่ ปุตฺตาทีนํ ปิยชนานํ มตกาเลเอว ในกาลแห่งปิยชน ท. มีบุตรเป็นต้น ตายแล้วนั่นเทียว อิมสฺมึ สํสาเร ในสงสารนี้ พหุตรํ เป็นน้ำมากกว่า อุทกโต กว่าน้ำ ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

ชลํ อ. น้ำ จตูสุ สมุทฺเทสุ ในสมุทร ท. ๔
ปริตฺตกํ เป็นน้ำนิดหน่อย (โหติ) ย่อมเป็น
อสฺสุชลํ อ. น้ำคือน้ำตา นรสฺส ของนระ ทุกฺเขน
ผุฏฺฐสฺส ผู้อันทุกข์ถูกต้องแล้ว โสจโต ผู้เศร้า
โศกอยู่ อนปฺปกํ เป็นน้ำไม่น้อย พหุํ เป็นน้ำ
มาก ตโต จตูสุ สมุทฺเทสุ ชลโต กว่าน้ำ
ในสมุทร ท. ๔ นั้น (โหติ) ย่อมเป็น อมฺม
แน่ะแม่ ตฺวํ อ. เธอ ปมชฺชสิ ประมาทอยู่
กึการณา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถริ ครั้นเมื่อพระศาสดา กเถนฺเต ตรัสอยู่ อนมตคฺคปริยายํ ซึ่งอนมตัคคปริยาย เอวํ อย่างนี้ โสโก อ. ความเศร้าโศก สรีเร ในสรีระ ตสฺสา ปฏาจาราย ของนางปฏาจารานั้น อคมาสิ ได้ถึงแล้ว ตนุตฺตํ ซึ่งความเป็นสภาพเบาบาง ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ญตฺวา ทรงทราบแล้ว นํ ปฏาจารํ ซึ่งนางปฏาจารานั้น ตนุภูตโสกํ ผู้มีความเศร้าโศกอันเป็นสภาพเบาบางเป็นแล้ว อามนฺเตตฺวา ทรงเรียกแล้ว ปุน อีก วตฺวา ตรัสแล้วว่า ปฏาจาเร ดูก่อนปฏาจารา ปุตฺตาทโย นาม ปิยชนา อ. ปิยชน ท. ชื่อว่ามีบุตรเป็นต้น น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ ภวิตุํ เพื่ออันเป็น ตาณํ วา เป็นเครื่องต้านทานหรือ สรณํ วา หรือว่าเป็นที่ระลึก เลณํ วา หรือว่าเป็นเครื่องกีดกัน คจฺฉนฺตสฺส ของบุคคลผู้ไปอยู่ ปรโลกํ สู่โลกในเบื้องหน้า ตสฺมา เพราะเหตุนั้น เต ปุตฺตาทิปิยชนา อ.

ปิยชนมีบุตรเป็นต้น ท. เหล่านั้น วิชฺชมานาปิ แม้มีอยู่ น สนฺติเอว ชื่อว่าย่อมไม่มีนั่นเทียว ปน ส่วนว่า ปณฺฑิเตน สีลํ วิโสเธตฺวา อตฺตโน นิพฺพานคามิมคฺคํเอว โสธาตุํ อ. อันบัณฑิต ยังศีลให้หมดจดวิเศษแล้ว ยังหนทางอันมีปกติไปสู่พระนิพพาน เพื่อตนนั่นเทียว ให้หมดจด วฏฺฏติ ย่อมสมควร อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

ปณฺฑิโต อ. บัณฑิต ญตฺวา รู้แล้ว เอตํ อตฺถวสํ
ซึ่งอำนาจแห่งเนื้อความนี้ว่า ปุตฺตา อ. บุตร ท.
น สนฺติ ย่อมไม่มี ตาณาย เพื่ออันต้านทาน
ปิตา อ. บิดา น (อตฺถิ) ย่อมไม่มี (ตาณาย)
เพื่ออันต้านทาน พนฺธวา อ. พวกพ้อง นปิ
(อตฺถิ) แม้ย่อมไม่มี (ตาณาย) เพื่ออันต้าน
ทาน (ปุคฺคลสฺส) เมื่อบุคคล อนฺตเกน อัน
มัจจุอันกระทำซึ่งที่สุด อธิปนฺนสฺส ครอบงำแล้ว
ตาณตา อ. ความเป็นผู้ต้านทาน ญาตีสุ ใน
ญาติ ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ ดังนี้ สีลสํวุโต
เป็นผู้สำรวมแล้วในศีล (หุตฺวา) เป็น มคฺคํ
ยังหนทาง นิพฺพานคมนํ อันเป็นที่ไปสู่พระนิพพาน
วิโสธเย พึงให้หมดจดวิเศษ ขิปฺปํเอว พลัน
นั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ

คัณฐีธัมมปทัฏฐกถายกศัพท์แปล ภาค ๔ จบ.